

Tartalom

LXIII. ÉVFOLYAM, 7. SZÁM

2009. JÚLIUS

TANDORI DEZSŐ: „Hetven” felé; Légvárvilág; Nem érde- mes belemenni (Csonka vers); Övéimen aluli ütések	3
KIBÉDI VARGA ÁRON: Nagypéntek; Időjárás; Kisepert; Lajtorja; Aki szeret	10
SZAKOLCZAY LAJOS: Családi kör	13
VÁRI ATTILA: Kankalinfüty	17
MÓRA FERENC–ZALÁN TIBOR: Rab ember fiai (vidám- szomorú játék történelemmel) I. felvonás	31
DOBAI PÉTER: Emilio Greco meglesett szobra a San Sal- vatore in Lauro kolostorának időtlen kerengőjében. Róma, Marsmező (Vers a <i>Latin lélegzet</i> című ké- szülő kötetből); Ligur-tengeri halászkikötő-látkép; Balaskó hív emlékében, ’ki nem volt besúgó a szoci- alizmus építése közben	57
PAYER IMRE: Istenpára; Feleselés Ikarossal; „A szabad- ság a legfőbb érték”; Leukonoéhoz; Elteltél, eltelt... ..	62
MAURITS FERENC: Tájversek (Akvarell vázlatok, tollal és ecsettel)	66
Sok apró részlet és műegész (Géczi Jánossal beszélget Ménesi Gábor)	68
SIMAI MIHÁLY: A Teremtés Mindenese (Schéner Mihály emlékére)	83

TANULMÁNY

KULCSÁR SZABÓ ERNŐ: Üzem vagy műhely? (Avagy válaszut előtt állnak-e a humán tudományaink?)	85
---	----

KRITIKA

SIPOS LAJOS: Lengyel András két könyvéről (József Attiláról. Életrajzi aprólékok; A törvény és az üdv metszéspontján. Tanulmányok Németh Andorról)	95
ALBERTINI BÉLA: Ady, a portrévá lett arc (Ady Endre összes fényképe – E. Csorba Csilla könyve)	99
MARKÓ ISTVÁN: A líra diadala (Ágh István: Fénylő Parnasszus)	103
KOLOZSI ORSOLYA: Egymást keresztező sorsok (Závada Pál: Idegen testünk)	106
KOMÁLOVICS ZOLTÁN: Az ismeretlen nőtől az ismeretlen férfiig (Villányi László: <i>valaki majd</i> [ismeretlen költőnők versei])	110
<i>Szerkesztői asztal</i>	a belső borítón

ILLUSZTRÁCIÓ

MAURITS FERENC alkotásai a címlapon, a 12., 16., 61., 65. és a 109. oldalon

TANDORI DEZSŐ

„Hetven” felé

1./ Glóbusz globál

*Ha megvárat is az autóbusz,
legalább gondolkodhatom,
ezen: vagyok... várok... a glóbusz
megvan tehát. Van fogalom.*

*Bukdosnak a dolgok. Akadnak
örömök is, de hol van az már,
hogy mit bántuk, ha elakadnak,
s uborka volt glóbusz, a mustár,*

*s az egész Föld forgott velünk,
hogy zseni megismerelmesedve
tudtuk: tegyük, mit tehetünk.
Ma szanta madárka, pár medve:*

*ez életünk centruma. Tévé,
mely mintha akadonna ma.
Kattintgatónk hiába kérné
a csatornát, kis sárga pont*

*a beltéri egységen nem gyúl.
Globális vihar van! Na mondd!
De aztán, mélyen éjszaka
egyszerre ott van, néz, mint kis nyúl*

*magas fűből a kis pont: megvan,
ámulok, dédelgetem – végre ma
újra tévézek... S nem nyitom, nem.
Most jövök rá, globál hogy untam.*

2./ Koponyatetői sajgások

*Koponyatetőm. Föld hósípkája,
ég nyavalyája, áldott bár:
felmelegedés divatjára
részemről ez a sajgás vár.*

*Karinthy agydaganata
jut erről az eszembe ma.
Tavaly fának mentem, megreccsent
koponyám – ez összefügg ezzel*

*(mert tudjuk, az összefügg azzal!) –,
most segíts, még egyszer, kedves angyal,
ki nem hagytad, szecska legyek
busz és villamos kerekek*

*alatt, vidd innen viharod,
ha vesztemet nem akarod.
Nem, képzelődöm. Hirtelen
rádöbbsentem: ez van velem,*

*hetven év, oly kevés esély,
Mészöly Miklósnak már alig tíz,
Ottliknak jó nyolc, Paul Newmannek
tizenhárom, még pár rímeknek*

*lesz ideje, emléknyi kéj
újul – alig –, a testem elhíz,
Kis idő még, az ördög elvisz,
vagy te lebbensz el velem, angyal.*

*itt maradt hat milliárd riválisommal
a globális glóbusz, a mustár,
az uborka – csonka a leltár –,
hány évtizedet fecsérelnem,
mi mindent csak haszonra tettem,*

*de mit tettem volna, mire?
Lóra? Lottóknak esélyeire?
Kedves volt e Föld, sok földje: íre,
franciája, hollandja, dánja,*

*németje, angolja, ez pláne!
De hagyjuk földrajzunkat. Aztán...
mi minden volt. Hányféle sapkám,
például. Étkeket szerettem,*

*vétkeket. De hát erre lettem?
Most, hogy hetvenbe bebiccentem
– látod, ez egy igen rossz üzlet.
Viszonylag eddig jól megúsztam,*

*most jég, zúzmara jön, hogy zúzzon.
Ki tudja, így még meddig húzom.
– Lábamtól felfáztam, tüsszentek,
Koponyatető, te Galyatető, fájsz folyton.
S közben a glóbuszt is hordom.*

Léguárvilág

1./ Vár, vár lekvár

*Lekvár vár ma reggelire,
Paddington Medvém, gyere ide!
Marmeládé a kedvenced,
neked adom, tessék, edd meg.*

*A műfordító műfordítja
a művet – most Paddington Medvét.
Addig lesi Művészet Kedvét,
míg végül a füvet mordítja,*

*műmordító lesz majd alul,
emlék, hogy gyomorkordító volt.
Szétszórt porain pár hófolt,
az emlék, vadgesztenyés, szétgurul.*

*A fűszálak kopárasan
nőnek a domboldalon ott.
Ez váram. Meg a megkopott
emlékek sokasága.*

*Paddington Medve messze jár,
nem gondolhat műfordítójára.
Övé lekvárja, ez a vára,
poraim felett meg latyak, sár.*

*Enyém a lekvár? Ugyan, légvár.
Nemlétem vár.*

2./ A légvári testvériség

*A medvék lekváriak, méziek,
símogatják játéknyelvük... ízék... ízek.
És milyen játékokat űzzek?
Világ édessége, ragacs hol vagy?*

*Megvagy kicsit még. Vagy: megvoltál.
A vár, a vároldal: ma – légvár.
Hevertünk várak oldalában,
sütött nap, járt finom légáram,*

*lovagoltunk is váltakozva.
Ma az odu: az éj jó odva,
nyugtalan odva. Hánytorogva
tűrjük a holdtöltét, globális*

*viharok sorát, s hajnal van máris.
De így is jó. Hú írógépünk
visszük a hú javítóba, ütne
ékezeteket is a betűkre,*

és csak arra kell már vigyáznunk,
a jégen ki ne csússzon lábunk.
Vehetjük akkor egyszerűre
a verset: tudjuk, messze rég

a költői, szerelmes, kéjenci
finom légvár-testvériség.
De a medvék tűrők, hűségeseek,
illa-berek, mondják e teddiberek,

inaljunk el a bánatodból.
És szökkennek velünk egyet-egyet,
e fürgék, e lomhák,
s ezzel is mondják:

olyan komolyan ám ne vedd, hogy...
...Hogy mikor végső időnk elfogy,
e fürgék, e lomhák, e hűségeseek
árvák lesznek, poros fülek,

kopogató orrok, és nem szól
senkihez egyikük se, kéz
nem simogatja őket, puszik alól
nem néznek fel...
Hát ennyi volt az egész.

Csaló, csaló, csaló vagyok,
habár akaratlanul.
Való, való, való vagyok,
a szív dobban, az értelem kigyúl,

de aztán porként szóródva, alul,
örök semmiségben már...
Semmi ok
azt hinnem, hogy rám nem ugyanez vár.

Nem érdemes belemenni

(CSONKA VERS)

*Azért ezekbe a dolgokba nem érdemes
belemenni. Hogy: „Jól emlékszem, húsz éve
hordod ezt a híres sapkádát...” Nem
érdemes azt mondanom: „Nem beszélhetnénk*

*netán egy közös írókedvencünkről? Netán
hogy tőlem olvastál valamit? Sapkám
meg...” Nem érdemes belemenni. Mert vannak*

*a nagyon jó találkozások is, vannak
túlértékelő ítéletek is dolgaimról,
de ha ezt „játszom”, az „egyfelől-másfelől”
buli lesz érvényes újra, egy lejárt kor.*

*Lejárt kor? Semmi „kor” nem jár le soha,
szereplői más szerepekben tetszelegnek
és hasznosítják magukat saját javukra.
A költő a szereplőtlen színdarabban*

*madarak, fák, teddymackók, elunt régi
szépségek, jelességek társaságában mozog,
úgy mint utcák, fák, melyekre nem néz fel,
felhők, egek, melyekre nem néz fel,*

*madárcákon és mackókon kívül semmire nem néz
fel s le, bár felnéz tisztelettel a fákra,
de inkább csak azt veszi észre, mióta is nem néz fel sehova.*

Övéimen aluli ütések

Övéimen aluli ütések
érnek épp a legközelebbiektől,
barátaimtól. Nem adnak ebből.
Vagyis adnak nekem. Hogy bírt apád,

anyád, tanárod, feleséged?
Hogy bír el téged az irodalom?
Vagy „emlékszem, hogy taknyodon-
nyáladon csúsztál” satöbbi, satöbbi.

Ezt mind kell kibírni, kell, míg
alkalom van rá. „Környezetednek
kellett volna Kossuth-díjat adni,
hogy téged elviselt...” Ezek a dolgok.

Senki nem mondja: Ah, Goethe-medálad!
Hogy Nobel-díjas írókkal, tudósokkal
vagy egy sorban, Boulez zeneszerzővel,
Albert Schweitzer professzorral,

sok ilyen jeles emberrel. Nem mondanak
ilyet, inkább sajtójuk is elhallgatja
(már talán a sajtó nem az én sajtóm, semmi
változatában), de sebj, próbálok

még távolabb járkálni e fura irigykedőktől,
vagy hát az emberi lélek tényleges lényegétől.

KIBÉDI VARGA ÁRON

Nagypéntek

*Amikor az ablakok kinyílnak,
amikor már csak árnyékok járnak az utcán
– lángoló árnyékok –,
amikor hosszúra nyúlnak a csüggedő hangok,
amikor a körmenet megáll a domb tövében,
amikor kapuk csattannak és a toronyórák lassabban ütnek,
amikor az ablakok kapukra nyílnak és a didergő árnyékok visszahúzódnak;*

*amikor lefűjják a körmenetet,
amikor a kapuk becsukódnak,
amikor senki sem áll már az ablakok mögött:*

*„Akkor meghomályosodik a nap, és a templom kárpitja föléből aljáig
kettéhasada és a föld megindula”*

Időjárás

*Amikor a hold kiül a hegytetőkre,
amikor az olvadó éjszakákat leváltják,
amikor feleregetik magasra az idő járását,
amikor a növények végre leereszkednek a földre és átölelik a habozó állatokat,
amikor a hab megkerüli a zilált folyókat:*

*csak akkor áll minden a helyére,
akkor még az ártatlan ábrák is kimerülnek.*

Kisepert

*A házalók összefogtak a hazátlanokkal,
uralkodnak a „kéz kezet mos” elve alapján.
Csak arra néznek, ahol minden megáll,
ahol a kisepert utcákon leállt a forgalom,
ahol tekintetük nem ütközik üres házakba.*

*A haza is kiürült, már csak azok emlegetik,
akik egyszer régen hallottak róla és most könnyeznek,
mert házuk kívül esik a szokásos terepeken,
a haza nyúhatetlen küszöbén és azért
mert a szomszédságban vadonatúj hazafiak ábrándoznak.*

*Hazafiak, akik nem ismerik a ritkuló titkokat,
akik melankolikusán várják a hallgatag jövőt.*

Lajtorja

*Isten a világot: teremtette vagy leteremtette?
Az ember: bűnbe esett vagy született?
Az eredet: ismerős vagy kitalálták?
Az állat: alantas vagy csak álldogál?*

*A tehén tehetetlen, a karvaly kardoskodik,
a veréb versenyzik, az oroszlán lángol:
idáig vonulnak az állatok.*

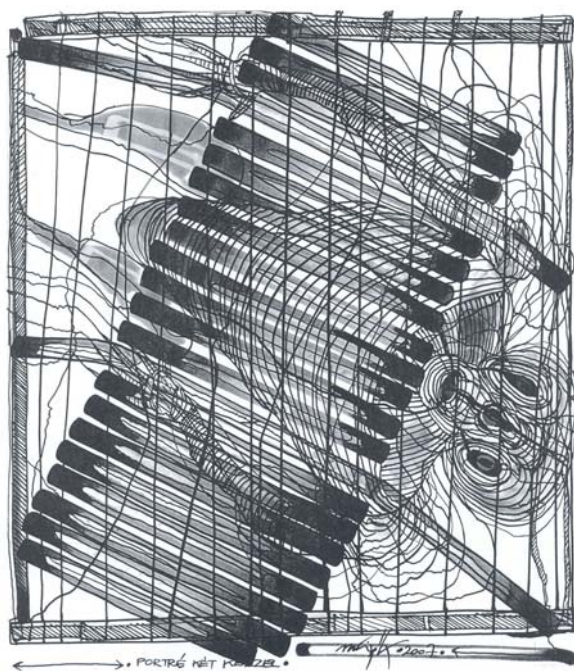
A növény: átölel, fojtogat;

a kő pedig könyörtelen.

Aki szeret

*Aki szeret, az szertelen:
idejéből másra nem telik.
Aki szeret, az tehetetlen,
másra nem tudja rászánni magát.
Szánalmas és tévedhetetlen,
másra nem hallgat, magának nem hisz:
menthetetlen, mint a jövőbe menekülő,
mint azok, akik döbbenten várják,
majd
fosztogatják a halkuló éjszakákat.*

SZAKOLCZAY LAJOS

Családi kör*

A hetvenéves Alföldy Jenőnek

*Este van, este van: ki-ki nyúgalomba!
Gyülekszik a papír fekete halomba,
Csenddel vagyon írva a virgonc teteje,
hogy tudja az ember, hol is áll a feje.
Mintha elindulna, mintha meg-megállna,
S feje helyén egy nagy sötét úrt találna,
Csapong jókedvében, csapong bánatában,
Csak a szű őrlődik a Kecskemét-fában.*

*Udvaron fehérlik egy meghízott macska,
Kinek most szült fia máris nagyobbacska,
Nem tejet iszik az, bort hörpöl magába,
Kicsapta a világ, Isten bánatára.
Menjen jó messzire, s onnan jöjjön vissza,
Mert ki kitartón az alföldy bort issza,
Sötétben is látja világa világát,
S nagyon megbecsüli a Teremtő fáját.*

*Nyitva áll az ajtó: Benjámin kalapja
Nyomdafüsttől szédült, akárcsak az apja,
Oly virgoncan lépked, és be-betekinget,
De nem veri szemmel az álmos kilincset.
Bent Eszter a gázon főzi a jó lencsét,
Hogy mindannyiuknak ez hozzon szerencsét.
Hiszen a villamos kikötve a fához,
Ötvenhatszor nyúlna, ha hagynák, magához.*

* Az aranyos Isten és a költők – Benjámin László (Túlélem; Énekek éneke; Meglepetés nem érhet), Csanádi Imre (Észak vizein; Tréfa), Kálnoky László (Hogyha két szerető...; A majom és a macska), Illyés Gyula (Hegyi erdőtüz), Reményik Sándor (Az eredet felé; Hallgat), Kormos István (Testvérek), József Attila (Ha nem veszik észben...), Dsida Jenő (Arany és kék szavakkal) – segédlemével írta Szakolczay Lajos.

Egy eladó tézis földútnak tartana,
„Strázsál az éjszaka, mogorva vén baka”.
Ne menj te sehová, inkább itten táruj!
Hogyan? Ha egy nő jön, szoknyája alá bújj!
Elméleti széllel rezegetsd a combját,
Hadd érezze lelkiünk viganó dorombját.
Amit kitár, élet, annak nincs csütörtök,
„Mellei mint az érett barna gyümölcsök”.

Eladó lesz a jány, az éjszaka éget,
„Kabátod vedd le, ne tépjen tüske téged”!
Marxból díszesen faragott az ágy lába,
Ha befekszel, nem jutsz az öröm nyomába!
Zörgős héjú borsó fut végig a falon,
Intermediális toksó. Jó alkalom
Kinevezni égnek a baljós felleget.
„Kerekedik a szél; hajtja a sereget”.

Pendül a puskacső, s aki nem szájatáti,
Annak a kezébe adja zord Csanádi.
Kijevet is látott ez a bamba jószág,
Ha renyhül a ritmus, a dalnak erőt ád.
Forgassad meg, pajtás, ha tetszik, lüjj vele,
Zámolyi ékszer ez, nem a kapa nyele!
„Követik mihamar, az alvók is kelnek”
Csatadalt a rigók bátran csiripelnek.

A gazda, jó Jenő, pislant és invitál,
Jertek csak barátim, telis-tele a tál,
Egyetek, igyatok, tömjétek a bendőt,
Dobjátok sutba az állandó kesergőt!
Tekerjétek ki a butykosnak nyakát,
Rikoltsunk egymásnak derűs jóéccakát!
S míg ők leszámolnak a kosárnyi bajjal,
„zöld jéghegyeket hajt nyájaként a hajnal”.

De nem addig a’! Korai az aluvás,
Mézel kicsit Eszter, a hazai dudás.
Tilinkója fáját Katonától kapta,
Az álmos fejeket síppal megforgatja.

Az asztalon nyugvók éledezni kezdtek,
Ledobván magukról az álom-keresztet,
Újra dalba fogtak, nem is kicsi a vám,
„Szabadság ígézett – Rabság vicsorít rám.”

De vajon ki zörget, a szél citerázik?
Megsuhogtatja az emlékezet fáit,
Kálnoky hullik le, mint dió az ágról,
Nevetés kíséri a hőst – a konyhából.
„Hogyha két szerető szív megöregedik”,
Asszony és az ember összegöndörödik.
Bolha ugrik, bűnként izzítja a lakot,
„Közös úrnál, közös fedél alatt lakott”.

Megköszöni szépen a kapott meleget,
Rezsó prüszkölése langyítja az eget.
Csak Egy mondatot mond, de kettőnek látszik,
Nem is szív, mely Erdély nélkül kivirágzik.
„Akihez ér, az is tüzet vet; és kigyul”,
És szíve rózsáját égetvén majd kimul.
Társaságot Illyés mért hozna magával,
Ha Jenő otthon is a költőkkel házal?

De mikor aztán az iddogálás vége,
A Nap kifekszik az ég küszöbére.
Atlantisz harangoz, ím az égen kék csík,
Lelke ecsetjével festi föl Reményik.
„A vers, a vers csak egy patak, S én vele egy”
Vérem, velőm, gondos gondom is vele megy.
„Hallgat. Hallgat néha hosszú órákon át”,
Meg-megkopogtatván az idő-koponyát.

A sok költőbarát ki-benéz a lyukon,
„Yukon, ne vesszünk össze egy bitang juhon.”
Kormos lesz a lámpa, fényköre pislákol,
Dsidai a helyzet, józsefi a jászol.
„S én szent esküvésem szóljon hát egészen”:
Eszter kötényéből csillag lesz a részem!
Szárnyát kiterjeszti, vágya is isteni:
„arany és kék szavakkal csak Téged festeni”.

*Este van, este van, Jenő sem világít,
A lackó igézi sűrű szempilláit,
Álmos a mindenség, a költők s a versek,
Jobb napra alusszák maguk a szerelmek.*

VÁRI ATTILA

Kankalinfütty

A Súrlott Grádicsnál sokáig nézegették a kockás füzetlapot, amelyet a sekrestyés hozott, s amelyiken magyarul az állt: *Kankalin testvériség lovagrendje*. Latinul: *Fraternitas Equestrorum Primulae Veri*. Mindez a környék lovagrendjeinek Mária-napi felvonulása után történik, napokkal később, hogy mindannyian beléptek az akkor még nevesincs szövetségbe.

Ez a felvonulás volt az oka annak, hogy aztán szabókkal tárgyaltak, majd papot kerestek, s hogy lehetőleg tájékozottak is legyenek lovagrend-ügyekben, napidíjjal alkalmazták a csapos unokaöccsét, aki hordozható számítógépével, amit a temetőőr következetesen lakk topnak nevezett, a világhálón nevet keresett számukra, s tudásuk bővítéséhez szemelvényeket olvasott fel a hálón föllelhető titkos társaságokról. Doktor Amadé, a Békai Pál által felkért, s a társaság részéről jóváhagyott választott jogtanácsosuk figyelmeztetésére tették.

– Olyan nevet kell találniuk – mondta –, amelyen nem szerepel máshol, és jó figyelni arra is, hogy isten szerelmére, nehogy valami trágárságot jelentsen egy másik nyelvben.

Eredetileg a SZITTYÁK SZÉKELY LOVAGRENDJE került volna bejegyeztetésre, ám találtak szittyát is, székeltyt is a világhálóra föltett lovagrendek sorában, s az öreg falusi papnak köszönhetően még ott helyben, a templomkertben megszavazták, s jogászuk tanácsára jegyzőkönyvezték is, hogy egyhangúlag a Kankalint választották. Valójában kankalinfütty lett volna, de a *sibilus* – latinul fütty, s a kankalin neve, a *primula veris*, olyan hosszú lett, *Fraternitas equestrorum sibilus primulae veri*, hogy az asszony, aki a zászló hímzését vállalta, nem tudta jól beosztani a címerpajzs köré a betűket. Latin megnevezés kell, nélküle a testvériség olyan lenne, mintha a kancsi bélyeggyűjtők megyei protestáns egyesületének lennének a tagszervezete, mondta az öreg pap, aki vállalta, hogy a zászlóanya által fölkinált lobogót beszenteli majd, ha rákerül a sor, s hosszas tanácskozás után kiszavazták a füttyöt.

Papot nehezen tudtak beszerezni, mert a sekrestyés hiába beszélt a plébánosával, mert azzal a hírrel tért vissza a Súrlott Grádicshoz, hogy nem vállalja, mert bizonyíthatóan reformátusok is vannak a testvériség tagjai között, s a katolikus lovagjelöltek sem gyónnak, áldoznak rendszeresen. De a sekrestyésnek a vásárnap i sörözés végén eszébe jutott, hogy messze, a világvégén túl, van egy aprócska termetű nyugdíjas pap, s az tartozik is neki, így aztán a társaság többnapig elő-

készület után, a következő kedden, amikor a vámosok és pénzügyőrök bejelentett ellenőrzést tartottak a Súrlott Grádicnál, elindultak.

Baloghné, a tulaj felesége, aki vállalta a zászlóanyaságot, egy fedeles kosarat megpakolt finomságokkal, s a társasághoz rendelte, amolyan fegyverhordozóként a csapost.

Megállapodtak egy utazási irodával, mert a temetőőr ragaszkodott, hogy négykerék-meghajtású kisbuszt béreljenek, s elhivatottságuk tudatában neki-vágtak az útnak.

Az istenháza hatalmas volt, de a falu olyan jelentéktelenül kicsinek tűnt, ahogy felbukkantak kulipintyói a kanyar után, hogy Ötödik Békának az volt az érzése, hogy egy széles hólapáttal be lehetne taszítani mindet a templomba. A bérelt terepjáró-kisbusz vezetője nem akart tovább menni, azt kiabálta, hogy ez nem út, hanem patakmeder, s amikor a borraivaló láttán megnyugodott, azt mondta, hogy a vadalmafa árnyékában, a kő-itatóvályús forrásnál megvárja a társaságot. A kompánia tehát gyalog indult neki a vízmosásos útnak. Az öreg papot keresték, akiről a sekrestyés rengeteget mesélt, s aki a püspök tiltása ellenére ide húzódott vissza, mert nem akart a szeretetházban tétlenkedni.

Szántásnak, vetésnek nyoma sem volt, ha csak nem terméskövet vetettek abban az évben, s a domboldalak olyan furcsán suvadtak, rétegeiket mutatva a külvilágnak, hogy a pedellus meg is jegyezte:

– Egyszer, amikor boldogult feleségem a napon felejtette a csokoládés vaníliatortát, annak a lapjai csúsztak szét ilyenformán a kakaós krémen.

Azért vágtak neki az ismeretlennek, ahová Bognár, a temetőőr, a Túlvilági Hang Temetkezési Vállalat tulajdonosa sajnált volna a Bécsből hozott fekete Mercedesekkel jönni, mert titkos tanácskozásuk összefoglalójaként, a sekrestyés kimondta a kimondandót:

– Az eddigi megtapasztalásunk, a szerzett ismeretek alapján állíthatjuk tehát, hogy egy titkos lovagrendnek kellene hogy legyen saját papja, de leginkább valamilyen szerzetese, vagy kanonokja, s ha a mi plébánosunk szégyenszemre nem vállalja, akkor isten neki fakeszt, jöjjön, aminek jönni kell.

A dolog azzal kezdődött, hogy valami francia testvériség nagymesterének érkezése alkalmából, ünnepi felvonulást rendeztek Mária napján a környékbeli lovagrendek. Hatalmas zászlók alatt vonultak a kék, zöld, püspöklila, fekete, fehér egyenruhájukban, de a Meszticz-féle fűszerkereskedés hajdani hordárja, aki nem unta el az ácsorgást, azt állította a törzsasztalnál, hogy tiszta vörös egyenruhában is vonultak lovagok.

– Közöttük egy hordó méretű asszonyság, akin úgy állt a rend egyenruhája, mint tehénen a gatyá, s akinek hatalmas mellei között úgy prüttykölődött ide-oda a kereszt, mintha a malomköveivel meg akarta volna őrölni – mondta.

Már napok óta érlelődött Ötödik Békaiban az elhatározás, de csak amikor már tisztán látta a célt, akkor jelentette be a társaságnak, hogy lovagrendet fognak

alapítani, s mert már tárgyalt is az ügyvéddel, aki cégek, egyesületek, alapítványok bejegyeztetésével foglalkozott, úgy érezte, hogy itt az ideje elmondani mindent a törzsasztalnál. Arról ugyan nem beszélt, hogy szörnyülködve hallgatta a jogi képviselővé választott Amadé úr kiselőadását, aki telefonbeszélgetésük után már felkészülten várta, s a világhálóról szemezgetve, számítógépe képernyőjéről sorolta, hogy hányféle lovagrend van.

Ötödik Békai, nyugalmazott vasúti váltóőr érveléseinek hatására, a Súrlott Grádics törzsvendégei tehát úgy döntöttek, hogy megalakítják a világ legtitkosabb társaságát, s annak világi szervezetét, a lovagrendet. Hosszasan elvitatkoztak a fröccsök mellett arról, hogy mi is lehetne az a titok, amelyet nem tudhat meg senki, de egyetlen ötlet sem kapott kétharmados többséget a név szerinti szavazáson, így aztán Ötödik Békainak kellett kimondania a végszót.

– A legjobban megőrizhető titok az, amelyiket csak egyetlen ember tud. Az tehát a meglátásom, hogy mindenki gondoljon valamilyen nagy-nagy titokra, s esküdjünk meg, hogy még egymásnak sem áruljuk el. Uraim, ebben az esetben eleget tennénk annak a követelménynek, hogy titkos társaságnak nevezhessük magunkat.

A csapos, aki fültanúja volt a vitának, és az újra és újra megismételt szavazásoknak, arra gondolt, hogy beléphetne ő is a társaságba, mert titokban nemcsak a bort és a sört vizezte, de szeszgyári emberektől szerzett alapanyaggal és az autósboltban vásárolt ioncserélt vízzel a pálinkákat is úgy meg tudta sokasítani, hogy talán Jézus Krisztusnak sem sikerülhetett jobban a kánai menyegzőn.

Az egyenruhák színének kérdésében viszonylag könnyen sikerült megegyezniük. Citromsárga köpenyük lesz, fűzőld szegélydíszítéssel, hasonló anyaggal behúzott gombokkal, s ez lesz a zászló színe is. Sárga alapon a zöld kereszt. Abban viszont nem tudtak megegyezni, hogy milyen keresztet válasszanak. A horogkereszt, nyilaskereszt eleve kiesett, de erre a sorsra jutott a máltai, a görög, a lebegő, a lotaringiai, de még a Szent Hubertusz-kereszt is, s a rajztanárt, egy másik törzsasztal tagját kellett megkérniük, hogy találjon ki nekik egy olyan keresztformát, amilyenre nem lehet senkinek a világon. De mert mindenkinek tetszett a négy lóheréből álló Szent Lázár-kereszt, arra kérték a tanárt, hogy:

– Valami ilyesmit. Lázárosat, de mégse hasonlítson teljesen – mondta Ötödik Békai, s mert ezt a kérdést már megoldottnak látta, az ügyvéd által említett Nagymester személyén töprenkedett. Arra gondolt, hogy a villamosított harangozás bevezetése miatt mély apátiába süllyedt vártemplomi harangozót azzal lehetne életesebbre kelteni, ha felajánlanák, hogy legyen ő a titkos testvériség nagymestere, amelynek jelzésére, míg a többiek lovagi köpönyegén csak a megrendelt és majdan készülő kereszt lesz araszos nagyságban, addig ő, előljáróként ugyanazt az ábrát nagyobb méretben hímeztetheti jobb mellére (kétaraszosra), mert a szintén címeres pajzsot a balja előtt tartja majd.

A kard, amelyet kötelezően viselnie kell egy Nagymesternek, újabb kérdést vetett fel. Ha fegyverhordozói minőségben tagjelöltté választanák a csapatot, ő vigye párnán?

– Halottak előtt viszik így a kitüntetést – mondta a temetőőr, aki valós szaktekintély volt ilyen témákban, s végül egyhangú döntés született, hogy a nagymesternek amúgy is kivont karddal kell mennie a lovagrend tagjai előtt, így nincs szükség fegyverhordozóra, sem pedig hüvelyre, amit valahogy rögzíteni kellene, s azzal elrontanák a köpeny reverendához hasonlatos egyszerűségét, anyagának természetes esését. Bal kézben a pajzs, amely szívét védi, a jobb kézben pedig az alumíniumból készült, de azért díszes kard, mert a reumás kezű harangozó nem vállalta, hogy a több kilós acélpengével akár csak egy percet is sétáljon. Így is nehezére esett a dolog, lévén balkezes, de a kollégium pedellusa meggyőzte, hogy mindegy, hogy a kard vagy a pajzs van a használhatóbb baljában.

Ezek után már nem volt akadálya, hogy felkeressék a falusi papot, akitől a szentelésen kívül azt is várták, hogy segítsen nevet találni a lovagrendnek, s fordítsa is latinra azt.

Kétszer pihentek meg a templomhoz vezető pár száz méteres úton, de csak egyszer bontották ki az elemózsiás kosarat, s amikor az egyórás gyaloglás végén, a templomkertben megtalálták a papot, különös, eleinte érthetetlen dolgot láttak.

A békaszájú emberkének csak egyik szeme előtt volt a vastag szarukeretes szemüveg fele, s úgy markolta, mint villanyhegesztők a védőmaszkot. A másikat a kezében tartotta, s a Meszticz-féle fűszerkereskedés hajdani hordárja, aki hajósinként sok mindent eltanult fiatal korában, éppen ajánlkozni akart, hogy egy iratkapoccsal, amellyel, ha kiegyenesítette, a protéziséből szokta a kellemetlenkedő maradékokat kipiszkálni, megjavítja a szemüveget, de nem volt szükség rá. A kézben tartott fél szemüveggel a pap olyasmit művelt, amit a társaság el sem tudott volna képzelni. Kenyeret pirított.

– Csak arra kell vigyázni, hogy mindig fókuszban legyen a kenyérke – magyarázta, s bár iszonyatosan lassan, de olyan hullámvonalakat perzselt a szeletre, mintha elektromos pirító wolfram-spirálja okozná. – Aztán megkenem fokhagymával és kész is az ebédke.

Ötödik Békai elmagyarázta, hogy miről lenne szó, s megígérte, hogy a zászlószentelésre, s az utána következő minden ünnepségre, még olyanokra is, aminek semmi köze a társasághoz, odaadják neki azt a kazulát és stólát, amelyet a sekrestyés egy Goából, az indiai portugál gyarmatról hazatért kanonoktól örökölt.

– Ojojojó – lelkendezett az öreg pap, s féllábon táncolt örömeiben. – Azt a gránátalmamintásat gondolják? – s elképzelte az aranyhímzésű, lefelé két oldalán S-alakban csavarodó indákkal díszített kazulát, a hozzávaló stólával, amelyet néha-néha a sekrestyés lakásán kézbe vehetett, s amelynek olyan illata volt, amilyent gyermekkorában képzelt el, ha a fűszerszigetek nevét hallotta.

Megbeszélték, hogy a város főterén a zászlószentelés előtt, alatt, után nem lehetséges a szentmise, ezért nem hangozhat el az *ita missa est*. Helyette háromszor a *gloria* és egyszer a *credo* szavakat fogja mondani, és felszólítja az egybegyűlteket, hogy mindenki önmagába szállva imádkozzék. Utána pedig a lovagrend élére állva, a zászlóvivő előtt haladva, a Súrlott Grádicsnál tartandó lakomára vezeti a testvériség tagjait.

– Aprópó, és mi a neve a lovagrendnek? – kérdezte, s Békainak be kellett valania, hogy az bizony még nem teljesen tisztázott.

A pap az elővilág olyan titkairól mesélt, amelyeket alkimisták, rózsakeresztesek ismertek, mint például az a köztudott dolog, hogy a skorpió öngyilkos lesz, ha tűzbe kerül. Saját mérges lándzsájával döfi le magát.

– Vagy ott van például a szalamandra, amelyik a tűzben él és a lángok táplálják, bár Arisztotelész azt mondja, hogy a szalamandra szereti a tüzet, de a tűz nem szereti a szalamandrárt. De, hogy a tűznél maradjunk, a mandragóragyökérmunkulusz sír a tűzben. Aztán ott van még a lábatlan fönixmadár, amely a levegőben költi ki tojásait, s ha már természetfeletti, de Istentől való dolgot akarunk, akkor ajánlanám a füttyölő kankalint.

– Füttyölő kankalin? – csodálkoztak az urak, s a pap felvilágosította őket, hogy ő ugyan nem hallotta soha ezt a hangot, de szavahihető emberektől tudja, hogy létezik egy óriás méretű kankalinfajta, amelyik éjjel nyitja a virágait,

– S ahogy például a kolibrik végzik a trópusokon bizonyos virágok beporzását, ennek a kankalinfélének a virágporát a szem és szaglószervek nélküli vak szarvasbogarak hordják rá a bibére, s úgy találják meg a növényt, hogy az füttyjelekkel tájékoztatja őket – mondta a pap. – Bár sokan feltételezik, hogy a virágcsészének csőszerű meghosszabbodásában keletkezik a legkisebb szellőtől is ez a csalogató hang, ugyanúgy, mint ahogy a lyukas kulcsba fújva füttyölni lehet.

A társaságnak sem a szalamandra, sem a mandragóra, de még a fönix sem tetszett, s csak helyeselni tudtak, amikor a harangozó, akinek nem tompult el a hallása, sőt, mi több érzékeny lett a szépen csengő hangokra, azt mondta, hogy szerinte a kankalinfütty olyan mágikusan hangzik, hogy ennél jobbat a csapos unokaöccse sem találna a gépével.

– Szeretnék kérni valamit a sekrestyés úrtól – mondta a pap olyan alázattal, mintha valami lehetetlent akarna. – Arra kérném, hogy egy időre adja kölcsön nekem azt a könyvet, amivel az ágylábát támasztotta ki.

A sekrestyés pontosan tudta, hogy miről van szó. Hiszen ébredés után, ha már elég világos volt a szobában, s lenézett a földre, hogy a papucsát keresse, akaratlanul is azt olvasta a kötését vesztett könyv első lapján: Joannes Reuchlin De Arte Cabalistica libri tres. S mert amúgy sem értett latinul, így fogalma sem lehetett a kabala művészetéről, amit e könyv ígért, s mert a fűszeres hordár megfogadta, hogy fűréssel egy ugyanolyan vastag deszkadarabot pótlásnak, a sekrestyés beleegyezett.

Rengeteg dolguk akadt a következő napokban. El kellett fogadniuk a lovagrend alapító okiratát, pecsétnyomót rendelni, próbálniuk kellett a szabónál, de Baloghné, a tulaj felesége, immáron zászlóanyai minőségében, úgy rendelkezett, hogy a szabó behozhatja az összefércelt köpenyeket, s hátul, az italraktárban, ahol azt a nagy kristálytükröt őrizte, amelyet a deportálás után egy zsidó család kifosztott házából hozott el az akkori cselédje, nyugodtan dolgozhat.

– A biliárdasztalon akár vasalhat is tőlem – mondta a szabónak. A biliárdasztalon, amelyet azért küldött nyugdíjba, mert az adóhivatali ellenőr nem akarta elhinni, hogy a vendégei pénzben játszhatnak, de nem pénzért használják a kottas öreg jószágot, s így bevétel sem származik általa.

Megkezdődött az alapító okirat megfogalmazása, amelyet az ügyvéd, hasonló dokumentumokból ollózott össze, de amelyben a következő dolgokra kellett választolniuk Amadé ügyvéd vázlata alapján:

STATUTUM

A Kankalin testvériség lovagrendje Alapszabálya

Mi mindnyájan, ezen alapító okirat aláírói nyilvánvalóan a Lélek indíttatásából az Egyesülési jogról szóló megfelelő román törvény és a Közhasznú szervezetekről szóló rendelkezések alapján – különös tekintettel a Súrlott Grádics íratlan törvényeire és tanítására – elhatározzuk, hogy

KANKALIN TESTVÉRISÉG LOVAGREND

név alatt egyesületet hozunk létre. Egyesületünk abszolút titkos szervezet, amelynek valós értelmét eskünk miatt elmondani nem tudjuk, de törvénytisztelő polgárok lévén, a jog és törvény megfelelésének okán megalkotjuk a Statutumot.

Lovagrendünk jogi személyisége mivoltában – különösen a Súrlott Grádics jellegének megőrzése végett munkálkodó – közhasznú szervezet.

Tisztában vagyunk azzal, hogy akár magánéletünkben, akár közösségi életünkben élhetünk a törvények kényszere alatt és élhetünk a lovagiasság szabályait megtartva is. Mi tehát a lovagiasságot kötelező életformaként szabad akaratunkból, önként vállaljuk. Gyakoroljuk a lovagi erényeket, amelyek a: szeretet, hit, remény, bölcsesség, bátorság, türelem, igazságosság, becsület, szelídség, jóindulat, irgalmasság, mértékletesség és a szemérmesség. (Hitelben lovagjaink nem fogyasztanak, csak az nem fizet azonnal, akinek számlát vezet Baloghné.)

Ezzel együtt valljuk a lovagias társulás értelmét és szükségességét, hiszen a történelmi időkben elsősorban a tisztességet szolgálták a lovagok. Mi is ezt tesszük, harcolunk, és a XXI. századi gazdasági és társadalmi viszonyokhoz igazodva; fegyverünk a lélek, és a hosszú életünktől megvilágosított értelem ereje.

A névadó virágra különös tisztelettel emlékezünk. Azért választottuk a kankalint, mert szépsége és tisztasága megható.

Deklaráljuk, hogy társaságunk nem öncélú, hanem tagjaink élettapasztalatából származó tanúságtételétől és lelkiületétől függ.

Életvitelünk egymás buzdításán alapul. Ünnepi köszöntésünk a fejbólintás, miközben magunkban azt mondjuk: kankalin.

Fentiek előrebocsátásával annak érdekében, hogy embertársaink szolgálatára vállalásainkat mielőbb végezhessük, az alábbi szabályzatot hozzuk.

Az Egyesülési jogról szóló [Ügyvéd úr írja ide, amit kell!] törvény rendelkezései alapján a „KANKALIN TESTVÉRISÉG LOVAGREND” Alapszabályát a nagykáptalan az alábbi szövegszerkezetben alkotja meg:

I.

A LOVAGREND NEVE, SZÉKHELYE

1.§

(1) Az egyesület (továbbiakban lovagrend) neve:
KANKALIN TESTVÉRISÉG LOVAGREND

a) A lovagrend neve latinul: Fraternitas Equestrorum Primulae Veri

2.§

(1) A lovagrend jogi személyiségét a Megyei Bíróság [Ügyvéd úr, ez is a magáé!] számú végzésével szerezte meg.

(2) Jogállása: közhasznú szervezet a III. fejezetben felsorolt tevékenységek végzése érdekében.

3.§

(1) A lovagrend székhelye: Súrlott Grádics vendéglő, címe a szaknévsorban.

4. §

(1) A lovagrend bélyegző lenyomata kettős körből áll. A belső, kisebb körben a lovagrend keresztje található, míg a két körív által határolt mezőben a Kankalin testvériség lovagrendje felirat található, számozottan és a lenyomat alsó középső részében nyolcágú csillag. Egy db latin feliratú ércbélyegző is használatos, ünnepélyes iratok készítésére, amelyen isten éltesse, vagy hasonló is szerepel.

(2) A pecsétnyomat festékszíne zöld.

(3) A Súrlott Grádicsnál esedékes tartozásaink aláírásához nem alkalmazunk bélyegzőt.

5.§

(1) A lovagrend jelmondata: Aquila non captat muscas

Magyarul: A sólyom nem kapkod legyek után! [ellenőrizze ügyvéd úr, mert a pedellus a kollégiumban látta valaha, de nem biztos, hogy helyesen írjuk!]

6.§

(1) A lovagrend jele: egyenes szárú Lázár-kereszt, végein kankalinokkal. Amit a rajztanár egy üveg eredeti Küiküllő menti rizlingért rajzolt. Fizetve!!!

7.§

(1) Az insignia leírása, használatának előírása a „Jelvény és Protokoll Szabályzatban” található.

- (2) A címer és a zászló használatát a „Jelvény és Protokoll Szabályzat” szabályozza. Megőrzésének helye a Súrlott Grádics raktára. Külön csomagban.

8.§

- (2) A palást viselését, az egyéb öltözködési előírásokat, Baloghné, mint a Súrlott Grádics képviselője mellett, a „Jelvény és Protokoll Szabályzat” szabályozza, valamint az az itt felejtett régebbi felirat, hogy „Megfelelő viselet és nyakkendő kötelező”. Ez látható a söntés fölötti falon.

II.

A LOVAGREND TAGOZATAI, TAGSÁGI VISZONY

9.§

- (1) A lovagrendnek három tagozata van:

- a) lovagok, a törzsasztal tagjai, foglalkozásuk szerint, a váltóőr, a pedellus, a sekrestyés, a harangozó, a fűszeres hordár, a temetőőr.
- b) más törzsvendégek, ha lehet beszélni velük
- c) dámák – Baloghné

10.§

- (1) A lovagrend teljes jogú tagjának csak valamelyik tagozatba ünnepélyesen felavatott személy minősül, ennek feltétele, hogy legalább tíz éve járjon a Súrlott Grádicsba.

11.§

A törzsasztal MINT NAGYKÁPTALAN határoz ebben

(1) 12.§

- (1) A lovagrendben az alábbi lovagi fokozatok léteznek:
- a) lovag vagy dáma
 - b) mester

III.

A LOVAGREND CÉLJA

13.§

- (1) Az alapítók szándékuk szerint:
- a) az osztrák-magyar vendéglői életmód megtartását tartják tevékenységük alapelvének, ezek keretein belül jelölik meg kitűzött céljaikat.
- (2) A célok pedig: számtalanok, különös tekintettel Baloghné főztjére

14.§

- (1) Az alapító tagok által létrehozott lovagrend az önkéntesség elve alapján alakult meg és önkormányzati elven működik, tehát a számláját ezután is mindenki maga fizeti, s akkor áll fel a törzsasztaltól, amikor akar.

IV.

A LOVAGREND TEVÉKENYSÉGE, GAZDÁLKODÁSA

15.§

- (1) A nagykáptalan megállapítja, hogy a lovagrendet elsődlegesen nem gazdasági tevékenység folytatására hozták létre. A titkosság miatt személyenként tudják a lovagok.
- (2) A lovagrend vállalkozási tevékenységet csak közhasznú céljainak elérése érdekében folytathat azzal, hogy a lovagrend a gazdálkodása során elért eredményt nem oszthatja fel, hanem azt csak és kizárólag az ezen alapszabályban meghatározott közhasznú tevékenységek megvalósítására fordíthatja, például, ha valamilyen fogadás esetén senkinek sem volt igaza, akkor a pénzeket átadják a csaposnak.

16.§

- (1) Az alapszabály megállapítja, hogy a lovagrend a megfelelő román törvény x.y. *[ügyvéd úr ezt is maga tudja!]* pontja alapján az alábbi közhasznú tevékenységeket végzi összhangban a Praeambulumban és a 13. §-ban foglaltakkal: névnapok, születésnapok megtartása, halottak napi koszorúzás stb. Például Márton-napi lúdevés.

17.§

- (1) A lovagrend tartozásaiért saját vagyonával felel. De közösködés nincs.
- (2) A tagok – a tagdíj megfizetésén túl – a lovagrend tartozásaiért saját vagyonukkal nem felelnek, például, ha valaki rendel egy kört.
- a) A lovagrend vagyona elsősorban a tagok által fizetett díjakból, jogi személyek és magánszemélyek felajánlásaiból, hozzájárulásaiból, továbbá a pályázatokból és rendezvényekből, valamint egyéb tevékenységből származó bevételekből képződik.
- (b) A lovagrend tevékenysége során pénzbeli, ingó- és ingatlanadományokat fogad el és hasznosít. Ingatlanadomány esetén megszerzi annak tulajdonjogát. A Lovagrend nem esik tulajdonszerzési korlátozás alá.
- (3) A Súrlott Grádics a lovagrend spirituális és rekreációs központja. Címe: a régebbi marosvásárhelyi telefonkönyvben
- (4) A tagok, a „KANKALIN TESTVÉRISÉG LOVAGRENDJE” tagdíjaként a Nagykáptalan által évente megállapított tagdíjat kötelesek befizetni, amit a tárgyév április hó 15. napjáig kell a lovagrend bankszámlájára teljesíteni. Amennyiben a Nagykáptalan a tagdíj újabb mértékéről nem rendelkezik, úgy az utoljára hozott határozat szerint kell fizetni.
- (5) A lovagrend bankszámláját helyettesítő elismervényt a Súrlott Grádics csaposa vezet.
- (6) A lovagrend tagja román lejt, magyar forintot- és devizát egyaránt átadhat a nevezettnek. *[Mi a helyzet ügyvéd úr, ha nyerünk a lottón, mert közösen játszottunk?]*

V.

A LOVAGREND TAGSÁGA

18.§

- (1) A lovagrend nyitott, tagja lehet minden nagykorú román, magyar, vagy külföldi állampolgár, aki
- a) az alapszabály előírásait ismeri,
- b) azokat magára nézve kötelezőnek fogadja el,
- c) csak mérsékelten politizál
- e) tiszteletben tartja a Súrlott Grádics konyhai és szellemi örökségét,
- f) Baloghné jelenlétében nem káromkodik

- g) vállalja a tagsági díj megfizetését, a borralaló mértékének betartását.
- (2) A lovagrend tagjai természetes személyek, akik részt vesznek a lovagrend tevékenységében és rendezvényein.
- (3) a lovagrendnek pártoló tagja is lehet. A pártoló tag is köteles tagdíjat fizetni, de ez italban nem rendezhető.
- (4) a lovagrend tagságáról nyilvántartást politikai okokból nem vezet.
- (5) a lovagrend közhasznú szolgáltatásaiból minden természetes és jogi személy részesülhet.

19.§

- (1) A lovagrend pártoktól független, azoktól támogatást nem kaphat, országgyűlési képviselői választásokon jelöltet nem állíthat, és nem támogathat, közvetlen politikai tevékenységet sem folytathat.

VI.

A LOVAGREND SZERVEZETE

20.§

- (1) A lovagrend legfőbb szerve a lovagok összességéből álló törzsasztal, avagy Közgyűlés, a továbbiakban Nagykáptalan.
- (2) A Nagykáptalan évente legalább egyszer, írásban a tartandó káptalani ülés előtt legalább 15 nappal a napirend közlésével össze kell hívni. De mert mindennap itt vagyunk, ez szükségtelen.
- (3) A Nagykáptalan összehívásáról a Nagymester gondoskodik.
- (4) Össze kell hívni a Nagykáptalan akkor is, ha:
 - a) a bíróság elrendeli, vagy Baloghné valamit kifogásol
 - b) a Nagytanács tagjainak legalább 1/3-a, vagy
 - c) a Nagykáptalan tagjainak egyszerű többsége az ok és cél megjelölésével azt kéri.
- (5) Az ülésekről, határozatokról jegyzőkönyv készül. A jegyzőkönyvet a jegyző vezeti és kettő felkért személy hitelesíti. Jegyzőkönyv helyett elfogadható a Súrlott Grádics napi számlája

21.§

- (1) A Nagykáptalan kizárólagos hatáskörébe tartozik:
 - a) A Nagymester választása
 - b) Az Alapszabály megállapítása és módosítása,
 - c) Az évi költségvetés meghatározása
 - d) döntés a tagdíj mértékéről
 - e) A Nagytanács (elnökség, továbbiakban Nagytanács) évi beszámolójának, és a közhasznúsági jelentésének elfogadása.
- f) Önálló tartományok létrehozása bármilyen földrajzi területen, például a Súrlott Grádics nyári-kertjében.
- g) A lovagrend más társadalmi szervezettel való egyesülésének, feloszlásának kimondása
- h) Döntés mindazokban az ügyekben, amelyet az alapszabály kizárólagos hatáskörébe utal.

22.§

- (1) A Nagykáptalan nyilvános. A Nagykáptalan határozatképes, ha azon a lovagrend tagjainak több mint fele jelen van. Annak számít az is, ha a Meszticz-féle fűszerkereskedés hajdani hordárja a túlsó asztalnál fogyasztja a cujkának nevezett italát és hozzá a füstölt

heringet, amelyet a Nagykáptalanban fogyasztani ezennel tilos.

(2) A Nagykáptalan a határozatait a jelenlévő tagok egyszerű többségének szavazatával hozza. Szavazás fejbőlintással is lehetséges.

(3) Határozatképtelenség miatt megismételt nagykáptalani ülés a megjelentek számára való tekintet nélkül határozatképes, azaz mindig.

23.§

(1) A Nagykáptalan jogi személyiségből fakadóan a nagymestert (lovagrend elnökét), és az SzMSz-ben meghatározott bizottságok tagjait szavazással választja meg. *[Ügyvéd úr, milyen huncutság ez a SzMSz?]*

24.§

(1) A Nagykáptalan határozathozatalában nem vehet részt az a személy, aki, vagy akinek közeli hozzátartozója, továbbá házastársa a határozat alapján kötelezettség vagy felelősség alól mentesül vagy bármilyen más előnyben részesül, illetve a megkötenendő jogügyletben egyébként érdekelt, ennek elkerülése, hogy tudjuk egymás dolgait. Ismerjük, hogy ki kinek a borja.

(2) A Nagytanács (elnökség), a nagymester (elnök) és a bizottságok tagjainak a megbízása határozott időre, de legfeljebb 5 évre szól. A tisztségviselők megbízása újra újabb nagykáptalani (közgyűlési), azaz törzsasztali határozattal meghosszabbítható.

25.§

(1) A lovagrend operatív ügyintéző szerve az elnökség, a továbbiakban Nagytanács, amelynek a tagjait első alkalommal a Nagykáptalan választja meg.

(2) Tagjai: a nagymester, minden tag és tisztségviselő mester és a tartományi kormányzók, a Szervezeti és Működési Szabályzatban felsoroltak szerint.

(3) Későbbiekben a Nagytanács tagjává csak az válhat, akit a Nagytanács 2/3-os többséggel a Nagytanácsba javasol.

(4) Mint közhasznú szervezet, a Nagytanács mellett működik a Szervezeti és Működési Szabályzatban meghatározott Közhasznúsági Tanács.

26.§

(1) Nagykáptalani ülések közötti időszakban a Lovagrend tevékenységét a Nagytanács irányítja. Mivel ezek azonosak a Súrlott Grádics törzsasztalával, vitának helye nincs.

27.§

(1) A Nagytanács határozatképes, ha azon tagjainak több mint fele, köztük az elnök jelen van, józan, s a rábindránátágore nevet ki tudja mondani.

(2) A Nagytanács határozatait egyszerű szótöbbséggel hozza. Hangoskodás kizárva. Ha nincs leltározás, festetés, nagytakarítás a Garádicsban, a Nagytanács ülései nyilvánosak.

28.§

(1) A Nagytanács hatásköre a közhasznú szervezetekről szóló törvény alapján:

a) Dönt minden olyan kérdésben, amely nem tartozik a közgyűlés kizárólagos hatáskörébe,

b) Felelős a közgyűlés által meghozott határozatok végrehajtásáért,

c) Vezeti a lovagrend gazdálkodását, munkájához, programjaihoz anyagi fedezetet biztosít a kapott adományok mértékéig,

d) Évenként beszámol a közgyűlésnek, elkészíti a közhasznúsági jelentést,

e) Véleményt nyilvánít minden olyan kérdésben, amelyet az elnökség elé utalnak, de ez nem vonatkozhat a felszolgált ételek fűszerezettségére.

- (2) Megalkotja a teljes körű, zavartalan működéshez szükséges szabályzatokat. Kivételt képez a temetőőr okvetetlenkedő módosítási kísérlete, mert a kártyában is mindig új szabályokkal jön, ha vesztesre áll.

29.§

- (1) A lovagrend vezetője az elnök, aki a történelmi hagyományokra tekintettel a Nagymester címet viseli.
- (2) A nagymestert a Nagykáptalan választja 75%+1 minősített többséggel és csak ugyanezen minősített többségi döntéssel hívható vissza.
- (3) A Nagymester megbízatása 5 évre szól. Újraválasztása minden időkorlát nélkül lehetséges.
- (4) A Nagymester képviseli a Lovagrendet a hatóságok és intézmények előtt. Ezen jogát delegálhatja.
- (5) A Nagymester egyben a Nagytanács vezetője is. Ennek megfelelően a megalkotott szabályzatokat hatályba helyezi.
- (6) A Nagymestert bármely akadályoztatás esetén az elnökhelyettes, továbbiakban kormányzó helyettesíti.
- (7) A nagymester személyében bekövetkezett változást soron kívül be kell jelenteni az illetékes megyei főügyészségen, esetünkben a temetkezéséről mi gondoskodunk.

30.§

- (1) A Nagytanács határozatainak megfelelően a határozatok végrehajtását a Nagymester felügyeli. A kormányzó a nagymester megbízásából felügyeli a lovagrend pénzügyi és adminisztrációs rendszerét, és vezeti a tagnyilvántartást. A kormányzó a Nagytanács (elnökség) tagja.
- (2) A Nagymester a „KANKALIN TESTVÉRISÉG LOVAGRENDJE” Súrlott Grádics székhelyű lovagrendi név alatt, hiteles aláírási nyilatkozatának megfelelő aláírásával jegyzi a lovagrendet.

VII.

A TAGOK JOGAI ÉS KÖTELEZETTSÉGEI

31.§

- (1) A lovagrend tagjainak jogai:
 - a) Részt vehetnek teljes joggal a Nagykáptalan ülésein, a tisztségviselők megválasztásában, a Nagykáptalan hatáskörébe utaltaknak megfelelően.
 - b) A közgyűlésen bármely kérdésben felszólalhatnak, s javaslatot tehetnek, de evés közben nem!
 - c) Részt vehetnek a lovagrend célkitűzéseit megvalósító rendezvényeken.
 - d) A tagokat megilletik mindazon kedvezmények, amelyeket a lovagrend számukra biztosít.

32.§

- (1) A tagok kötelezettségei: a lovagrend tagja köteles végrehajtani az alapszabály rendelkezéseit, közgyűlési határozatokat, és a vezetőségi határozatokat. A lovagrend tagja köteles tagdíjat fizetni.
- (2) A lovagrend bármely tagja feladatát felajánlásból végzi. A tag a végzett munkáért ellenszolgáltatást nem kérhet.

33.§

- (1) A tagsági jogviszony megszűnése:
- a) A tag halálával,
 - b) A tag kizárásával, ha felszólítás ellenére sem tesz eleget a tagdíjfizetési kötelezettségének, vagy más kizáró ok indokával (2. bekezdés)
 - c) A tag kilépésével, amelyet írásban kell bejelenteni.
- (2) A tagot alkalmatlanná válás esetén a Nagytanács is kizárhatja, írásos határozat kézbesítésével egyidejűleg.
- (3) Az alkalmatlanság kritériumait az SzMSz határozza meg.

VIII.

LELKIÉLET

34.§

- (1) A lovagrend tagjainak lelki élete az egymással fenntartott jó viszonyban teljesedik ki. És abban, hogy régi nőügyekről nem beszélnek.
- (2) A lelki életről, a „bele nem szólunk a más dolgába” illeme, a jó modor és a vendéglátó helyet szabályozó házirend határoz részletesen.

IX.

A KANKALIN-KERESZT

35.§

- (1) A lovagrendben a „kankalin-kereszt” adományozható kitüntetésként.
- (2) A kitüntetésről és az adományozás rendjéről a „Jelvény és Protokoll Szabályzat” rendelkezik.

X.

ZÁRÓ RENDELKEZÉSEK

36.§

- (1) A lovagrendet közhasznú szervezetként x.y. sorszám alatt a Legfelsőbb Bíróság nyilvántartja.
- (2) A lovagrend felett a törvényességi felügyeletet a hivatkozott jogszabályokkal összefüggésben a területileg illetékes főügyészség gyakorolja.

37.§

- (1) A lovagrend külön belső szabályzata rendelkezik a román törvénykönyv x.y. bekezdésében meghatározott kérdésekről, amely szabályzatok elkészítésére a Nagytanács (elnökség) számára jelen Alapszabály felhatalmazást ad.
- (2) Előbbi alapján – figyelembe véve a 28.§ (2) bekezdésben foglaltakat – a Nagytanács elkészíti a
- Szervezeti és működési,
 - Jelvény és Protokoll
 - Tartományi szabályzatot.

- (3) Minden egyéb itt fel nem sorolt szabályzat elkészítésére is felhatalmazást kap a Nagytanács, ha ilyenek a működés során szükségessé válnak.

38.§

- (1) A lovagrend valamennyi szabályzatát a „Kankalin testvériség lovagrendje Szabályzatainak Gyűjteményében” tartja nyilván.
(2) A „Kankalin testvériség lovagrendje Szabályzatainak Gyűjteménye” aktualizálása a jogi mester, egy új szabályzat közzététele és a tagokkal történő megismertetése a kormányzó feladata.

39.§

- (1) A lovagrend Nagykáptalanja megállapítja, hogy az ezen Alapszabályban nem szabályozott kérdésekben a Baloghné rendelkezései az irányadók.

40.§

- (1) A nagymester felhatalmazást kap, hogy a lovagrend itt szabályozott működéséhez elengedhetetlenül szükséges, a Nagytanács által meghatározott szabályzatokat életbe léptesse.

Ezen, módosítás után egységes szerkezetbe foglalt Alapszabályt a Nagykáptalan a Súrlott Grádicsban tartott káptalani ülésen a lovagrend elnökének személyére és székhelyére vonatkozó elhatározást elfogadta, s mint a Kankalin testvériség lovagrendje ügyvezető elnöke és nagymestere, aláírásunkkal ellátjuk.

Kelt Súrlott Grádics, az Úr megtestesülésének 2009. évében, január hónap vízkereszt ünnepén.

Kerekes József

Nagymester sk. Nyugalmazott vártemplomi harangozó, az 1951. évi téglagyári munkaverseny sztahanovistája, az 1914-es világháborúban Vitézségi érmmel kitüntetett tüzér

A váltóór rövidítéséből V. ötödik formában kiolvasott

s nevémmel ekként használatos

Ötödik Békai Pál

Ügyvezető elnök sk. Nyugalmazott MÁV és később CFR váltóór

Meghívták a helyi lap szintén törzsvendég újságíróját asztalukhoz. A harangozó, egy dosz-sziét rendezgetve, közölte vele, hogy ez most valójában sajtótájékoztató. Átadta az okirat egyik példányát, s azt mondta, hogy két dolgot szeretnének közölni a világgal, s akadozva ugyan, de a következőket olvasta: – Az egyik az lenne, hogy hivatalosan kiszámoltattuk, hogy asztaltársaságunk összesített életkora a holnapi napon pontosan nyolcszáz év, ez átlagolva a fejenkénti százharminchárom egész harminchárom tized évet teszi ki, de van ettől fiatalabb, idősebb is közöttünk. S holnap születésnapra zsúrt rendezünk itt helyben a Súrlott Grádicsnál, amelyre szeretettel meghívjuk a Rekordok Könyve szerkesztőit ezen-nel a sajtón keresztül. A második bejelenteni valónk, hogy holnap, titkos testvériségünk lovagrendje, bár céljait nem tárja fel, zászlószentelést tart, és utána, immáron hitelessé tett zászlajával, lovagi egyenruhájában jelenik meg a nyolcszáz éves ünnepségen.

MÓRA FERENC – ZALÁN TIBOR

Rab ember fiai

(VIDÁM-SZOMORÚ JÁTÉK TÖRTÉNELEMMEL)

Szereplők:

APAFI MIHÁLY, fejedelem
BORNEMISSZA ANNA, a fejedelem felesége
MIHÁLYKA, a fiuk
SZITÁRY KRISTÓF
SZITÁRYTAMÁS, a fia
SZITÁRY ÁDÁM, a fia
CSELEBI BÉG, a kolozsvári basa követe
PISZLICZÁR, görög kereskedő
ILUCI, a lánya
FALUBOLONDJA TOSKA, néma és bolond
HAJDÁR, kolozsvári basa
PIPITÉR, öreg csavargó
BUZÁTH, Sárvár kapitánya
SEMMILYEN JANCSI
VALAMILYEN PISTA
NEVESINCS
SEHOGYSE
HAJDÚ
KATONA
Katonák, rabnők, szolgák

I. FELVONÁS

1. jelenet – A fejedelem rosszat álmodott

Apafi Mihály hálósobája, baldachinos ágy, mosdóállványon lavór, törülköző
(Szereplők: Apafi Mihály, Szitáry Ádám, Szitáry Tamás)

*Apafi fejedelem a baldachinos ágyban
hortyog. Egyszerre elbődül, mint egy
oroszlán.*

APAFI: Eb aki elvisz, te tollas kutya! Add
vissza a süvegemet! Hamar az íjamat,
hadd szedjem le a nyavalyást! Na, ad-
játok végre, mi lesz már?

*Szitáry Ádám rohan be, a fejedelem egyik
apródja.*

ÁDÁM: Szólított a nagyságos fejedelem?

*A fejedelem kidugja kócos fejét a balda-
chin résén. Rettenetesen mérges arcot
vág.*

APAFI: Hát te meg ki a fene vagy?

ÁDÁM: Szitáry Ádám, a nagyságos fejedelem apródja.

APAFI: És hogy mertél a legszebb álmomból felébreszteni?

ÁDÁM: Kiáltani tetszett értem. Az íját kérte... kora reggel... Valamit le akart lőni...

APAFI: Érted kiáltottam volna? Apafi Mihály, erdélyi fejedelem utánad, egy tacsók után kiabál kora reggel? És ráadásul az íját kérte tőled? Csak nem azazal akarta a reggelijét meglőni magának? Hát ennyire rosszul mennek a dolgok Erdélyben?

ÁDÁM: Azt én nem tudhatom, mik hogy mennek hol. Kiabálni tetszett.

APAFI: Te meg feleselni tetszel velem, ha nem vennéd észre. Most felállok, rád rontok, és kettébe haraplak.

ÁDÁM (*elsírja magát*) Ne tesszen engem bántani!

APAFI (*elneveti magát*) Te tényleg a kisebbik Szitáry-gyerek vagy. Megismerlek arról, hogy olyan minőza-penész vagy, akár egy lány. Folyton az egereket itatod. Na, takarodj a szemem elől, leányom, és küldd be a bátyádat, hátha azazal többre megyek! (*Meggondolja magát.*) Megállj! (*Ádám megáll, vár.*) Most meg mit állsz ott, te rakás szerencsétlenség? Miért nem nyitod ki az ablaktáblákat, mikor látván látod, milyen régen nem alszom? (*Ádám kitárja az ablaktáblákat.*) Gyilkos! Meg akarsz ölni ezzel a rettenetesen erős világsággal? Te, én mégis kettébe haraplak. Készülsz a halálra?

ÁDÁM (*ismét elpityeredik*) Igenis, nagyságos fejedelem!

APAFI: Milyen vitéz egy legény vagy te, hogy mindjárt a csizmaszáradba szalad a bátorságod, ha az ember szóba ereszkedik veled. Igenis, nagyságos fejedelem! Hol tanultál magyarul, te gyerek, tán a krími tatároknál? Eredj innen, öcsém, amíg egészben hagylak! A csiz-

mámat a bátyád hozza be, annak a kisujja külön legény, mint te mindenestül.

ÁDÁM (*Kintről, csak a hangja*) Tamás, vidd be a fejedelem csizmáját! De vigyázz, harapós kedvében van.

Illedelmes kopogtatás.

APAFI (*A badachin mögül*) Hogy a kórság essen a lábadba, akárki is vagy! Úgy rugdosod azt az ajtót, mintha az ország pénze egyébre se kellene, csak ajtócsináltatásra. Mit lábatlankodsz itt, amikor az ember a legjobb ízűt alussza? Már ezt a kis álmot is elveszitek tőlem?

Tamás odaállítja a csizmákat az ágy elé. A fejedelem kidugja a fejét a baldachin ré-sén, végignéz a csizmákon, és elkiáltja magát.

APAFI: Ördög és pokol! Hát azt gondoljátok ti, palota naplopói, hogy nekem egyéb dolgom sincs, csak bálba járni? Jó is volna, ha piros csizmában el lehetne táncolni az ország gondját! Kifelé ezekkel a kacki veres csizmákkal!

Tamás kifordul az ajtón, s már jön is vissza egy pár feketével. De még át se lépi a küszöböt, a fejedelem máris elbődül.

APAFI: Hát temetésre készülök én, hogy ilyen gyászcsizmákkal állsz elejbe?! Ahol én leszek a gyászhuszár? Megöltök, megöltök, bitangok! Hát nem megmondtam már tegnap este, hogy ma Ebeczki uramhoz kocsikázom szüretre? Mit gondol maga, úrfi, hogy ebben az országban éppen csak a fejedelemnek nem szabad egy napot pihennie?

Tamás szó nélkül kimegy a fekete csizmákkal, majd egy rakás csizmával a két karján tér vissza, de annyival, hogy a fejese látszott ki közülük. Leborítja a megdöbbszent fejedelem ágya előtt, majd szépen sorba rakja őket. A fejedelem mozdulatla-

nul, tátott szájjal figyeli, mit művel. A legény végül elkészül a csizmasorfallal.

TAMÁS: Válogasson közülök, ennél többet nem hozhatok, mert épp ennyi csizmája van a nagyságos fejedelemnek.

Apafi tanácstalanul vakargatja bozontos üstökét. Azután elvigyorodik.

APAFI: Csak nagy kópénak adsz te enni, Tamás fiam, naponta háromszor! Azt hiszed, kifogtál rajtam? Ne, itt egy arany, felezzétek meg ezt az aranyat az öcséddel, mert megírkattam szegénykét az elébb.

TAMÁS: Köszönjük, a síró öcsémrel együtt. Akkor, melyik csizmát parancsolja nagyságod?

APAFI (szélesen elvigyorodik) A lippai basa ajándékába, a sztambuli selyempapucsba bújtasd a lábamat! El kell ismerni, gyönyörű sztambuli munka!

Ezt már nem állhatja meg tovább nevetés nélkül Szitáry Tamás sem, együtt nevetnek, fejedelem és az apród. Apafi egyszerre elkomorul.

APAFI: Te meg mit röhögsz itt egymagadban, amikor a fejedelemnek rossz kedve van? Kifelé innen! Hozzák a reggelimet, jöjjön a fiam és a feleségem, asztalhoz ültök ti is az öcséddel, de csak akkor, ha az a leányka nem bőgi teli a nádmézes kávémat!

Sürgés-forgás támad. A fejedelem kimegy.

2. jelenet – Reggeli, a fejedelem álma

Apafi reggeliző szobája – az előzőek, kiegészítve egy négyszemélyes reggeliző asztallal (Apafi, Bornemissza Anna, Mihályka, Szitáry Ádám, Szitáry Tamás)

A megterített asztalhoz, élén a fejedelemmel, megérkeznek a reggelizők. Elöl Apafi, mögötte Bornemissza Anna, őket követi Mihályka, Szitáry Ádám és Tamás között, valamivel fiatalabb náluk.

APAFI: Leülnétek végre?

ANNA: Igen komisz kedvében ébredt az én édes uram.

APAFI: És ha abban? Kell azt még fokozni azzal, hogy ilyeneket mondasz neki, hogy „igen komisz kedvében ébredt az én édes uram”?

ANNA: Jól van, jól, én meg sem szólaltam.

APAFI: Most is beszélsz, pedig jól tudod, hogy reggelizés közben nem szeretem a sok beszédet.

Bornemissza Anna vág egy fintort felé, és nem válaszol. Szótlanul esznek. Csak Mihályka, Apafiék fia nem fér a bőrébe. Hol az egyik Szitáry-gyereket, hol a másikat piszkálja. Valahányszor megszólal az apja, hangosan felröhög. Az édesanyja valahányszor lepisszegi.

APAFI: Ez a hús száraz, mint a csizmám talpa! ... Honnan hoztátok ezt az avas szalonnát, csak nem az egerek elől loptátok el a padláson? ... Ez a kenyér savanyú, tán még penészes is! ... Ez nem nádmézes kávé, keserű, mint a gyógyszer! ... Ez nektek borovicska? Ez meg nem keserű, hanem olyan édes, hogy összeragad az ember szája.

Mihályka azzal foglalkozik, hogy a cseresznyebefőtt magjával hol a Szitáry fiúkat lövöldözi, hol a felszolgálókat, és minden találatnál el-elvihogja magát. Egy rosszul sikerül mag azonban épp a fejedelemet találja homlokán, aki úgy hátraesik a székében, mintha valódi golyóbissal lőtték volna meg. Mindenki megdermed.

MIHÁLYKA: Jaj, nem oda akartam... édesapám... gondterhelt... homlokának... ippeg a közepébe... (Ismét elröhögi magát, de a többiek dermedtsége továbbra is tart, és Apafi sem mozdul. Mihályka észreveszi ezt, abbahagyja a vigyorgást.) Ne haragudjál, édes jó

apámuram, csak ezt a csúnya nagy ráncot akartam elkergetni a homlokodról.
 APAFI (*végre elmosolyodik*) Temiattad volt ott az a ránc, édes kicsi fiam. Rosszat álmodtam rólad az éjszaka.

ANNA: Mit álmodott, lelkem jó uram? Csak nem azt, hogy a török meg a német után az orosz is bevonult Erdélybe?

APAFI: Még annál is rosszabb álmom volt, édes cselédeim. Odakint vadászgattam az erdőszélben. Kegyetlen sütött a nap, el is fáradtam a szarvashajszolásban, szédelegtem a melegtől. Ejnye, mondom magamban, mi nehezét érzek én magamon? Akkor veszem észre, hogy fönt felejtettem a fejemen a nyusztprémes fejedelmi süveget. Nosza, levelezem a süveget, hogy majd a te fejedre illesztsem, már kinyújtom a kezem, mikor egyszerre csak lecsap az égből egy sebes szárnyú sólyommadár, kiszakítja a csőrével a kezemből a süveget, s úgy elcsattog vele, hogy még most is borzadok bele. Rosszat jelent ez, jó cselédeim, rosszat: valami rossz szerzet leskelődik a fejedelemségünk után.

ANNA: Én csak tréfálkoztam az oroszokkal...

APAFI: Te csak ne tréfálkozz többet az oroszokkal, Anna! A falra festett ördögnek az a szokása, hogy megjelen. (*Gondterhelten.*) Az a sólyommadár, az a köpedék sólyom...

MIHÁLYKA: Tebenned volt a hiba, apámuram. Ha már vadászni mentél álmodban, miért nem hívtad ki magaddal a Szitáry gyerekeket is? Tamás majd lelőtte volna a sólymot. Ugye, Tamás, lelőtted volna azt a rablómadarat?

Szitáry Tamás fél térdre ereszkedett a fejedelemsfi széke előtt, s megcsókolta az egyik kezét, Ádámka a másikat. A kis herceg meg átfogta a két fiú nyakát.

APAFI (*szeretettel nézi a fiatalokat*) Nos, fiam, addig nem félek, míg ilyen jó két pajtásod van, mint ez a Tamás meg az a, na jó, csak néha picsogó Ádámka.

A három gyerek összeölelkezik, s a fejedelem gyöngéden összekocantja a három fejet.

APAFI: Menjetek, nézzétek meg a mókusokat ez erdőszélen. Ne is! A kertbe menjetek, és jelentsétek nekem, hagyott-e még csengettyűkörtét az öreg fán a sárgarigó!

3. jelenet – az erdélyi állapotokról

Ugyanott, ugyanakkor

(Szereplők: Apafi, Bornemissza Anna)

ANNA: Vén, morgós medve lett magából, kedvesem!

APAFI: Tudom. Még annál is morgósabb. Olyan, amelyik egyfolytában viczorog.

ANNA: Már a gyerekekhez sincs türelme. A Szitáry Ádámkát folyton megríkatja, Tamással gorombáskodik. Talán csak Mihálykára van még tekintettel.

APAFI: Nem az a dolgom, hogy mások kölykeit kényeztetsem.

ANNA: Nononono, fejedelem. A gyermeke nevelő pajtásairól van szó.

APAFI: Mitől fontosabbak a gyerekeim nevelő pajtásai, mint én?

ANNA: Mi van magával? Talán azt mondja, nem kap elég törődést?

APAFI: Nem a törődésről van szó. Félek, Anna.

ANNA: Maga fél, a híres és nagy Apafi Mihály?

APAFI: Én, a híres és nagy Apafi Mihály. Minden este úgy teszem le a fejemet a párnára, hogy nem tudhatom, fejedelem leszek-e, amikor reggel felébredek.

ANNA: Nem ilyen veszélyes azért...

APAFI: Ilyen veszélyes. Hol a német ültet gazdát az erdélyi fejedelmi székbe, hol a török. Mire megmelegszik alatta a szék, a másik máris letaszította.

ANNA: Ha szövetséget kötött a törökkel, miért fél a töröktől is?

APAFI: Nagy fa árnyékában hamar elhervad a kicsi bokor.

ANNA: No, már költő is lett magából. Lázadjon ellenük kend, ha nem az ígéretük szerint viselik a szövetséget!

APAFI: Nyíltan nem léphettek fel a Porta ellen. Éppen eléggé szolgált intő jel gyanánt II. Rákóczi György és Kemény János földijeink sorsa...

ANNA: Ez... Csak nem igazi félelem magában?

APAFI: A' bizony. Meg bosszankodás. Mondok én neked még cifrábbakat. Amikor a német Erdély szélét kószolgatja, sietnek a basák megnyugtatni. Sose félj te, jámbor fejedelmecske, majd ellátjuk mi a németnek a baját! Te csak oltogasd szép bátorságosan a rózsafáidat a görbe kertészbicskáddal, a kardforgatást csak bízd mireánk! Azután meg, hogy végigcirógatták a német hátát a kardjukkal a basa urak, az én orrom előtt hadonásznak vele. No, most már tedd le a kertészbicskát, jámbor fejedelem, s vedd elő az ország pénzes ládájának a kulcsát! Mert azt csak nem kívánhatjátok, hogy ingyen hajkurásszuk a németet ebben a nagy melegben?

ANNA (*elneveti magát*) No, azt a kulcsot aztán hiába veszi elő, könyékig kotorászhat a ládában, akkor se talál néhány hitvány aranyból többet.

APAFI: Jól teszi, hogy nevet.

ANNA: Ha nincs pénz, nincs pénz. Abból, ami nincs, nem adhat másnak.

APAFI: Csakhogy, nem hülyék a törökök se. Megsimogatják a fejedelem buksiját, és

megnyugtatják: sebj, fejedelem, majd találunk mink magunknak valót ebben a szép országban! Aztán szép barátságosan végigrabolják az országot Brassótól Kolozsvárig. Viszik a pénzt, hajtják a barmokat, s hogy legyen ki vigyázzon rá, tízezerrel viszik rabszolgának a székelyt meg a szászt. S hogy ne sajnálja otthagyni üres, kifosztott hajlékát az istenadta nép, egymás után folyújtják a falvakat, városokat. Nem látja, hogy egyfolytában kormos az ég Erdély fölött?

ANNA: De most békeidő van, ilyenkor a török is békésebb. Vagy nem?

APAFI: Békésebb. Csak a basáik nem férnek a bőrükbe. A temesvári basa kis aprópénzért üzen, a jenői csizmát szabad a katonáinak, s ha megtagadom, borjú képében hajtja el magának a csizmához való anyagot. A lippai basa rozsdás kardot küldött, tudván, hogy gyűjtöm a régiségeket, azzal, hogy Attila kardját küldi. Cserébe csak ötszáz lovat kért. Megjegyzem, az lett az hetvenedik Attila-kardom a padláson.

ANNA (*megint nevet*) Hát, ha ebből áll Erdély kormányzása, még belőlem is lehet fejedelem. Hagyom felégetni a falvait, hagyom elhajtani a marháimat, rozsdás kardokért odaadom a katonáimnak kovácsoltatott friss kardokat...

APAFI: Elhallgass, mert menten...

Nem tudja befejezni, mert Anna átkarolja, és megcsókolja. Apafi megenyhül, vagy csak enged a gyöngéd erőszaknak.

APAFI: Igazad van. Törődni fogok ezentúl Mihálykával. És... a kisebbik Szitáry gyereket se ríkatom meg többé.

ANNA: Hiszi a piszi, hazudós medve!

Kergetőznek az asztal körül, fel-felnevetnek.

4. jelenet – A kolozsvári basa aranyból keresteti

Ugyanott, valamivel később

(Szereplők: Apafi, Bornemissza Anna, Szitáry Kristóf, Cselebi bég)

A fejedelem Szitáry Kristóffal az asztalnál ül, előttük kancsó és pohár.

APAFI: Keleten tehát még csönd van?

SZITÁRY: Csönd. Nagy csönd. A török nem mozdul. A német hallgat.

APAFI: Eh, nem szeretem én, ha nem mozdul, de azt se, ha mozdul. Emez meg, ha hallgat, akkor készül valamire. Ha meg nem hallgat, akkor mi kezdünk el ordítani tőle.

SZITÁRY: A harapófogónak ilyen a természetete...

APAFI: Szitáry uram, maga vagy nagyon megokosodott országjáró útján, vagy nagyon kifáradt a sok lovaglástól, hogy ilyen közhelyes marhaságokkal szórakoztatja a fejedelmét. Legjobb, ha most lepihen, és két napig a színét se látom.

SZITÁRY: Az már csak igaz. Napokat lovgoltam megállás, és szinte minden alvás nélkül, a legényeimmel.

APAFI: No, akkor mehet. Gondolom, látná már a gyerekeit is. Derék gyerekek. Csak a kisebbik... Ez az Ádámka... Valahogy olyan lányosan érzékeny.

SZITÁRY: Fiatal még. Anya nélkül nevelkedett fel, én meg folyton hadakoztam, vagdalkoztam, nem volt aki keménységre nevelje.

APAFI: No, én igyekszem ebben segíteni... hm... A legényke majd fog erről mesélni megint, de tudja be annak, Szitáry, hogy én is apa vagyok, és... hm... néha a kemény nevelés szükségét érzem... hm... más gyerekénél is.

SZITÁRY: Köszönöm, nagyságos uram, hogy így gondoskodik a gyermekeim neveltetéséről.

APAFI: Menjen, ne csináljon gondot ebből magának! Kedvelem mind a két gyermekét.

Szitáry meghajtja magát, és kifelé indul. Az ajtónál azonban megfordul, a homlokára csap.

SZITÁRY: Mit el nem felejték! Nagyságos uram, követ érkezett a váradi basától! A legény jelenteni akarta, épp egyszerre érkeztem meg vele, de mondtam, ne zavarja most a fejedelmet, megmondom én neki... És lám, a legfontosabbat felejttem el kialvatlanságomban.

Apafi úgy néz rá, mint aki álomból ébredt. Szitáry vár egy keveset, azután hangozatosan megismétli a mondandóját.

TELEKI: Mondtam volt, a váradi basától érkezett követ!

APAFI (*fölcsattan*) Úgy, tán már megint megtalálta Attila a kardját? Várákossássa még kegyelmed a követet egy kicsit odakint. Hadd szokja a pogány, hogy hol a helye! Aztán meg jöjjön vissza vele, több fül többet ért a kacskaringós török beszédéből. (*Szitáry ki-megy. Anna segít Apafinak átvenni a díszesebb felsőruházatát. Apafi közben egyfolytában morog.*) Ezek a követek! Némelyik olyan pofátlan, hogy még a basáján is túltesz. Úgy felesel, követel, kiabál velem, a kardom is kikívánczik a hüvelyéből. Szerencsére, még nem vágtam le egyet sem közülük.

Anna meghallja a mondat végét.

ANNA: Kiket nem vágott le, maga folyton morgó oroszlán?

APAFI: No, eddig meg még medve voltam. Eh, asszonyok... Csak úgy, fennhangon töprengtem. (*Kirobban.*) Azokat a hitvány és pimasz török követeket, akik nap mint nap itt kaparásznak az ajtómon, és nyomorgatnak mindenféle kéressel és ajándékkal álcázott követeléssel, azokat nem vágtam le, pedig de le

kellett volna őket vágnom, de le biz' ám!

ANNA: Még szerencse, hogy nem tette meg. Abból lett volna aztán nagy haddel-hadd, ha híre megy, hogy az erdélyi fejedelem török követeket aprít a gu-lyáslevesébe.

APAFI: Megint itt van egy. Most a váradi basa nem fér a bőrébe.

ANNA: Én egyet sem látok itt...

APAFI: Ne mérgesíts, Anna lelkem, mert leváglak téged is. De, ha annyira akarod látni a rusnya pogányt, tálcán hozatom be neked. *(Elbődül, hogy kint is hallják.)* Meddig várjak még? Jön az a követ, vagy kint marad örökre? Kapkodja magát befelé, ha már idehozta a fene Váradról!

A követ, amint Szitáry bevezeti, mindjárt hasra vágja magát, s úgy csúszik a fejedelem elé, mint valami nagy teknősbéka. S mikor odaér elé, nagy fekete kezével elkezd a fejedelem lába után kapkodni.

APAFI: Lassíts, atyámfia! Csak nem akarsz a lábamba harapni?

KÖVET: Tündöklő ábrázatú fejedelem! Hatalmas császárom szeme fénye! Hargagos tekintetű oroszlán! Engedd meg, hogy a te alázatos szolgád, Cselebi bég talpad alatt nyugtathassa hitvány fejét.

APAFI: Az más... Nyugtasd csak, Cselebi bég, csak nyugtasd a kopasz fejedet a fejedelem talpa alatt, ha neked így esik jól. Miben lehetünk segítségére?

KÖVET: Kegyelmes uram, világnak ékesége, kimondhatatlan kár érte az én uramat, parancsolómat, a páratlan vitéségű Hajdár basát. Tegnapelőtt elszökött a sólyommadara, akivel vadászni szokott járni.

APAFI: A sólyommadara? *(Anna felé.)* Látod, az álom... meg a süveg... és ti még kiröhögtetek engem...

KÖVET: Igen, a legkedvesebb sólyma. S a bölcs Musztafa, a váradi basa udvari

tudósa azt olvasta ki a csillagok járásából, hogy az álnok sólyom ideszökött Kolozsvárra. Éppen ezért arra kéret Hajdár basa, kerestessd meg az ő kedves sólyommadarát, és ne terheltesd neki visszaküldeni.

APAFI: Mondd meg a gazdádnek, máris szétszalajtom a sólyom után az udvari vadászokat. Nyugtasd meg a basát, jó ember: holnap ilyenkor otthon lesz a sólyma.

A követ az ajtóig hátrál. Ott megáll, és elvigyorodik. Mondókája után fűgén kisorsran az ajtó résén.

KÖVET: Az ám, majd el is felejttem mondani, hogy a basa sólymának aranyos volt a szárnya. Ezt jól eszedbe vedd, uram! Ezt meg jól az eszedbe vésd, Apafi fejedelem!

APAFI: Hogy azt a rézfán fűtyülő keserves anyád...

ANNA: Ki ne mondja!

APAFI: Nem hallottad? Még én fejtsem meg a nyomorult váradi basa üzenetét! Micsoda szemtelenség ez már megint! Mit szól ehhez, Szitáry Kristóf? Micsoda egy gonosz tréfát űz velünk már megint ez a tarka hitű Hajdár basa! Olyan sólymot kerestet rajtam, aminek aranyos a szárnya.

SZITÁRY: Legjobb lenne Váradra menni, és sólymostól levágni a basát.

APAFI: Maga aztán született politikus, Szitáry.

SZITÁRY: Ha megengedi, én nem táncolnék úgy a töröknek, ahogy a fejedelem teszi. Vágnék olyat a pofájába a kardommal, hogy Sztambulig meg se állna.

APAFI: Lassabban azzal a karddal, ember!

ANNA: Épp maga beszél...

APAFI: Hallgass! Országos gondok vannak. Inkább azon törjük a fejünket, hol találunk olyan sólymot, amelyiknek aranyos a szárnya. Maga meg, törökverő Szitáry, inkább az eszét törje most,

mint a pogányok koponyáját! Mitévők legyünk?

SZITÁRY: Nem nagy dolog az, amit a török akar, nagyságos fejedelem. Azt gondolom, csak ki kell bélelni az akaratához egy szelíd sólyom szárnya alját...

ANNA: Legalább száz-száz arannyal...

APAFI: Ez az! Ezt jelenti hát az aranyos szárny! Nagy mérgességemben már gondolkodni is elfelejtek. Mégiscsak ti vagytok az én eszem! Mit gondolsz, életem párja, minden ládafiák tudója, találunk-e ennyi aranyat Erdély kincsesládájában?

ANNA: Ennyit éppen hogy találunk. Benne van az a vadonatúj veretű kétszáz arany, amit tegnap szállítottak be mutatóba Zalánáról. Azzal elverheti éhét a telhetetlen pogánynak.

APAFI: Elégnek elég lesz, de nagyon sajnálom azokat a szép új aranyakat.

ANNA *(nevetgélve)* Sose sajnálja, a mondó vagyok! Úgyis egy kis hiba esett azokon a pénzeken.

APAFI: Hiba? Hiba, de miként?

ANNA: Nagyságodnak a képe volna rájuk verve, de a pénzverő kifelejtette róla ezt a gyönyörű bajuszt, ami itt himbál az orra alatt.

APAFI: Akkor nem köll! Mehet az arany. Aztán, kitől küldenénk el azt az arany-szárnyú madarat a basának? Megbízható ember kell az ilyesmire. De nagy sürgősséggel!

ANNA: Lehet ez kérdés? Itt áll előttünk az ember, fejedelem! Alighanem Szitáry Kristóf uram a legalkalmasabb ember erre a feladatra. Ráadásul, hívatnia sem kell, mert már bent van.

APAFI: Valóban, Szitáry! Maga ügyes is, hűséges is, legvitézebb katonám is... no meg, háládatos is hozzám, amiért a két fiát idevettem magam mellé... nevelgetem is őket, különös tekintettel a kisebbikre...

SZITÁRY: Zavarba hoznak... meg tényleg, hálás is vagyok...

APAFI: Tehát, azt mondja, elvállalta. Nem csalódtam magában. Vagy nem ezt mondta?

SZITÁRY: Tehetnék mást, mondhatnék mást, nagyságos uram?

APAFI: Mondhatna, de annak nem nagyon örülnék.

Az ajtóhoz viharzik, feltépi.

APAFI: Hozzátok a legszelídebb, legöregebb sólymot! De legyen itt máris! Szitáry, maga fusson a feleségemmel az aranyakért! Anna, ne feledkezzetek meg aranyzsinórokról és két selyem-erszényről sem!

Magára marad. Fel-alá járkál, néha rácsap az asztalra. Beszédes járkálás, csapkodás. Anna hamar érkezik vissza Szitáryval. A szemközti ajtón belép a legény a sólyommal. Senki nem szól semmit, mindenki tudja a dolgát. Szitáry az erszényekbe számolja az aranyat, az erszényeket Anna az aranyzsinórokkal a sólyom szárnyára köti.

APAFI *(keserves nevetéssel)* Nos, Szitáry uram, látott-e már aranyos szárnyú sólymot? Kelmed már csak-csak országlátott ember.

SZITÁRY: Ilyen elcsúfított állatot szerencsére még soha, nagyságos fejedelem.

APAFI: No, most lát. Lám, ennyire egyszerű madár az arany-szárnyú sólyom. S ezt kelmed most elviszi Hajdár basának, Nagyváradra.

SZITÁRY: Elviszem. De bosszant, hogy a mi pénzünkön növeszti amúgy is nagy hasát a váradi basa.

APAFI: Maga csak ne bosszankodjék semmin, mostantól maga az én követem. Az erdélyi fejedelem követének arca se rezdül, pontos és hűvös.

SZITÁRY: Értettem. Mikor kell indulnom?

APAFI: Ebben a minutomban!

SZITÁRY: Máris? Hiszen most érkeztem...

Bocsánat... Akkor csak arra kérnék engedelmet, hogy indulásom előtt búcsút vehessek a két fiamtól.

APAFI: Nem engedem meg, mert az is időbe kerül, s attól tartok, meggondolja magát a török. A végén sólyom helyett golyót keres majd rajtunk. Annak pedig akkora szárnya van, hogy egy mázsa arannyal se lehet kibélelni.

SZITÁRY: Értettem. Kérem a fejedelmet, jelezze a két fiúnak, ha nem is láthatta őket viszont, az apjuk a szívében búcsút vett tőlük.

APAFI: Én? Még hogy én jelezzem... a te szívedet... a két fiúnak... én... a te szívedet, Szitáry Kristóf...

ANNA: Maga, maga! Maga sietteti ezt a szegény embert, miközben golyameséket mormolászlik itt neki...

APAFI: Ez meg mindenbe beleszól. Hát... rendben... Kísérjen el egy darabon a két fiad is, Szitáry Kristóf, hogy lássátok is egymást, meg el is búcsúzzatok. Reggelre aztán lovagoljanak haza!

SZITÁRY: Hálásan köszönöm!

APAFI: Ne köszöngessen itt nekem, hanem menjen! Aztán, le ne vágja nekem nagy indulatában a váradi basa fejét, mert akkor a mienkkel vagy a török, vagy a német fog holnap után laptázní!

SZITÁRY: Tudom én, mi a követ dolga. Tisztelettudó leszek... pontos és hívős... talán inkább jeges...

Szitáry meghajtja magát, és kimegy.

APAFI: Ha még egyszer bele mersz szólni államügyekbe... ha még egyszer!

ANNA: Akkor mi lesz? Engem is kettéharap, mint Szitáry Ádámkat akarta ma reggel is?

APAFI: Ezt meg honnan tudod? Ó, az az árulkodó júdás-gyerek! Csak kerüljön a kezem közé, most aztán tényleg kettéharapom.

ANNA: Harapdálja maga csak a törököt! Meg a németet...

APAFI: Meg téged, te legtiszteletlenebb alattvalóm! Te... alám való perszóna!

Kivont karddal üldözi ki a színről sikoltozó feleségét.

5. jelenet – Az utasok megszállnak Piszliczár házában

A görög ebédlőszobája, ablakkal, kijáráttal a kertbe, asztal sok személyre (Piszliczár, Szitáry Kristóf, Szitáry Tamás, Szitáry Ádámka, Iluci, Falubolondja Toska)

Piszliczár egy szófán heverészik, vízipipáján füstölög. Az ajtóban megjelennek a Szitáryak. Piszliczár, mint aki nem hisz a szemének, dörzsölni kezdi, azután felugrik, és eléjük siet.

PISZLICZÁR: Begyunni, begyunni a háládat! Piszliczárhuz huzzá! Aj, haj, nagy urakuk csak meg látulják szegin embert! Helyesul, Piszliczár helyesul, hálásul!

SZITÁRY: Nos, gyerekeim, ez itt Piszliczár uram, akiről annyit beszéltem. Éppen csak tiszteletünket tesszük a házában, Piszliczár uram, egy kis pihenés után máris indulunk tovább.

PISZLICZÁR: Nem úgy von. Tapudtat se eriszhettek sehuva, míg meg nem kóstuljátuk a szegin Piszliczárnak vacsuráját.

SZITÁRY: Nem érünk mi rá arra, Piszliczár uram, sietős az utunk.

TAMÁS: Édesapám, egy órácska nem a világ, addig meglesz sólyma nélkül a váradi basa.

PISZLICZÁR: E beszíd, szaladuk az enyüm lányumért, egyetlen kincsumért, nápketi gyengyumért.

Lelkesen kigaloppozik.

ÁDÁM: Édesapám, ki is lenne ez a Piszliczár? Mert neki mondtad ugyan, hogy beszéltél róla nekünk, de nekünk nem beszéltél soha semmilyen Piszliczárról.

SZITÁRY: Illemből mondtam neki, na... Egy követnek így illik... (*Nevetnek.*) Gyorsan, amíg vissza nem jön! Piszliczár uram görög marhakereskedő volt. Egyszer Brassóban nagyon megszorongatták a torkát a moldvai tatárok. Én meg épp arra jártam, és néhány lófő székkelyel szétütöttem a kutyafejű tatárok közt. Ezért hálás nekem. Ahogy elnézem, azóta igen megszedhette magát a kis ember. Bár olyanformán beszélnek felőle, hogy nem is egészen igaz úton járt.

TAMÁS: Milyen útjai vannak ennek a Piszliczárnak?

SZITÁRY: Sötét ügyek... talán. Állítólag a kereskedés mellett a kémkedés is kenyere volt. Állítólag... Amit a töröktől tudott, azt besúgta a németnek, amit a némettől hallott, azt eladta a töröknek, s mindeképpen jó vásárt csinált. Ha csinált.

TAMÁS: Kellünk akkor mi ide?

SZITÁRY: Kicsit megpihenünk, azután megyünk tovább. Sok mindent mondanak. Nekünk mindegy is.

TAMÁS: Én már szeretnék kívül lenni.

ÁDÁM (*a kerti ajtóhoz megy, kinéz.*) Micsoda szép kert! Akkorák benne a rózsák, mint a napraforgó.

6. jelenet – Ádám rajta felejt a szemét Ilucin – vacsora

Ugyanott, ugyanakkor

(Ádámka, Iluci, Piszliczár, Kristók és Szitáry Tamás, Falubolondja Toska)

Piszliczár visszatér a lányával. Ádám nem veszi észre, csak a kertet bámulja. A görög odasettenkedik mögéje, és tréfásan a vállára csap.

PISZLICZÁR: Hol vágyul, úrficska? Itt is vágyun liliumszálum, enyim lányum: Iluci.

Ádám megfordul, szinte levegőt sem kap a szép lány látványától

ÁDÁM: De szép... a kert... is... a kert... de szép... is...

SZITÁRY: Szép a lányod, Piszliczár uram, öröm, hogy megismerhettük. De nekem lassan mennem kell tovább, az ég hunyogatni kezd a szemét. Ti maradhatok még, cselédjeim, majd visszafordultok reggel.

PISZLICZÁR: Nem úgy kapkod, Szitáry urodum. Iluci megterigette asztaltut. Kell kicsinkát abrakulni. Luvak már kapták uzsonnát.

A szolgálak nagy asztalt hoznak be, mely roskadozik az ételek-italok alatt.

SZITÁRY: Ez aztán a fejedelmi lakoma, Piszliczár uram!

PISZLICZÁR: Csak ulan szegines, ulan piszliczárus.

SZITÁRY: Tán kincset talált kelmed, hogy így dúskálkodik a földi jóban?

PISZLICZÁR: Hát csak Isten adutta, aki keresun, találun.

TAMÁS: De nem mindegy, hol keres, és hol talál.

PISZLICZÁR: Beszélül natyfiú igaz. Piszliczár jó helyen keresun. Így aztán találun. Abrakuljatuk, kedveseim.

Esznek. Szinte észrevétlenül surran be a terembe Toska, amolyan igazi, otromba figura, mozdulatai szögletesek, a némák jellegzetes nyögéseivel és gesztusaival kíséri mondandóját. Leginkább egy nagy majomnak látja az ember. Megragadja a barackot hámozó Tamás vállát, aki azonnal kardot ránt.

TAMÁS: Váglak ketté, ronda féreg, ha nem takarodsz innen!

PISZLICZÁR: Mit féljesz, úrficska? Ne bán-
tsun, úrficska: a Toska kéri tülednek
barackmagut. Csak a magut szereti ba-
rackbul a Toska. Toska van falu bo-
lundja.

*Toska pofákat vág, ugarabugrál, móri-
kálja magát, végül mindenkit megnevet-
tet.*

SZITÁRY: Hát ezt a fertelmes párát meg
mire tartja, Piszliczár?

PISZLICZÁR: Megszántun egyszer. Akart
vinni tülemtül a budai basa ükegyel-
messige. Zárni ketrecul. Nem enged-
tun. Pedig utálatos teremtis. Legjubb-
ban szeretnik nyakadnak kicsavarulni neki.

ÁDÁM: Miért haragszik rá olyan nagyon ke-
gyelmed? Randa jószág, de nem árt ez
senkinek se.

PISZLICZÁR: Nem ártul? Ha pinzemet el-
dugugálok, mindjárt elükeresi. Akár-
hova teszelem, elüveszeli.

*A bolond, mintha csak érezné, hogy róla
folyik a szó, rávicsorítja a fogát a gazdá-
jára, s haragosan forgatja a szemét. Iluci
meglegyinti az asztalkendővel.*

ILUCI: Kicsi Toska! Kicsi falubolondja!
Nyugodjál már le!

*Toska engedelmesen odakuporodik a
gazdasszonya lába elé, s úgy elszégyellte
magát, hogy semmi csalogatásra föl nem
emeli csúnya, sörtés fejét.*

PISZLICZÁR: Iluci nágyun szeretje bolund
májmut, bolund majum szeretje Ilucit,
azért tartuk házamnál.

SZITÁRY: Már akkor mégiscsak érdemesebb
ilyen szép madarat tartogatni, mint ez a
sólyom.

PISZLICZÁR: Szép sólyum, szép.

ÁDÁM: Hátha még azt látná, mi van a szár-
nya alatt...

*Zavartan elhallgat, az apjára néz. Szitáry
rezzenéstelen arccal ül, nem néz a fiára,
látható, nem örül annak, hogy Ádám el-
szólta magát.*

PISZLICZÁR (*odamegy a sólyomhoz, óvato-
san fölemeli a szárnyait.*) Ni cak, er-
szenyuk találun Piszliczár. Erszenyuk
dagadul. Aranut tapintgat kezum.

SZITÁRY: Arany bizony, Piszliczár uram,
egyenest a váradi basának viszem.

PISZLICZÁR: Basánuk nem adul pénzut! Te-
rekba bele ne bízul!

SZITÁRY: Nem az én pénzemet viszem. Hi-
szen, én se adnék a töröknek semmit,
legfeljebb a kardom élet a macskapofá-
juknak.

PISZLICZÁR: Hanum, te Szitáry urum, Pisz-
liczár gondolkodun rulad. Kettuszász
aran? Aj, jaj, dehugy mészelsz el anni
pinzzel éjszakának időjin! Sehuva nem
mészelsz. Vagynak erdőben terek, ta-
táruk, vad haramiákuk. Maradtuk sze-
gin, becsulátus Piszliczár házában, reg-
gel aztán uzsgyé, isten hírivel!

ÁDÁM (*Ilucit bámulva nagy szemekkel.*)
Igaza van a derék Piszliczárnak, édes-
apám. Nem volna-e jobb, ha csak hol-
nap indulnál el? Egyedül a sötét uta-
kon.

TAMÁS: Most az egyszer én is egyetértek az
öcsémmel. Nem magányos lovasnak
való, kétszáz arannyal, a váradnak tartó
út.

SZITÁRY: Meg tudom én védeni magamat,
sose féltetek.

TAMÁS: Világosban, szemből támadó ellen-
séggel szemben, igen. Ismerjük apánk
vitézi képességeit. De nem olyan ellen-
séggel, aki a sötétből nyilazik kifelé, fá-
ról pottyán a lovas nyakába, hálót vet
rá a sűrűben, hurokkal töri el a lova lá-
bát. Maradj, apám... és akkor... én is
maradok.

SZITÁRY: Legyen! De hajnalra nyergeltesse
föl a lovamat, Piszliczár uram, hogy a
basát még ebéd előtt érjem el az arany-
szárnyú sólyommal!

PISZLICZÁR: Lesz nyerug napkeltekur lu-
vadra rakul.

SZITÁRY: Akkor hát... maradok én is.

PISZLICZÁR: Nacceru! Ez aztan az öröm!

Táncuj bolund, van közunség.

Toska is örül a társaságnak, produkálja magát. Veri a kisdobját, lovagol a széken, hentergőzik a földön, táncol az asztalon, grimaszokat vág, belekap a fiúk hajába... Végül Piszliczár megelégteli a dolgot.

PISZLICZÁR: Vendégünk megun Toska, falu-bolundja. Must megyunk, kertumat meg köll néznetuk.

ÁDÁM: Én most, inkább, itt maradnék.

ILUCI: Nekem meg... a lábam fájogat.

TAMÁS *(jelentősegteljesen ránéz az öcsésére.)* Én megyek.

Kimennek a kertbe, néha behallatszik, ahogy egy-egy virág előtt megállnak, Piszliczár magyaráz, Szitáry köhintget.

ÁDÁM: Szép itt.

ILUCI: Bizony, hogy szép.

ÁDÁM: A fejedelem kastélya azért csak szebb.

ILUCI: Csak szebb lehet, az már igaz.

ÁDÁM: Én vagyok az apródja

ILUCI: Igazán?

ÁDÁM: Igazán.

ILUCI: És mit kell csinálnia az apródnak?

ÁDÁM: Bátornak kell lennie. Soha nem szabad sírnia. Semmi áron!

ILUCI: Nehéz hivatás. Én sokat szoktam sírni.

ÁDÁM: A lányok sírhatnak. De egy férfi soha nem sír.

ILUCI: Te még nem is vagy férfi!

ÁDÁM: Én e? Én e – már majdnem!

ILUCI: Én holnap is sírni fogok, reggel, én már tudom, hogy reggel sírni fogok.

ÁDÁM: Igazán? Miért fogsz sírni?

ILUCI: Mert elmész, vissza apródnak, a fejedelem szép udvarába.

ÁDÁM: Ha menni köll, akkor menni köll.

A férfi élete ilyen... nehéz. De én is...

ILUCI: De mit te is?

ÁDÁM: Semmi. Azaz, majdnem. Izé. Igen.

ILUCI: Fogsz-e majd ott a szép kastélyban gondolni énrám?

ÁDÁM: Ezt akartam mondani. Hogy ha...

ILUCI: Hogy ha?

ÁDÁM: Hogy ha... lesz időm... akkor majd gondolkodok rád. Mert nagyon elfoglalt ember egy apród.

ILUCI: Azt meghiszem. És akkor...

ÁDÁM: És akkor mi van?

ILUCI: És akkor, ha majd ráérsz egyszer...

ÁDÁM: Ha majd ráérek egyszer... akkor mi lesz?

ILUCI: És akkor, ha majd ráérsz egyszer, akkor elveszel engem feleségül?

ÁDÁM: Hú... hú... az áldóját... te aztán nem kertelsz a férfi... emberrel!

ILUCI: Mindjárt visszajönnek, és akkor már nem tudunk a házasságunkról beszélni.

ÁDÁM: Igaz.

ILUCI: Akkor?

ÁDÁM: Akkor mi van?

ILUCI: Pokróc.

ÁDÁM: Nem pokróc. Férfi.

ILUCI: Tudom, aki sohasem sír. Szánalmas...

Ádám nem tud válaszolni, mert visszajönnek a többiek a kertből. Iluci sértődötten húzódik el mellőle, Toska gyorsan odatelepedik a helyére, és Ádám fülét kezdi el piszkálni.

PISZLICZÁR: Kertum legszebbul liliumszálum, enyim lányum: Iluci! Ádámot megszídította, látum.

ÁDÁM: Miket nem beszél itt nekem!

SZITÁRY: Nagyon szép a kerted, Piszliczár uram. A lányod még a kertednél is szebb, így igaz! Ám kint besötétedett, most már gyerünk aludni, cselédeim, mert elosztják az éjszakát. Én pitymálattal útra kelek, ti csak nyújtózzatok, ameddig jólesik. Mire a fejedelem fölébred, akkorra dúdolvva otthon lehettek Kolozsváron.

PISZLICZÁR: Fárudt utasuknak megvetendu ágyuk Iluci már. Fekudjetuk, aludjatuk mélyelbe. Piszliczár háládatos hogy ti

begyenni szeríny házául, szállumást
elfoganni.

A fiúk engedelmesen meghajolnak a vendéglátók felé. Iluci nem fogadja Ádám

meghajlását, kacéran Tamásra pillog, aki ezt észre sem veszi. Elindul kifelé, a többiek követik. Piszliczár egyedül marad a szófáján.

7. jelenet – Piszliczár uramnak nem jön álom a szemére

*Ugyanott, valamivel később
(Piszliczár, Falubolondja Toska)*

Piszliczár éjszakája nyugtalanul telik. Felugik, a sólyomhoz szalad, visszaül, sóhajtozik. Majd ismét és ismét ugyanez.

PISZLICZÁR: Gondolkodun rulad, sólyum.

Kettuszász aran a szárnyud? Drága sólyum, aranyus sólyum. Dehugy mészelsz el anni pinzzel éjszakának időjin, gógus Szitáry! Sehuva nem mészelsz. Vagynak erdüben terekek, tatáruk, vad haramiákuk. Maradtuk szegin, becsulátus Piszliczár házában, reggel aztán uzsgyé, isten híriver! Gondolkodun rulad, gógus magyir, vitézul Szitáry. Turuk basánuk nem adúl pénzut. Aranyut Piszliczár magánuk megtart. Szitáry

megyelsz basáhun, kapud terek basa rozsdás patukókuk, nem aranyuk. Becsulátus Piszliczár megörzul aranyut magánakul, te meg Szitáry urodun, majd kivágud magadut a csavaságbul. *(A sólyom szárnyai alól kiszabadítja a selyemzacskókat. Nem veszi észre, hogy Toska az ajtórésből figyeli minden mozdulatát.)* Kimegyun lópatukókért, csereberélum zacskókat nehéz lópatukókkal. Törekszik majd bele a terek basa fuga. *(Nevetgél és kimegy. Toska rémülten veri a fejét az ajtófélfához.)*

8. jelenet – Szitáry Kristóf elindul a fiai nélkül

*Ugyanott, reggel
(Piszliczár, Szitáry Kristóf, Falubolondja Toska)*

Piszliczár még mindig a szófán virraszt. Szitáry Kristóf lép be az ajtón.

SZITÁRY: Jó reggelt, Piszliczár uram! Csak nem ébren töltötted az egész éjszakát?

PISZLICZÁR: Piszliczár nem aludun, őrzete madarud meg az kettuszáz aranyud.

SZITÁRY: Ez derék! Igazi, jó házigazda vagy. Hanem, a sólyom nagyon nyugtalan...

PISZLICZÁR: Hajnalun madár még aluszig, világosság ilyenkorul még bántást huz szemibul.

SZITÁRY: Igazad lehet. Megyek, fölkeltem az én kis cselédeimet, hogy elbúcsúzzam tőlük.

PISZLICZÁR: Hagyud te ágyukun fiatul fiukákukat! Majd Piszliczár engedü útul gyereket.

SZITÁRY: Igazad van, barátom. A lovamat felnyergeltetted?

PISZLICZÁR: Luvad toporzékul udvorun. Járj szeruncséddel terekkul.

SZITÁRY: Köszönöm a szállást, a jól tartást...

PISZLICZÁR: Máskur is gyössz te, ha erreporuszlál a luvad.

Szitáry felkapná a sólymot, de Toska ront be a szobába, és elkezd rángatni a karját, vonszolná valahová, artikulátlanul bömből. A férfi először még nevet ezen, de hamarosan bosszús lesz.

SZITÁRY: Mi ütött a bolondodba, Piszliczár? Szedd már le rólam, hogy ne nekem kelljen vele keménykednem.

PISZLICZÁR: Toska elengud embert, mert Piszliczár megutogethet Toskát kobakuján! Rontum-bontum, teremtetet, kinek beszélun gazdurkája? Hozum botumat, bolund Toska, nem mindjárást takarulsz vackodolba?

SZITÁRY: Erissz már el, bolond! Mit akarsz tőlem? Dehogyan megyek én veled sehova. Most meg elállod az utamat? Vidd innen, Piszliczár, mert menten ketté találom hasítani!

PISZLICZÁR: Eriggyul már bolundul Toska útbulel! Hozum ustor, vágukvégbe hátadun vele!

SZITÁRY: Ne sírj már, bolond, és nem mutogass itt nekem! Mennem kell. Nem értem, hogy mit akarsz.

PISZLICZÁR: Értenem nekum köll, bolundut veretum agyabul-fejibül!

Toska kétségbeesetten engedi útjára Szitáryt, aki felkapja a sólymot, és elviharzik vele. Piszliczár felpattan, utána néz az ablakon, és elégedetten dörzsöli a markát. Megfordul, hogy megbüntesse Toskát, de a bolond akkorra már hangosakat nyögve kereket old.

PISZLICZÁR: Bolund. Kettő bolundok. Ket-tuszáz aran elig ára megvágun a szállumásnak.

Iluci ténfereg elő valahonnan, álmosan, nagyokat ásít.

ILUCI: Ez a falubolondja Toska nem felkiabált? Apámat is.

PISZLICZÁR: Apád szemerényit se aludt. Űlt székkümben, vigyázun sólyum aranus szárnya.

ILUCI: Ki bántotta volna itt a sólymot, drága ember?

PISZLICZÁR: Az ördünk nem aluszukig.

ILUCI: Hát jó. Így legalább biztosan oda jut az arany, ahová szánják.

PISZLICZÁR: Odujut, odujut. Elmész már vele terekhez Szitáry urodum.

Kintről a Szitáry-fiú hangja hallatszik. Őket is fölverte a bolond. Piszliczár a közeledtükre sietve távozik. Az ajtóból még visszaszól a lányának.

PISZLICZÁR: Ifiurok abrukolnak, azt következésbul mész mindkettő hazába. Apjukud lefekuszál, fáradtútt áccakából.

ILUCI: Menjen csak, majd ellátom én a két úrfi baját.

Belépnek a fiúk. Iluci úgy tesz, mintha észre sem venné őket. Ádám mögé settenkedik, és hangosan ráköszön a lányra.

ÁDÁM: Jó reggelt, Piszliczár legszebbik virágszála.

ILUCI (összerezzen, de nem fordul meg) Te csak virágszálazzad a szeretődöt a feje-delem szép udvarában, ne engemet molesztáljál! Hozzak reggelit a fiatal uraknak?

TAMÁS: Csak ha apánk felébredt.

ILUCI: Nem lesz könnyű holnapig koplalnotok.

TAMÁS: Micsoda? Apánk már fölkel?

ÁDÁM: Csak nem hagyott itt búcsú nélkül bennünket?

ILUCI: Azt nem tudom. Mire fölébredtem, már elment a váradi basához az aranyos sólyommal.

TAMÁS: Hogy tehetett ilyet?

ÁDÁM: Én mindjárt...

ILUCI: Te mindjárt?

ÁDÁM (összeszedi magát) Én mindjárt kettéharaplak!

ILUCI: Engem? De kicomposodott az úrfi az éjszakai pihenésben!

TAMÁS: Üzenetet sem hagyott?

ILUCI: Lehet, hogy az apámnál. De ő épp az előbb feküdt le, egész éjjel a sólymotokra vigyázott.

TAMÁS: Na, ez derék tőle.

ÁDÁM: Nem járhat messze. Még utolérjük.

TAMÁS: Nem arra vezet az utunk. Vissza kell érniük délig a fejedelem kastélyába!

Valahonnan ismét előkerül Toska. Megragadja Tamás kezét, mutogat abba az irányba, amerre Szitáryt látta elmenni, lovagló mozdulatokat tesz, jelezve, hogy menjenek az apjuk után. Persze, a fiúk semmit sem értenek belőle.

ÁDÁM: Iluci, a bolondod megbolondult.

ILUCI: Elég bolond volt pedig már eddig is.

TAMÁS: Te érted, amit mond?

ILUCI: Nem mindig. Most például nagyon izgatott, valami olyasmit mutogat, hogy nagy baj van, és hogy lovagoljatok valamerre, meg, hogy valaki elvett valamit, valahonnan...

TAMÁS: Bolond lyukból bolond szél fúj.

ÁDÁM: És ha édesapánkkal történt valami baj?

TAMÁS: Ne károgj már folyton, anyámaszszony katonája! Apánk az elébb indult el a basához. Mi baja eshetett volna? És ha baja esett is, a bolond honnan tudhatna erről?

ÁDÁM: Igaz. Egy pillanatra komolyan vettem.

ILUCI: Toska nem úgy bolond... (*Elneveti magát.*) Nem úgy bolond, mint a gomba, csak úgy, mint a falu bolondja.

Valamennyien nevetnek, Toska sírva fakad.

ÁDÁM: Megsértetted.

ILUCI: De érzékeny lettél a mások sértegetése iránt. Bezzeg...

ÁDÁM: Elhallgass!

TAMÁS: Hogy beszélsz egy hölgygel, öcsém?

ÁDÁM: Bocsánat!

ILUCI: Hagyjátok Toskát, most épp ilyenje van. Hozhatom a reggelit?

ÁDÁM: Én farkaséhes vagyok.

TAMÁS: Ne hozz semmit, Iluci, azonnal indulunk vissza a fejedelemhez!

ÁDÁM: Ne parancsolgass folyton! Én harapnék egyet.

ILUCI: Amikor lehetett volna harapnod, nem haraptál, mafla. Én tiszteletben tartom a nagyobbik testvér jogait. Nem

kaptok reggelit, induljatok vissza a szép váratokba a szép fejedelmekhez!

TAMÁS: De felválták a nyelvecskédet, kis húgom!

ÁDÁM: Bezzeg, a talpig férfi öcsédét nem annyira, mint kellene!

TAMÁS: Gyerünk öcsém, itt forró levest öntenek a nyakadba.

ÁDÁM: Csak egy... lánybeszéd... ez... csak olyan... össze-visszaság.

TAMÁS: Te tudod, hogy mi micsoda egy lánybeszédben, öcsém! Iluci, üzenjük apádnak, köszönjük a szállást, a finomságokat, a jó társaságot!

ÁDÁM: És a levest a nyakamban!

ILUCI: Járjatok szerencsével, Szitáryak!

A fiúk kimennek. Iluci csalódottan megy az ablakhoz, hogy utánuk nézzen. Ádám visszasettenkedik a szobába, hátulról átkarolja a lány derekát. Az felsikolt.

ÁDÁM: Elveszlek, el én, Iluci... ha lesz egy kis időm a nősülésre. Addig meg csak várjál, biztosan eljövök érted!

Iluci megfordul, meg akarja csókolni Ádámot, de az ijedten engedi el, és szalad ki az ajtón.

ILUCI: A gyávája... A bolondja...

Néz utánuk az ablakban. Piszliczár szivároog be a szobába. Hangjára a lány elpatantan az ablaktól, zavartan nézi az apját.

PISZLICZÁR: E menetultek?

ILUCI: El. Apám nem alszik?

PISZLICZÁR: Nem gyün az álum a szememre rá. Monduttak valamit az ifiurodumok?

ILUCI: Semmit. Még csak nem is reggeliztek. Siettek vissza a fejedelmehez.

PISZLICZÁR: Iluci, kertum legszebbul liliumszálum, enyim lányum, apjukud mondan valami fontus.

ILUCI (*szórakozottan*) Figyelek, apus, csak mondja.

PISZLICZÁR: Felejtődjél el Ádámka gyermekut. Láttam szemetuket forgun egymásba.

ILUCI: Apám!

PISZLICZÁR: Nem apádumozul! Mészte szobádba azonnal. Ádámot megtilotum! Megtiltum!

Iluci pityeregve kirohan. Piszliczár körül néz, majd óvatosan előhúzza a két erszényt a köntöse belülről varrt zsebéből. Elégedetten nézegeti. Az ajtórésben Toska feje jelenik meg, szótlanul figyel a gazdáját. Piszliczár a falban kinyit egy rejtékaajtót, és a mögé zárja az aranyakat. Elégedetten dől hátra a szófán. Kis idő te-

lik el, Toska beront a szobába, neki egyenesen Piszliczárnak, és beleharap a karjába. A görög felordít, mint akit ölnek!

PISZLICZÁR: Segítesig, megharapott a bolund! Megvesződött a falubolundja! Mésze mán inntül, ördünk fajzatuja, vagy hasogatum fel hülye hasudat diki-csommal? Must megullek, sátáneul! Kapkodjulok csak kezumbe!

Toska kirohan, a tajtékzó Piszliczár utána.

9. jelenet – Szitáry Kristóf Hajdár basa előtt

*Törökösen berendezett szoba, selyemdivánnyal
(Hajdár basa, Szitáry Kristóf, rabszolganők, katonák, Cselebi bég)*

Hajdár basa díszes párnákon heverészik. Körülötte lenge ruhás rabszolganők. Ketten folyamatosan legyeznek, egy a kávéját töltögetik, egy pedig a vízpipáját adja a szájába, és húzza ki onnan a csutoráját, egy valami lantszerű hangszeren pöntyög a basának.

HAJDÁR: Gyorsabban! Megfulladok ebben a melegben! Lassabban, teljesen kihúttak a testemet. Nem elég forró a kávé. Tömd meg rendesen a pipámat, mert leíttetem a fejedet! *(Belép egy katoná.)* Mit akarsz már megint? Soha pihenés, folyton politika? Ég a vár, hogy így rám rontasz?

KATONA: Felséges Hajdár basa, az erdélyi fejedelem követe várakozik odakint.

HAJDÁR: Csak jöjjön beljebb! Hozott valamit?

HAJDÁR: Egy sólyom van nála...

HAJDÁR: Sólyom? De sietett az Apafi kutya ezzel a sólyommal! Küldd be!

A katona kimegy. Hajdár int, hogy hagyják abba a legyezést. Belép Szitáry Kristóf, karján a sólyommal. Mélyen meghajlik a basa előtt.

HAJDÁR: Mi járatban vagy, szerelmes fiam?

HAJDÁR: Hazahoztam az elszökött sólymot, kegyelmes uram. A fejedelem küldi, kellő tisztelettel.

HAJDÁR: Kedvemre van. Add ide, fiam, hadd nézzem, ez volt-e az én sólymom! *(Elveszi a sólymot Szitárytól.)* Ejnye, de nehéz a szárnya ennek a madárnak. Az enyimé könnyű volt, mint a szél, és sebes, mint a nyíl.

HAJDÁR: Nyúlj a szárnya alá, kegyelmes basa, hátha ez is könnyebben repül azután!

A basa bedugja kezét a madár szárnya alá, s egyik felől is, másik felől is kihúzza – egy-egy nagy, rozsdás lópatkót. Nagy testét leveti a diványról, toporzékolni kezd, a megdőbbent Szitáry orra alá nyomkodja a két patkót, majd földhöz vágja őket. Hirtelen elcsendesedik.

HAJDÁR *(halkan, sötétén)* Könnyebben repül? Könnyebben a rozsdás patkókkal a szárnya alatt? No, akkor megtanítalak én is repülni, édes gyermekem. *(Az ajtóban álló katonákra ripakodik.)* Mit álltok ott még mindig? Láncoljátok meg ezt a kutyahitűt, tegyétek rá a legnehezebb vasakat, és vessétek a vár legmélyebb tömlöcbe! Ott aztán röp-

ködhetsz kedvedre, erdélyi követ, amíg csak ki nem vált a te fejedelmed! De ha érted is rozsdás patkóval akar fizetni, külön kapja meg a fejedet, és külön a testedet, kutyahitű gyaur!

Az értetlenkedő Szitáryt lefogják és elvonszolják. A basa most engedi ki magából a mérget. Ordít, toporzékol, turbánját a földhöz veri, meg is tapossa, felrúgja a vízpipát az azt kezelő rableánnyal együtt, kitépi a pávatollas legyezőket a lányok kezéből, és kiágja az ablakon. Olyan hirtelen nyugszik le, mint az előbb.

HAJDÁR: Cselebi bég jöjjön! Futva, rohanva, mert haragos vagyok, nagyon! *(Még ki se mondja, máris belép Cselebi bég.)* Te hogy kerültél ide ilyen gyorsan?

CSELEBI: A gondolatodat is ismerem már, felséges Hajdár basa. Amikor láttam, hogy a gyaur kutyát megvasalva elviszik, tudtam, hívatni fogsz, és menem kell Apafi fejedelemhez.

HAJDÁR: Okos vagy, Cselebi. Öreg vagy már, de még sokra viheted. *(A két pat-*

kót a markába nyomja bégnek.)

Nyomban visszaviszed Apafi Mihály ajándékát Apafi Mihálynak! Megmondod neki, hogy magam is sietek fölkeresni, mert saját két kezemmel akarom a lábára verni a patkókat. Majd megmutatom én neki, kicsoda az a Hajdár basa, akiből ő csúfot mert űzni!

Elfordul. Cselebi bég földig hajol előtte a háta mögött, és kihátrál. A basa visszahanyatlik a párnái közé. Int, ismét legyezni kezdik. Újra a szájába dugják a vízpipa csutoráját. Ismét tölt neki kávét a rabszolgán.

HAJDÁR: Rozsdás patkó! Vajon mit akart ezzel az a nyomorult erdélyi fejedelem üzeni? Hogy lovagoljak haza Sztambulba? Vagy, hogy verjek patkót a sólymomra, ne szállodson elfele tőlem? Bolondok vagytok, magyarok, a turbánjainkkal agyonverünk benneteket, ha felmérgetek. Rozsdás patkó! Megáll az eszem... rozsdás patkó...

10. jelenet – A palota előtt; A fejedelem ismét haragszik

Külső tér, a palota előtt, alkonyodik

(Szereplők: Apafi, Cselebi bég, Szitáry Tamás, Szitáry Ádámka, Mihályka)

Mihályka és a Szitáry-gyerekek visszatérnek az erdőből.

MIHÁLYKA: Micsoda dobás volt! Úgy pergett le a mátyásmadár az ágról, mintha nyíllal lőtték volna szárnyon.

ÁDÁM: Tamás kitűnő dobó.

TAMÁS: Ne hízelegj, öcsém!

ÁDÁM: Nem hízelkedem. Tényleg jó dobás volt.

MIHÁLYKA: Ne vitatkozzunk ezen. Most megyünk, és eszünk egy hatalmasat. Farkaséhes vagyok. Ti nem?

FIÚK: De, mi is, Mihályka.

A palota kapujában egy őr állítja meg őket.

ŐR: Csak a herceg mehet be. A fejedelem parancsa.

MIHÁLYKA: Ők a barátaim.

ŐR: Értem én, herceg, de a fejedelem szörnyen mérges, nem szeghetem meg a parancsát, képes és kettészél derékban.

MIHÁLYKA: Várjatok itt, én bemegyek, s mindjárt kiküldetek értetek valakit.

Bemegy. A két fiú értetlenül várakozik a kapu előtt. A kapu kinyílik, és Cselebi bég surran ki rajta.

ÁDÁM: Nézd már, Tamás, a török bemehet a fejedelemhez, mi meg a kapu előtt ácsorgunk. Azért, csak megdobom egy

kövel a pogányt, lássa, milyen a Szitáry virtus!

TAMÁS: Maradj veszteg, ne bánts az öregembert, Ádám, ő se bántott minket.

CSELEBI: Azt mondd, szép fiatal, hogy ti vagytok a Szitáry-gyerekek?

TAMÁS: Azok lennénk. A híres törökvágó, Szitáry Kristóf fiai.

CSELEBI (*meghajítja magát a két fiú előtt*)
Növesszen nagyra benneteket az ég, ifjú pálmák! Erősítse meg a szárnyaitokat, szilaj sasdadarak! S ha valamikor benneteket akarna a balsors az ő kövével fejbe dobni, jusson eszetekbe a ti legkisebb szolgátok, az öreg Cselebi.

A fiúk röhögcselnék a beszéden.

ÁDÁM: Bolond török, mért szorulnánk mink a te segítségedre?

TAMÁS: Attól mentsen meg az Isten minden jóra való magyart! A török segítségtől!

ÁDÁM: Hanem, csak nem akarnak értünk jönni!

TAMÁS: Majd csak bemehetünk, ha a herceg szól miattunk. Alighanem, valami nagy baj történt, azért állatnak bennünket a kapuban.

ÁDÁM: Nem érte tán valami baj édesapánkat? Már itthon kellene lennie!

TAMÁS: A mi apánkat? Tanuld meg, öcsém, hogy az olyan embert nem érheti veszelem, mint Szitáry Kristóf. Ne menjünk inkább haza? Hamarosan bezárják a város kapuját, és idekint rekedünk!

ÁDÁM: Apánk nélkül egy tapodtat sem!

Az utcán nagy nyüzsgés támad, nem látjuk az embereket, de a gyerekek kapkodják a fejüket, ebből gondolható, hogy ideoda rohagnak távolabb.

HANGOK: Nyakunkra hozta a törököt az áruló! Tolvaj népnek nincs hazája! Megette az arany szárnyáért a sólymot! Nem harminc ezüst, de kétszáz arany volt a júdás-pénze! Csóka fajzat ez a

Szitáry, a két kölyke még szabadon van. Csukjuk be az ajtainkat, zárjuk be a fiókjainkat, a csókák szeretik azt, ami fényes! Majd lefogják az áruló fiait is, akkor nem kell féltünk a vagyonkánkat tőlük!

A zajongó emberek távolodnak. A két fiú a falhoz lapulva várakozik.

ÁDÁM: Forog velem a világ!

TAMÁS: Ezek rólunk és apánkról beszéltek! (*A kardjához kap.*) Miszlikbe vagdosom valamennyit!

ÁDÁM: Maradj veszteg! A végén még észreveszik, hogy itt vagyunk, és meglincselnek bennünket.

TAMÁS: A szemébe akarok nézni annak, aki hitványul meri a szájára venni a Szitáryak becsületes nevét!

ÁDÁM: Menjünk inkább a fejedelemhez!

ŐR (*keresztbe fordítja eléjük a dárdáját*)
Mondtam már, nem lehet a fejedelemhez bemenni.

TAMÁS: Jó, majd megvárjuk idekint!

ŐR: Azt lehet.

A fiúk lekuporodnak egy szögletbe. Tamás ölébe húzza Ádám fejét, megcirógatja a haját.

TAMÁS: Ne félj, testvérem, jó az Isten!

ÁDÁM: Nem félek. Látod, nem is sírok.

TAMÁS: Bátor legény vagy. Büszke lenne most rád az édesapánk.

ÁDÁM: Az édesapánk... Valami nagy baj történhetett vele.

TAMÁS: Már én is tudom. Várunk, hátha kijön a fejedelem. Haza már úgyse tudunk menni ma éjszakára.

ÁDÁM: Egészen besötétedett.

TAMÁS: Hallga csak! Bent még mindig táncszokoznak.

Valaki kinyitja fölöttük az ablakot. Egy-egy hang elbődül, olyankor a gyerekek összerezzennek.

HANGOK: Gyalázat! Köpedelem ember az ilyen! Hogy küldhette követségbe a

nagyságos fejedelem? Kétszáz aranyért kockáztatja Erdély sorsát! Halál a fejére! Váltuk ki a töröktől, és kössük fel a saját bitófánkra!

ÁDÁM: Kiről beszélnek?

TAMÁS: Jobb lenne ezt nem hallgatni. Na, vége már, elcsendesedtek.

Kisvártatva a fejedelem lép ki az ajtón, a feleségével, két őr kíséretével.

ANNA: És maga elhiszi, amit ezek mondanak?

APAFI: A török követ csak nem hazudik!

ANNA: És miért tett volna ilyet?

APAFI: Megszédítette a kétszáz arany.

ANNA: Szitáry Kristóf nem kétszáz aranyért, a világ semmi kincséért nem árulná el nagyságodat. S ha nagyságodat mégis, Erdélyországot soha.

APAFI: Akkor hol az arany? Erre adj választ!

ANNA: Talán megkérdezhetné Szitáry Kristófot erről.

APAFI: Meg is fogom, ha kiváltottam a basától. Nem akartam gólyát? Már egy griffmadár szárnya alatt sem férne el annyi arany, amennyit Szitáryért kér Hajdár basa.

ANNA: És ha nem tudja megmondani, hova lett az arany a madár szárnya alól?

APAFI: Akkor halott. Vagy ha nem, rab ember lesz élete végéig.

TAMÁS (halkan) Nagyságos fejedelem!

Az őrök nyomban a sötét zug felé fordítják a dárdáikat.

APAFI: Kik vannak ott? Mit akartok tőlem? Fáklyákat ide!

TAMÁS: Igazságot keresünk, nagyságos fejedelem!

APAFI: Igazságot, lelkeim? Magam is szeretném tudni, hol lakik. Kik vagytok különben?

ÁDÁM: A rab ember fiai.

TAMÁS: Ne bőgj már! Szitáry Tamást és Szitáry Ádámot rejti a sötét.

Megérkeznek a fáklyák, belevilágítanak velük a két fiú arcába.

APAFI: Úgy, hát valóban ti vagytok! S még ti kerestek igazságot?!

APAFI: Ne a gyerekeket bántsa!

APAFI: Igazságot keresnek, most megkapják. Ide hallgassatok, rab ember fiai! Apátok eltékozolta az ország pénzét, csúfot üzött a mi fejedelmi személynkből, s megcsúfolta a váradi basa őkegyelmét. Ő majd elveszi méltó büntetését ott, ahol van; tinektek mi szolgáltatunk igazságot, amiképpen kértétek vala. Adjátok ide a kardotokat!

A két fiú lecsatolta kardját, és átnyújtotta a fejedelemnek.

APAFI: Nem illik a kard amaz ember fiainak a kezébe, akinek gyalázatos vétke veszedelembé sodorta az országot. Vessétek le az én címeremmel ékes apródköntösötöket! Nem lehet bizodalمام annak ivadékaiban, aki rútul visszaélt fejedelme bizalmával.

Ádámka reszketve kapcsolja, Tamás dacosan rázza le válláról a fekete bársonyköponyeget, amelyen ezüsttel kihímezve az Apafiak ősi címere: a karddal átfúrt sisak. Ádám átnyújtja a fejedelemnek a köponyeget, Tamásé a földön hever.

TAMÁS: Fejedelem! Míg címeredet viseltem, hallgattam, mint szolgálhoz illik. Most már szabad székelny nemes vagyok, én, Szitáry Tamás. S én mondom neked, fejedelem, a most ítélkező főméltóságú uraid közt egy sincs, aki olyan becsületes szívvel és tiszta lélekkel szeretné szegény Erdélyországot, mint Szitáry Kristóf. Én és az öcsém, ha élünk, ha halunk, többet addig elétek nem kerülünk, míg szerencsétlen apánkurunkat meg nem szabadítjuk. Isten minket úgy segéljen!

APAFI: Ez már legyen a már a ti dolgotok, rab ember gyerekei! Most pedig el a szemem elől!

A fiúk dacosan elmennek.

ANNA: Van magában lélek? Így bánni ezzel a két ártatlan gyerekkel?

APAFI: A tanács már határozott, hallhattad. Egy áruló gyerekeivel nem lehet más-képp bánni. Örüljenek, hogy vasra nem veretem őket.

ANNA: Gondoljon a saját gyerekére!

APAFI: Annak az apja nem árulta el Erdélyt!

ANNA: Biztos vagyok benne, hogy Szitáry Kristóf sem tette meg ezt.

APAFI: Te csak ne üsd bele az orrod az államügyekbe.

ANNA: Szégyellni fogja magát... és bocsánatot fog kérni Szitáry Kristóftól...

APAFI: Eredj előlem, mert felöklelek! Nem elég, hogy elveszítettem a legjobb vitézemet, még a feleségem se hagyja nyugodni a lelkemet?

ANNA: Ne is nyugodjék addig, amíg utána nem jár az igazságnak. És mi lesz a gyerekekkel?

APAFI: Majd csak lesz valami. A tanács már döntött a vagyonuk felől.

ANNA: Ha hollókkal lakomázik, Apafi fejedelem... vigyázzon a szemére, ha megvan még!

Otthagyja a férjét. Apafi indulatosan jár-kál fel-alá az udvarban.

APAFI: Boszorka!

11. jelenet – találkozás Pipitérről; a fiúk elindulnak Váradra

Később, az utcán

(Pipitér, a Rab ember fiai)

A két fiú az utcán baktat. Ádám belekapaszkodik a bátyja karjába.

ÁDÁM: Hová legyünk most, édes bátyám? Van-e még miránk gondja a jó Istennek?

TAMÁS: Csak nehogy elkezdj itt bőgni nekem.

ÁDÁM: Nem fogok.

TAMÁS: Valamit mondanom kell.

ÁDÁM: Mondd, mindent elviselek, megígérem.

TAMÁS: Édes öcsém, nekünk el kell válnunk egymástól.

Ádámka sírva fakadt, Tamás gyöngéden átöleli.

TAMÁS: Hiszen megígérted... Különben, sírj csak. Én meg addig beszélek hozzád. Talán így könnyebben viseled, amit mondok. Nekem meg kell szabadítanom az apánkat. Ki kell hoznom a rab-ságból, hogy maga tisztázhassa ki a nevét abból a mocsokból, amibe belekeverték. Nehéz munka lesz az, erős

kar kell hozzá és erős szív. Nem neked való az. Jól van, jól, tudom, hogy nem vagy te utolsó legény, nem kell annyit emelgetned a karodat. Vesszük is hasznodat neked is, ne félj. De te most itt-hon maradsz, rendbe tartod a házat, gondot viselsz a gazdaságra, igazgatod a cselédeket: egész kis gazda leszel. Nem örülsz-e neki, Ádámka?

ÁDÁM: Sohase látsz többet sírni, Tamás! *(Zokogni kezd.)* Legalább utoljára ki-sírom magam istenigazában!

TAMÁS: Egyedül megyek, ha kell, neki az egész világnak.

ÁDÁM: Márpedig úgyis utánad szököm!

TAMÁS: És mi lesz a házzal addig, amíg a világot járjuk? Hova jön haza édes-apánk? A gazba, a romok közé?

Egy cifra suba közeledik feléjük, amiből csak egy nagy, lobogó bajusz látszik ki, s a fölött egy irdatlan báránnyőr kucsma.

PIPITÉR: Hova, hova, úrfiak?

ÁDÁM (*höppögve*) Ejnye, te vagy az, öreg Pipitér? Éppen haza igyekszünk.

PIPITÉR: Haza-e? Hol van az a haza?

TAMÁS: Ne bomolj, Pipitér! Nincs most tréfára való idő. Csak tudod tán, hogy melyik a Szitáry-ház!

PIPITÉR: Bizony nem tudom én, szolgám, hacsak nem az Apafi Mihály uramét akartad mondani.

TAMÁS: Mit beszélsz, te ember? Tán megzavart a nagy szerencsétlenség téged is, szegény öreg Pipitér?

PIPITÉR: No, azt sokért nem adnám, ha valami olyat érhetnék, ami engem megzavarna. Olyan friss az én elmém, úrfi, mint a forrás vize. Csak azé az udvari tányérnyalóé volna olyan, akit az előbb nyakon legyintettem...

ÁDÁM: Micsoda udvari tányérnyalóé, te?

PIPITÉR: Hát azé, aki ezt a pecsétes levelet hozta az előbb. De jól tette, hogy hozta, legalább csomagoltam bele egy kis füstölt szalonnát.

Előhúzott a suba alól egy hosszú papirost, amiről a fejedelem pecsétje lóg.

ÁDÁM: Te a fejedelem levelébe szalonnát csomagoltál, Pipitér?

PIPITÉR: Már mit kellett volna egyebet?

TAMÁS: Elolvasnánk, mi van a levélben?

PIPITÉR: Elég lesz akkor is elolvasni, ha a papírról lefogyott a szalonna. Megmondom én, Tamás úrfi, mi van a levélben.

TAMÁS: Nem is tudsz olvasni, Pipitér.

PIPITÉR: Olvasni azt nem. De még nem vagyok süket. Megkérdeztem az udvari embert, milyen papírt akar nekem átadni. Mondja, ezen a papíron az áll, hogy a hazaáruló Szitáry Kristófnak minden vagyonát lefoglalja a fejedelem önagsága.

ÁDÁM: Lefoglalta?

PIPITÉR: Le, le. Azaz, csak akarta. Kéri tőlem a kulcsokat. Mondom, behajítottam a kútba. Akkor most leküldöm a

fejedet utána a kútba, öreg, mondta a cifra udvari ember, és kirántotta rám a kardját.

TAMÁS: Neked támadt a fejedelem embere?

PIPITÉR: Nekem hát.

ÁDÁM: De megvédted magad, Pipitér.

PIPITÉR: Meg hát. Vagy nem itt vagyok, és beszélgetek veletek?

TAMÁS: Hogy történt, öreg,

PIPITÉR: Ő kapja a kardját, én meg nem akartam nagyon, hogy a fejem a kútba menjen a kulcsokat keresni, annál is inkább, mert ott voltak akkor is a zsebemben. Kaptam a cséphadarót, ha már az volt kéznél, és munkára fogtam. Rávertem néhányat a fejére vele, elég is volt neki. Rögtön kiejtette a kezéből kardot.

TAMÁS: Akkor hát, haza már nem mehetünk.

ÁDÁM: Ha nincs házunk, nem kell bele intéző se. Mehetek veled apánkat kiszabadítani. Ládd, a jó Isten se akarja, hogy elmaradjunk egymástól!

TAMÁS: Jó, jó öcsém, de ki mondja meg most már nekünk, hogy merre menjünk?

PIPITÉR: Ej, ej, úrfi, jó lesz, ha beabroncsoltatod a fejed, hogy szét ne vesse a nagy bölcsesség. Hát azt gondolod te, hogy most már nincs gondja ránk a jó Istennek, mert másfelé néz egy kicsinyég?

TAMÁS: Lehet, hogy igazad van, öreg Pipitér. Tenyerünkbe vesszük a lábunkat, s meg se állunk Nagyváradig.

ÁDÁM: Ha már Váradnak tartunk, valakitől el kellene búcsúznunk...

TAMÁS: Értem én, öcsém, nagyon a szívedhez nőtt az a Piszliczár.

ÁDÁM: Valahogy úgy... nagyon.

TAMÁS: Isten veled, Pipitér.

PIPITÉR: Isten veled, Tamás.

ÁDÁM: Vigyázz magadra, öreg!

PIPITÉR: Te is, Ádámka.

A fiúk elindulnak. Pipitér csöndben kullog utánuk.

TAMÁS: Pipitér, te meg hová indultál?

PIPITÉR: Csak ide, Váradra.

ÁDÁM: Váradra? Mit csinálsz ott?

PIPITÉR: Megvárom, kijön-e az uram a basa tömlőcéből.

TAMÁS: Velünk akarsz jönni te is, Pipitér?

PIPITÉR: Hová menjek, ha se házam, se gazdám... se hazám lassan...

ÁDÁM: Bírod az utat odáig?

PIPITÉR: Csak te bírd úgy, ahogy én, szolgám.

TAMÁS: Ha nincs jobb dolgod.

PIPITÉR: Lenni lenne, de már nem is tudom, hogy mi az.

TAMÁS: Mehetünk!

PIPITÉR: Van itt még valami, szolgálaim.

Ebben a ruhában soha nem jutunk el Váradig. Megölnék érte benneteket a rablók, azt hiszik, gazdag emberek vagytok. Hoztam nektek ruhát is.

Pipitér leveszi a subáját, alatta van egy másik. Azt is leveszi, az alatt is van egy másik. A fiúk fölnevetnek.

PIPITÉR: Szegény ember subában jár, nem zsinóros mentékben. Ezt, hogy lehúzza rólatok az útonálló, nem fárasztja magát.

TAMÁS: Te mindenre gondoltál, jó Pipitér?

PIPITÉR: Ha már az uram nem tud gondoskodni rólatok, gondoltam, jól jön a háznál az öreg Pipitér.

ÁDÁM: De azt honnan tudtad, hogy találkozol velünk?

PIPITÉR: Hova mennének egy rab ember fiai, ha nem a szülői házba, ahol oltalmat remélnek?

TAMÁS: Lesz még az a ház megint a miénk!

PIPITÉR: Lesz, lesz, de ahhoz lassan el kéne indulnunk Várad irányába.

ÁDÁM: És megállunk útközben?

PIPITÉR: Miért is állnánk meg?

TAMÁS: Ádám meglátogatná egy görög barátunkat.

PIPITÉR: Görögöt? Hát, ha nincs jobb dolgunk, látogassuk meg.

TAMÁS: Akkor merre?

PIPITÉR: Ha Várad felé, akkor erre!

12. jelenet – Piszlicár köpönyegfordítása

Piszlicár ebédlője

(Piszlicár, a Rab ember fiai, Pipitér, Falubolondja Toska)

Piszlicár a szokásos pózban, a szokásos vízpipával, a szófán. Kopognak.

PISZLICZÁR: Tessik, bébujódni Piszliczár-hun.

A Szitáry-fiúk lépnek be. Piszliczár visszahőköl, majd magából kikelve rájuk ordít.

PISZLICZÁR: Eleblábulj innentul, te három csavargu, mert ha in kilépik, leszun második futamulása tatáruknak!

PIPITÉR: Csendesebben abban a rossz gúnyában, nagy jó uram, mert ha én kirántom kelmedet abbul a cserzett búri-bül, nem tudom, hogy búvik bele visz-sza!

ÁDÁM: Nem vagyunk mi csavargók, Piszliczár bátyám! Hanem igenis vagyunk a Szitáry Kristóf gyerekei, akik múltkoriban itt virradtunk föl a kelmed barátságos födele alatt.

Piszliczár tombolni kezd.

PISZLICZÁR: Micsuda? A Szitáry urfiuk? A Kristóf ór fiai? Azi az urszágháburítóé? Azi a sólyomkoppasztué? Mit? Az enyim fedil alatt vernyaduztatuk? Suha nem látultalak titeket, nevetek se nem halluttam. Aj-jaj, Adamku, aj-jaj Tamásku, eltisztulkodjatok innen, mert ha nekitek erisztelem Toskamot, füle-

tek leharapolja, hajátuk megrángatolja, szemetek kikaparolja!

A zajra befarol a szobába Toska. Meglátja a jövővényeket, izgalomba jön, Piszliczár rájuk akarja Toskát szabadítani.

PISZLICZÁR: Minnyarást harapodul füleket lefelé, kaparod szemeteiket, tépekeded hajukájukat, gyerünk, mert előszedem ustorumot!

PIPITÉR: Teremtő isten, de förtelmes úriember! Bátyja vagy öccse ennek a cserzett képű úrnak? Menjünk innen, de mindjárt! Ahol két ilyen szörnyedmény lakik egy fedél alatt, semmi jó nem néz ki nekünk.

PISZLICZÁR: Menjetüljetek is, urszágháburító, sólyomkoppasztu Szitáry fiadumjai, ide lábutokat ne hozugáljátok sose életunkba.

TAMÁS: Hát így állunk, Piszliczár uram?

PISZLICZÁR: Te ne álldugáljál ígyun megy úgyun, nyitogatódud ajtum, kifelevé hordud budos irhádodat mindtöke.

ÁDÁM: Legalább Iluci...

PISZLICZÁR: Hívum zsandaromukat, kapud vas lábudra, háburítud birtokum enyim.

TAMÁS: Nem kell zsandár, megyünk magunktól is, Piszliczár. Mégis igaz, amit kendről terjesztenek. Hogy egy hitvány, köpönyegforgató féreg.

PISZLICZÁR: Én kopünyeg forgundó? Hát te apádut bortunbe minek csukogatun a nagyvárai terek basa? Lopun aranuk, sokut, gazumber a, nem Piszliczár!

ÁDÁM: Iluci...

PISZLICZÁR: Ne mocskuld a szádukon Iluci nevét. Nem csavargu níphön adundjuk lányunkut. Suha, suha!

PIPITÉR: Még ezután is tárgyalasz ezzel a majommal? Akkor már a másikkal inkább, az legalább bolond!

ÁDÁM: Megemlegeti ezt még, Piszliczár, ha apánk ismét szabad lesz.

PISZLICZÁR: Szabad? Akasztufa szabadítulja Szitáry bortonbul, tudongja mindunki. Takarudjatok már!

A két fiú kicsörtet a szobából. Toska integget nekik, de nem figyelnek oda rá. Pipitér visszafordul az ajtóban, lehajol, nagyot csap a fenekére, csak azután megy a többiek után. Alig lépnek ki az ajtón, Iluci lép be a másikon.

ILUCI: Látogatói voltak, drága apám?

PISZLICZÁR: Csavarguk kérügettek, kikergettuk házobul.

ILUCI: Olyan ismerős volt a hangjuk. (Az ablakhoz szalad, de már csak három távolodó alakot lát.) Hárman voltak. Kettő fiatalnak látszik. Mögöttük egy öreg halad. Az a kisebbik fiatal... olyan ismerős... apám, nem...

PISZLICZÁR: Nem! Bevunol szobácskaba virágum, nem izgulgat magát, csavarguk voltak, csavarguk, nem te hiszol apádunak szova?

ILUCI: Persze, hogy hiszek, csak... Megyek, megyek már. Csak...

PISZLICZÁR: Nincs semmi csok. Menendul szobácskaba, aluszul viráguk közben. (Iluci kimegy. Piszliczár kinyitja az ablakot, és utánuk köp.) Ördung vi-gyen tolvuj Szitáry fottyuk! Akasztufán végezutok mind te is!

Toska az ajtóból figyeli. Némán rázza fejét az öklét.

13. jelenet – Hajdár basa vacsorája; Cselebi bég megmenti a gyerekeket

Törökösen berendezett szoba, selyemdívánnyal

(Hajdár basa, a Rab ember fiai, szolga, rabszolganők, Cselebi bég)

Kintről Ádám csengő éneke szűrődik fel a basa szobájába. Hajdár a párnái, az előző

jelenetben megszokott legyezők és vízipipa-füstkarikák között. Fülel.

Hollómadár, mért jársz
talpig feketében? -
azt kérdezem tőled.
Mi bánatod neked,
sötét hollómadár? -
azt kérdezem tőled.
Hollómadár, vedd le
fekete gyászruhád,
nem illet az téged:
erdők hűvös árnyán,
ahová hazaszállj,
van teneked fészked!
Talpig fekete gyászt
kerek e világon
csak mi hordozhatjuk:
hazátlan bujdosók,
akik anyánk sírján
rab apánk siratjuk,
rab apánk siratjuk!
Te kevély sasmadár,
szálltodbba, röptödbe
láttad-e valahol
a mi jó apánkat?
Nem láttam sehol se,
én csak arra járok,
ahol jó vitézek
éles kardja csattog,
nem láttam sehol se!
Sebes szárnyú fecske,
szálltodbba, röptödbe
láttad-e valahol
a mi jó apánkat?
Nem láttam sehol se,
én csak arra járok,
ahol jó emberek
vadszőlős tornácon
vígán nevetgélnek,
nem láttam sehol se!
Hát te, sánta varjú,
merre elbicegtél,
láttad-e valahol
a mi jó apánkat?
Láttam jó apátok:
basa udvarában
talpig nehéz vasban
titeket siratgat,
láttam jó apátok!

*Hajdár tapsol. Belép a szolga, hasra veti
magát a basa előtt.*

HAJDÁR: Ki danászik odalent, zavarva a
basa nyugalma?

SZOLGA: Két gyaur fiatal álldogál a kapu
előtt, a felséges basához akarnak be-
jutni, de nem engedjük be őket.

HAJDÁR: Mit akarnak?

SZOLGA: Nem tudható.

HAJDÁR: Eresszétek be, hadd látom őket!

*Int, a rabszolgalányok befejezik a legye-
zést, a kávéöltögetést és a vízpipa-csibuk
szájba tologatását. A basa kíváncsian
pillog az ajtó felé. A szolga belökdösi a fi-
úkat, akik mélyen meghajolnak a basa
előtt.*

HAJDÁR: Szépen énekeltek, még ha rongyo-
sak is vagytok, ti kis emberek. Kellemes
az orcátok, mint a tubafa virágja, és
édes a szavatok, mint a bülbülmadáré.

ÁDÁM *(megroggyan a térde, majd leborul
a basa elé)* Kegyelmes urunk, nem ke-
nyerünk nekünk az éneklés. Nem va-
gyunk mi vándordalnokok.

HAJDÁR: Hanem, kik vagytok akkor, és mi-
ért énekeltek ilyen hangosan az abla-
kom alatt?

TAMÁS *(kelletlenül a testvére mellé térdel)*
Szitáry Kristóf bujdosó fiai vagyunk.
Azé a Sitáry Kristófé, akit te ártatlanul
láncra verettél. Azért énekelünk, hogy
a színed elé juthassunk. Most itt va-
gyunk... Kérni akarunk... *(Elhallgat,
nem jön szájára a könyörgés.)*

ÁDÁM: Nagy urunk, add vissza nekünk az
édesapánkat!

HAJDÁR: Bajos lesz az, fiam! Nem olyan
tücski-hajcsi ember a ti apátok, hogy
így füttyszóra megajándékozhatnám a
szabadságával.

TAMÁS *(főlegyen esedik)* Kegyelmes urunk,
aranyunk, ezüstünk nekünk nincsen,
amivel kiválthatnánk az apánkat. Ami
vagyunkánk volt, azt is, elszedte a feje-
delem. De nekem van izmos két karom.

ÁDÁM: Nekem, van szép szavam, könnyű kedvem, játékos elmém. Ha beéred a cserével: ereszd szabadon az apánkat, fogj itt helyette mi kettőnket.

TAMÁS: Veress engem láncra, küldj követ vágni, küldj a legmélyebb tömlőcbe, ha hasznom nem akarod venni!

ÁDÁM: Tégy meg udvari mulattatóddá, rab-szolgáddá, legutolsó inasoddá; vagy vedd el mindkettőnk életét: csak az apánkat ereszd szabadon!

A basa ámulva sodorgatja a szakállát, aztán vállára üt mindkét gyereknek.

HAJDÁR: Ember vagy, öcsém! Meg te is, bülbülszavú gyermekem! Kár, hogy nem töröknek születted! Ne beszéljünk most a rab emberről, mást mondok én nektek. Legyetek az én kis apródjaim, különb gazdátok leszek én, mint a régi volt. *(A fiúk szóra nyitnák a szájukat, de a basa leinti őket.)* Csitt, gyerekek! Egy szót se. Hajdár basa mutat nektek valamit!

Tapsol, két piros köntösű katona lép be. A basa a fülükbe súg valamit. A katonák kimennek, majd nyomban visszatérnek egy nagy, nehéz ládát cipelve. A basa felüti a láda fedelét, ragyogás támad.

ÁDÁM: Mennyi kincs!

HAJDÁR: Válasszatok, ami jólesik! Annyit vegyetek el, amennyit csak megkívántok! Akár az egész a tietek – foglalóba.

TAMÁS: Mit jelent az, hogy foglalóba?

HAJDÁR: Nem fontos.

Újra tapsol. Most selymeket, drága bársonyokat cipelnek be a tatárok, köntösöket, kaftánokat, buggyos nadrágokat.

HAJDÁR: Ilyen drágaságokba járattja a basa azokat, akiket szeret. Drágakővel kivert fegyvereket kaptok. Kényes arab méneket adok alátok. No, mézes ajkú fülemülém, mit választottatok magatoknak Hajdár basa kincseiből?

TAMÁS: Mit választanánk, nagy úr? Akkor adnád nekünk a legnagyobb kincset, ha elvezetnél minket apánk börtönéhez.

HAJDÁR: Arra is ráérünk még! Majd vacsora után beszéljünk arról! Meg kell azt nekem gondolni kétszer is.

A basa ismét tapsol. Gazdagon megterített asztalt cipelnek be.

HAJDÁR: Egyetek, szép fiaim, régen úton lehettek már!

Ádámka nyúlna az egyik comb felé, de Tamás visszafogja a kezét.

TAMÁS: Hát a mi szegény rab apánk mit eszik most?

HAJDÁR: Nem tetszetek nekem így, madárkái! Nem vesztek magatoknak a kincsből, a drága ruhákból, még csak nem is esztek! Csak folyton az apátok után kíváncsoztok.

ÁDÁM: Láthatjuk majd őt?

HAJDÁR: Hajdár basa födele alatt semmit se féljete! Holnap már jóra fordul a sorotok! Lehet, hogy apátokat is meglátjátok. Én most elmegyek éjjeli szállásomra. A szolgátok mindjárt idejön, s megmutatja az utat a szobátokhoz. Álmodjatok szépet, szegény kis bujdosók!

A basa udvartartásával elvonul. A két fiú boldogan veti magát egymás nyakába. A mindig komoly Tamás még táncol is örömeiben.

TAMÁS: Holnap meglátjuk az apánkat! Megmondta a basa, hogy jóra fordul most már a sorunk.

ÁDÁM: Hej, mégiscsak derék ember ez a Hajdár basa!

TAMÁS: Most bánom csak, hogy elhagytuk a vacsorát.

ÁDÁM: Nekem is korog a gyomrom. Nem baj, majd holnap pótoljuk, amit ma elmulasztottunk.

Fekete csuklyás alak suhan be a szobába, észre sem veszik, mikor. Arca nem látszik

a csuklya takarásában. Halkan beszél, szinte suttogva.

CSELEBI: Szaladjatok innen, ifjú szarvasok! Ha ma nem mentek, holnap már nem ereszt a basa, mert nagyon megkedvelt benneteket.

TAMÁS: Ha küldesz, akkor se megyünk az apánk nélkül!

CSELEBI: Szitáry Kristóf nincs már Váradon. Érkezésetek előtt jártak itt Apafi követei. Ötszáz aranyat hoztak a basának engesztelésképpen. A basa megengesztelődött, s elküldte az apátokat Apafi Mihálynak: tegyen vele, amit akar. Akkor vitték el, mikor nektek a kincseket mutogatták.

ÁDÁM: Elvitték édesapánkat?

A csuklyás ember karon fogja őket, és az ajtó felé tuszkolja.

CSELEBI: Elvitték. Siessetek, ifjú sólymok, addig menjete, míg nincs megkötve a szárnyatok! Amíg szabadok vagytok, s nem zár kalitkájába benneteket a basa.

TAMÁS: Jó ember, legalább azt mondd meg, kinek köszönhetjük a szabadságunkat? Ki vagy te?

Az ember kibújik a csuklyájából. Cselebi bég az.

CSELEBI: Emlékeztek, ifjú Szitáry sólymok?

Te azt mondtad az öcsédnek, maradj veszteg, ne bánts az öregembert, Ádám, ő se bántott minket. És kinevetetek engem, mikor azt válaszoltam, ha valamikor benneteket akarna a balsors az ő kövével fejbe dobni, jusson eszetekbe a ti legkisebb szolgátok, az öreg Cselebi. Cselebi bég nem felejt el, ha valaki jó volt hozzá. Vagy, ha nem volt rossz. Most fussatok, amerre láttok, repüljete magasan, sólymok, szabadok vagytok. A kapun én kísérlek át benneteket.

Kisurran az ajtón, a fiúk követik. A szobába érkező szolga már nem talál ott senkit. Tanácstalanul széttárja a karját, azután ő is kimegy.

(folytatás a következő számban)

DOBAI PÉTER

*Emilio Greco meglesett szobra
a San Salvatore in Lauro kolostorának
időtlen kerengőjében. Róma, Marsmező*

(VERS A LATIN LÉLEGZET CÍMŰ KÉSZÜLŐ KÖTETBŐL)

*Ezen a helyen, az ókori Rómában babérliget
terült el, egészen a Tiberis partjáig. E dús
ligetben valaha régen: haruspexek, jósnők,
sybillák keringtek s a főnemesi születésű
szűzleányok sétáit mozdulatlan szobornak
álcázott harcosok vigyázták, ám
a bábaasszonyokra mégis
gyakorta adódott sürgősen szükség.*

*Elmúlt, betelt időspirál, fénysugárrá vált idő,
őskezdetéhez a végtelenből visszatérő,
sohasem semmisülő, rejtélyes t a r t a m
tart itt, a rég elhalt babérliget fogságában .
Leány-csípők lágy ívébe hajolt oszlopfejek
hibátlan négyszögébe, mély mértanába zártan:
büntető kőtömbön guggol az édenmezítelen
Bűnbánó Magdolna, imába, könnyörgésbe révülten.
Két kezével görcsösen markol hatalmas kebleibe,
mintha a fájdalmat akarná szívéből kiszakítani
földült, hevesen dobogó szívével együtt!
A szép leányi fő mélyen lehajtva. Testi-lelki
szenvedése a szenvedélyt még nem győzte le,
remeg lázas lényének egész tömege,
mindhiába menekül önmaga elől hívó, kihívó nőisége,
hiába zárja össze térdeit, combjait, kísértésbe esése
ellen nagyságos, ígéző lénye gyenge még,
két világban él nyűgöző személyisége:*

vonja-vonzza-taszítja amaz irányba, ahonnan
szökne-szabadulna, hogy ölének veszejtő oltárára
ne engedjen többé barbár északi harcosokat,
se szűz ifjakat, se véneket, se királyokat, se főpapokat,
'kik testét kényre-kedvre egy jeges forrásnál meglesik...
E voyeur világ, mint vadász a vadat: elejti testét,
forró vérének lüktetése sosem enyhül...
Ó! Enyhülne vajon mitől? Hisz' mindene
mindenre kész... Szépségének vívótőre ölne
szakadatlan ölelésekért... vértetelen, védtelen,
szíve vad, hősi vétkeivel:
mindegyre vár egy társra,
egy másnemű hasonmásra!
Körülötte lassan újra nő, újra burjánzik a buja, sötétlő,
kétezer éves babérliget – – – – –
Állatiasan ádáz és önkívületig hevülő,
halálos-ajzott opus femina:
női mindenségét helyben legott,
önként, ájultan odaadja,
veti, ejti, dobja, engedi magát... hagyja:
történni meg – timor et tremor – a Testet!

EMILIO GRECO: BŰNBÁNÓ MAGDOLNA (Máté Mária felvétele)

Ligur-tengeri halászkikötő-látkép

Marina di Lucca, Viareggio, A. D. 1991.
Ott-időzés Mária-Priscával

Csendes, hálózó álom
laza, fölfejlő szövetében,
mint régi mesekönyvben,
mint valaha régen élt
városban: alvó, lakatlan
házak, kápolnák, aromák,
kihűlt harangok, hantok
felől mindegyre hallani
annyi tűnt emberi lény
búcsúzó énekét, mélyén
annyi szólító csendnek:
láthatatlan leánykórus hív... hová?
Ó, ti virradatra vont vitorlák:
sugaras, suttogó vigíliák!
Az ébredő, világrajött vizen
köröz, leng, dől sok árboc,
kifutni készülnek halászbárkák,
csörlők vonják föl a horgonyok vasát,
csigák sora feszíti meg a kötélzetet,
nehéz húrjait a vihar hangszereinek.
A magas ég-akarat még céltalan,
fent felhők rohannak, hullámsor fut alatt.
A móló falán túl kirajzó könnyű hajókat
heves táncba viszi a fehér, szökő víz,
más-más sors íródik a nyomdoksodor
robbanó tajtékára, lesz hajó, 'mely
majd visszatér honi révbe s lesz másik,
'mely odakünn marad és odavész
a nyílt tengeren, nyomtalan, jeltelen...
A horizonton fénykéve esik szét sugarakra,
meghatódva nézem, mint fut fátuma iránt a flotta,
egyre távolodva a mólófalak oltalmazó körívétől

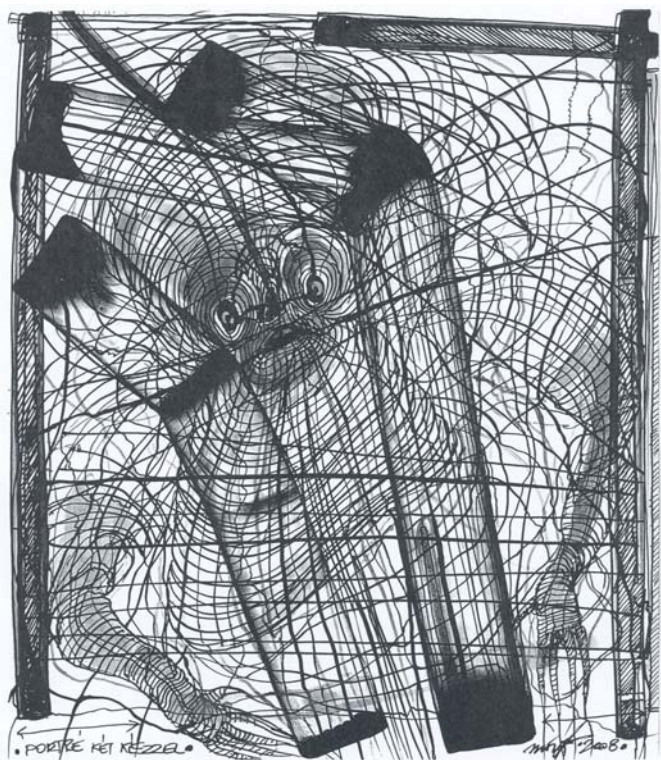
s a búcsút intő, színes női kendőktől, mintha
 volnának a szélben röpdöső vásznak mind virágok,
 virágok: koszorúhoz, temető hantra...
 Az első bóra csapások földobják, majd elnyelik
 a bóják könnyű jelzőtestét, hullám hullámba omlik:
 „ben tenuto...”, a Beaufort-skála már hetes fokozatú
 szélerőt jelez, de a bárkaraj bis gromoboj nyomúl
 előre, hiába, hogy a magas tengerjárás ellene tolúl,
 a mélytengeri hálókát sorra vetik a vízre s ólomsúlyok
 merítik mind mélyebbre a csomózott, sodort
 háló-négyszögeket... le, bűvári mélybe, le
 a tengeralatti fénytelenységbe, halrajok útjába,
 közben baljósan roppannak a palánkok, a bordák
 a veszejtő viharban, kötelek szakadnak meg...
 pár deszkaszál bukdál a vetődő hullámok hátán
 s másnap észrevétlen, más legénységgel a fedélzeten:
 hajó hajó helyébe áll – – – – –

Balaskó
hív emlékében,
'ki nem volt besúgó
a szocializmus építése közben

Mély alkonyárnyékon
még mélyebb árnyéket
által vető
fekete gyászciprus közelében
(pihenj egy kicsit végleg, Jenő...)
érezem,
lám, 'mily közel a temető,
ó, már szól a gyermektrombita
utánam, értem...
szól, hív hősi hangja

vissza:
megint ottlenni, mint a kezdetekben,
azon a szőkeleányillatú játszótéren,
hív egy régi, szép, szigorú internátusba,
hív egy rácsos ablakos, boldog árvaházba,
ó, hív harsányan vissza
mindazok közé, 'kik másszor éltek – – –
Szép volt a magányos maraton,
Jenci!
Merci.

PAYER IMRE

Istenpára

Ködülte mező. Istenpára. Sárgöröngyös út.
Mintha egy másik életben mennél rajta.
Most mintha egészen ebben a másikban.
Otthonosan. Megszokottan. Mintha mindig is.
De most vagy itt először. Nem jössz ide többé.
Ebbe nem. Érzed, vonz vissza az egyenetlenül
Monoton újra. Visszatérsz. Visszahasadsz.

Feleselés Ikarossal

– Túlságosan elrugaszkodtál a földtől,
de a gondolataid földszerűek maradtak.
Mire vársz még? Úgyszincs remény. Rendezkedj be végleg.
-Harcolok a repülésért!
– És amikor ott vagy. Benne vagy.
Éppen akkor nem tudod,
ez nem az út. Ez a példa.
Göngyölödj a zuhanásba. Az a helyed.

„A szabadság a legfőbb érték”

*A hideg és huzatos téren
a tömzsi test felugrik, kinyúl
az olcsó anorákba bújtatott mancs,
lecsap a másik testre.*

*A National Geographicon a csimpánz
fekete szőrrel borított teste lendül,
karja lecsap a falkatársra
– nézi a képernyőn a biztonsági őr*

*a sarkon levő épületben. Bent az Rt.
ügyvezetője azt mondja:
A rettegés lépett a tisztelet helyébe.*

*Nézz le nyugodtan. De engedelmeskedj!
A néző csatornát vált. „A szabadság a legfőbb érték”
– artikulálja a képernyő.*

Leukonoéhoz

*Kedves, csak bogarászd a Babylon-Cash magazinban, az
utolsó lapokon, lent a horoszkóp rovatot. Nekem
hosszan szólni az intelmeket, itt, tiltja irígy idő.
Mit szántak, mi jövőt? Nézd, az is ott szerepel. Meg az,
hogy az én jegyem épp gílt veled, és így e tudás – miénk.
Ma, négy húszra, ha az isteneink prompt odahatnak – a
cégnél vége a meeting-nek, a nap, huss, tovatűnt... Siess,
tedd a jégre a viszkít, ne parázz, Leukonoé, jövők!*

Elteltél, eltelt...

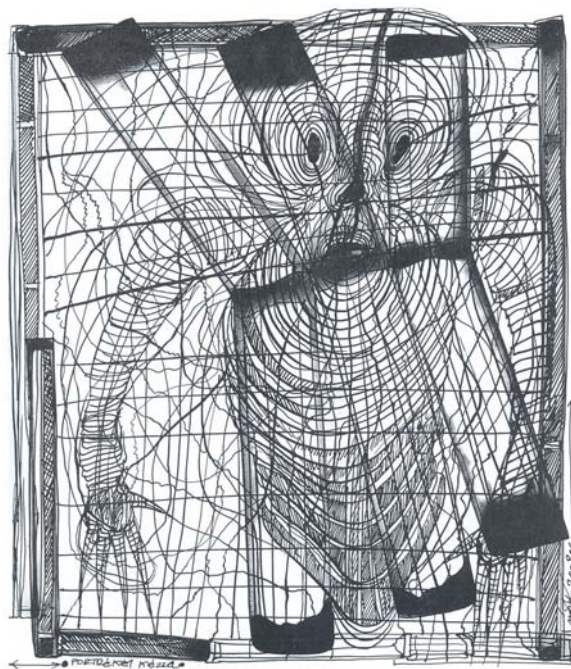

*Herseg a
paprika
fogad alatt, sajtfalatok, omlós zsömle.
Ízük olyan üde:
március ege, szeles domb teteje,
hol zajlik villásreggelink,
kis késsel és kiskanállal,
Orsikával és Amállal
– a frissítő fröhstück.
Ép itt az ideje:
A pezsgőt jégbe hűtsük.*

*Luxus szálló külön terme.
Frakkos pincér illeg-billeg,
különc strucc délidőn,
júliusi verőfényben,
makulátlan fehér ingben
ezüst fényű hamutartót
fel-alá, ide-odahord,
halkan szól a klavikord.
Tárkonyos bárány,
libamájjal töltött pizstráng
szűz abrosz mejszeni porcelánján.
Vár az is ránk,
s persze a Tokaji.
Komótosan inni-enni,
ez a minden, ennyi.
Kétség hozzá nem férhet,
a lassú evés: világnézet.
(Nem úgy, mint a Mc'Donalds.
Ez olyan, mint a mozgólépcső,
ízetlen íztelenség,
sitty-sutty, fent meg lent
– a zúgásban egyrement.)*

Majd novemberi esten, ha lehuppansz
otthon, a szűk konyhában
az intim hokedlire,
s vársz még valamire.
Szól is már az ismerős hang:
Mi legyen a vacsora?
Majd én kitalálom?
Rizibizi? Kocsonya?
Főtt virsli fatálon?
Bontod a sört.
Elteltél. Eltelt egy nap. Egy év. Évek.
Ettél is, ittál is.
Telik így mind: ami az, ami.
Körbe-körbe, mégis máshogy.
S végül a fagyos, téli éjszakában
betelt, jóllakott túlvilág van.

Ha van.

MAURITS FERENC

Tájversek

AKVARELL VÁZLATOK, TOLLAL ÉS ECSETTEL

„e szeretett
drága táj
minden
porcikája fáj...”

•

a guszak-tanya
felől
figyelem
a két telepi
templomtornyot
dermedt
kékesszürke
égen

a katolikus
halványvörösén
kondul
mint a lélekharang

a református
ezüstösen
dereng
akár a csend

•

gyerekek
korcsolyáznak
a befagyott
kisdunán

*fekete
tuscseppek
surrannak
a ragyogó
jégen*

•

*a szítáló
hó
fehér rasztert
hint
a fákra*

*nehéz
ólmos ég
alatt
kegyetlen
halál-lepel*

•

*puha
havas
dunakanyar*

*mögötte
a hegy
andalog*

•

*vakfehér
nagy párna
szellőzik
karosszéken
a virágoskertben*

*szellőznek
az álmok
hideg
metsző
angyali
fényben*

Sok apró részlet és műegész

GÉCZI JÁNOSSAL BESZÉLGET MÉNESI GÁBOR

Nagyjából három évtizedet felölelő munkásságod sokrétű, műfajközi poétika jelenlétéről tanúskodik, hiszen verssel, vizuális költeménnyel, novellával, regénnyel, esszével és drámával egyaránt találkozhatunk műveid sorában. Honnan ered ez a sokirányú, heterogén érdeklődés, a műfajok és műnemek közötti átjárás, a különféle poétikák, nyelvi regiszterek, beszédmodok alkalmazása?

Sosem akartam se költő, se író, se esszéista, se vizualista lenni, miként ötven-, negyven- vagy harmincéves se. Ha így beszélünk arról, ami vagyok (azaz, amit eddig összehordtam, s a nevémmel jegyezhető), akkor szimpla válaszok megszülethetnek ugyan, de semmi egyéb. Nem hiszem, sosem feltételeztem, hogy ilyesmi válasz (felelet, viszonzás, ellenvetés, ellenérv, tromf stb.) mentén lenne kifizetődő megközelíteni valamit, mert akkor kevés, vagy kizárólag egyetlen állítás lehetséges, s ez kimerül abban, hogy a szűken vett irodalmi kategóriák miképp használhatóak a munkáim segítségével történő megragadásomra. Ez pedig ellenemre van.

Csupán arról beszélek-írok, amióta jár a szám és a kezem, hogy semmi más nincs, mint a mondatok. És ezek a kiejtett-leírt mondatok lehetnek dúsak és sivarak, érzékiek és szállkások, líraiak, drámaiak, beléjük jegecesedhet olykor a történet, máskor viszont nem egyebek hangulatok, vázlatok foglalatánál. Az olvasható, látható és kimondható mondatokban történtem meg. A történetek szívében nem rejtőzik semmiféle história, a részletek (mondjuk leginkább a szerelmek, vonzalmak) elrendezettségén túl nem lelhető fel bennük semmi szándék, akarat uralmával, hogy ne mondjam: rémuralmával megszervezett narratíva. Aminek kellett, az megtörtént, szövegesedett, minden más belezuhan a megnevezetlenség homályába. Nem valamikről, dolgokról és eseményekről szólok, ha beszélek, hanem az ember számára fenntartott felszólalás esélyeiről. Arról, amit a tudományfilozófia a megfigyelési nyelv lehetőségeinek mond.

Egyébként a sokirányúság az Arctalan nemzedék egyik csoportjának sajátossága is: indulásunkkor legtöbbünk természetes módon műfajok és műnemek sokaságában próbálta meg a hangját. Sem akkor, sem most nem látom érdektelennek az ilyen törekvéseket; kizárólagosan a vonatkoztatási rendszer megválasztásától függ, hogy heterogén-e az a figyelem, amellyel egy tekintet a világot szemléli. Ha csupán saját pályámat nézem, ez eredményezte mind a *Vadnarancsok* ciklusomat, mind a *Vadnarancsok* négy élettörténet-rekonstrukciójából álló kötetét – emlékszem, sokan felrótták, hogy miért keverek egy társadalomtudományi és egy pszichológiai módszert egymással, s miért tüntetem fel az eredményt művészinek. Manapság viszont éppen ezt értékelik – tudományos és művészeti oldalról egyformán – teljesítménynek.

Besorolásod igen nehéz feladatot jelent az értelmezők számára, akik sokáig egyáltalán nem is tudtak mit kezdeni szövegeiddel.

Megállapításod annyiban igaz, amennyiben az indulásom irodalmi életének folyóirati nyilvánosságát illeti. Ne feledd, a párhuzamosan, azaz egymás mellett létező (s egymást kizárónak feltüntető) Nagy László-i, Weöres Sándor-i és Nemes Nagy Ágnes-i (utóbb látjuk: Pilinszky János-i, Tandori Dezső-i, Tolnai Ottó-i stb.) költészetmodellek futottak éppen, s egyes lapok ezt, mások éppen amazt favorizálták, kanonizálták. Hogy más lehetséges magatartásminták és poétikák is léteznek, azt a kánonképző centrumoktól messzebb, leginkább vidéken, Debrecenben, Pécsen, Győrben avagy Szegeden hangsúlyozták, s főként olyan fiatalok, akik, bár meglehet, tisztelték a zászlóra tűzöttek teljesítményét, emberiköltői magatartását, de többnyire eszükbe sem jutott őket követniük.

A megítélésben az is zavart keltő volt, hogy a legtöbb, a hagyományhoz sajátos módon viszonyuló társam több műfajú, sőt, ami még ennél is zavaróbb: egyszerre több művészeti ágban alkotóként lépett a nyilvánosság elé. Magam például a képzőművészethez sorolt képversekkel, fotóval és mozgóképekkel foglalkoztam éppen, ráadásul nem rendelkeztem bölcsész képzettséggel.

Helyette biológusdiplomát szereztél a szegedi egyetemen, ahol 1978-ban végeztél. Hogyan emlékszel vissza a Szegeden eltöltött évekre? Milyen inspirációt adott az ottani szellemi közeg, a kialakuló barátságok és kapcsolatok?

Szeged a szabadság városának tűnt – Debrecen s a gimnáziumi évek után érthető, ha akkor a tágasságot, a levegőt és a fényt találtam meg benne. A másra eszmélés napjai és hónapjai hamar bekövetkeztek. Embereim: Ilia Mihály, Farkas Gyula tanár urak, Baka István, Zalán Tibor, Belányi György és persze az egymást váltó szerelmek (Máriák és Júliák és Ágnesek). Mindmáig a legfontosabb vonatkozási közösségemet ők alkotják.

Szeged a tudás városa is, ahol nem volt szégyen a szakmán túlra látni.

Szeged a hamisság városának is tűnt, ehhez azonban nem adok most lábjegyzetű neveket. A regényem, a *Kezét reá veté, hogy lászon...*, amely már Veszprémbe íródott, s amelyben először próbálkoztam nagyműben a történetet helyettesítő kollázssal (s amelyben vakmerően lemondok a személyiséget, a világot, a beszédmódot helyettesítő régi nyelvről, s amely csak ennyiben lesz utóbb érdekes), ezzel a kisszerű, kíméletlen és szétmosott tiszai partú Szegeddal vetett számot.

Szegedet a metaforák városának láttam: a kompváros, a sóváros, a Juhász Gyula-város, a napfényváros, a díszletek városa, ahogy Tibor írja első nagyversei egyikében, máig ez maradt. A rossz és a jó metaforák városa. Sokszor gondolok már arra, hogy vissza fogok majd menni oda, élni, tanítani, dolgozni.

Abból a közegeből kilépve Veszprémbe kerültél, ahol magány és társtalanság várt. Milyen hatással voltak az ottani élmények alkotói tevékenységedre? Hogyan sikerült otthonra lelni, és megtalálni az alkotáshoz szükséges közeget? Változott-e az évek során, s ha igen, hogyan, a városhoz való viszonyod?

A rendszerváltásig Veszprém megfelelő búvóhelynek bizonyult és pótolta Szegedet, átjárt ide onnan mindenki, akit szerettem. A munkahelyem megfelelő védelmet nyújtott a zaklatások és a támadások ellen (a *Vadnarancsok* ciklus könyvei ekkor jelentek meg sorra); sok-sok indulat hegye el se ért vidékre, ha meg elért, nem volt hatással a köze-

gemre. A város ekkor írói kísérleteim helye, s az útkeresésem során origóvá is válik. De majd a minimalista törekvéseim kialakulásakor válik, mintegy évtizedre, valóban centrummá, minden kérdésem felvetőjévé.

A szerbiai háború következményeként, onnan elmenekülő pályatársaim miatt hagytam el azt a szobát, amelyben, mint önkéntes rab, léteztem, némi helyi közéleti-kulturális-irodalmi léha szerepvállalásra és hőzöngésre. Ez segítette az emigránsokat a letelepülésükben, hozzájárult ahhoz, hogy Veszprémbe csinálhassák *Ex Symposion* néven a lapjukat, de ez kellett ahhoz is, hogy a miáltalunk lakott tér visszakerüljön Magyarország irodalmi térképére. Aztán kikoptam ebből a kényszerű és zsörtölődő-morgó, könnyen ingerlékeny-váló alkatomtól oly idegen tevékenységből, amelyben egyre inkább pusztá funkcióvá alakultam, amelyhez nekem nem volt közöm.

S időközben Budapesten, majd Pécsen dolgoztam, bekerültem az egyetemi életbe – s az oktató-kutatói munka mellett időm sem maradt volna Veszprémet figyelni. S ma sem, holott öt éve visszajöttem, ugyanis meghívtak az Antropológia és Etika tanszék vezetőjének. Veszprém az utóbbi évtizedben egyetlen kertté húzódtott össze, annak élvezője lehetek, s mivel megérdemli (mint csapás!), három éve szövegesítem, írom bele magam. Éppen ezért a városomról való beszédet oda tartogatom – így most többet, ami a hely szellemiségéről szólna, nem szeretnék mondani.

A vidéki életforma esetedben egyfajta kívülállást is jelent, hiszen távol tartod magad az irodalom intézményrendszerétől. Miért alakult így?

Az alkatom következménye. Amiről beszélni tudok, az így tud több tapasztalathoz férközni. Nehézkés, morózus ember vagyok, aki éppen, hogy barátkozik, és nem mindig figyel a világra, ámbár lehet, saját magára sem. Örültem annak, hogy van pénzforrásom, azaz állásom, és a szakmámból élek, s nem szólhat bele senki, mit írok s mit nem. S nem a vidékiség következménye, hogy az irodalmi intézményektől távolra húzódtam, hanem annak, hogy az írást, köznapí értelemben, nem szakmaként kezeltem.

Sokat tettél a város szellemi életének fellendítéséért, a kulturális értékek megőrzéséért. Kiadót alapítottál, a Vár Ucca Tizenhét című negyedévkönyv alapítója és főszerkesztője voltál, és ugyanezzel a címmel könyvsorozatot is indítottál. Milyen tapasztalataid vannak szerkesztői tevékenységeddel kapcsolatban?

Nagy lehetőség volt a város művelődéstörténetének múltját, mint egy addig kolloidban megbúvó fényképfelvételt az előhívó oldat által, láthatóvá tenni. Gondold meg, Gizella királynéről nem akadt tanulmánykötet mindaddig, mígnem a *Vár Ucca Tizenhét* utolsó negyedévkönyve meg nem jelent. De a Veszprém megteremtéséhez hozzájáruló Cholnokyak kultuszából is részt tudott vállalni a szakemberek segítségével megvalósított három kiadványunk. Nincs olyan könyve a sorozatnak, amelyre ne lenné büszke. Magát a kiadót azonban abba kellett hagyni: a kiadónak helyt adó intézmény vezetője néhány helyinek minősített képzőművészről nem engedett könyvet csinálni (többek között a napokban elhalt Györgydeák György grafikusról, vagy az Erdélyből érkezett festőről, Kádár Tiborról), csak ezzel a lépéssel vállalhattam velük közösséget. A város sem mutatkozott olyan támogatón nagylelkűnek, mint a kezdeti években, átpolitizálódott minden. S a hatalmon lévő álpluralizmusnak vagy Ányos Pál kellett, vagy Eötvös Károly, de együtt semmiképpen nem! Mi pedig mindegyiket akartuk, és Lengyel Pétert, Szigeti Józsefet, Verancsics Faus-

tust, Vetési Albertet és Vetési Lászlót, miként Csikász Imrét ugyancsak. Vagy ötven név életművét nem tudtuk a hely, a városunk felszínére hozni (a zirci rokonsággal büszkélkedő Oscar Wilde-től Déry Tiborig, Latinovits-tól Szathmári Lászlóig).

A szerkesztés édes ízét viszont ekkor tapasztaltam meg – Mátis Líviától, Reményi József Tamástól, Tóth Lászlótól szöveguralmi praxist tanulni nem kis mulatság volt. Ennek a veszprémi munkának köszönhető az, hogy a párhuzamosan szerkesztett *Iskolakultúra* olyan tágas lett, hogy annyiféle ember szeret oda járni, dolgozni.

Visszatérve műveid fogadtatásának történetéhez, első versesköteted, a Léghajó és nehezéke kapcsán rendkívül elutasító írást közölt az Élet és Irodalom Bella István tollából. Hogyan látod ma, negyedszázad távlatából azokat a sorokat?

Hát igen, Bella István, az idol és poéta, nem kedvelt. Tulajdonképpen azt állította, hogy a világom oly heterogén, hogy azt fegyelmezett kötetkomponálással sem tudom nem töredékesnek mutatni, s emiatt aztán mindaz, amit művelek, tökéletesen hatástalan. Bella egykori megszólalása prognosztizálható volt. Részben a világképe miatt, részben azonban a szerepkényszere okán. A nemzedék, mint említettem, több költészeti irányhoz kötődött: némelyek a miniatürizálás és minimalizálás felé, mások pedig (mint magam) a nagylélegzetű, kevert műfajú művek, avagy éppen a könyvművek irányában tájékozódtak. Volt egy erőteljes csapat, akik a Nagy László-i regiszter mindenek fölöttiségében hittek, pályájuk ennek fényében – s Nagy László etikája jegyében – indult. Ők Ágh, Bella, illetve Csoóri közéleties költészetének értékeit ugyancsak hangsúlyozták, magukat pedig klasszikusi rangra emelték. A Szegedről jöttek számára mindez korántsem lehetett evidencia. Baka, a köztünk legidősebb, Vörösmarty komor, apokaliptikus világát és az orosz költészet formára ügyelő zártságát követte, s már rangosnak számított az irodalmi köztudatban. Berobbant Zalán, akit az avantgárd harcos képviselőjének láttak, holott attól épp olyan távol tartotta magát, mint a népiesektől, s egy termékeny eklektika hívője – s aki ellen éppen költészete erőteljessége miatt látszott célszerűnek vétőt emelni. Hozzájuk képest én, aki halkabb és visszahúzódóbb természetű voltam, ráadásul a szecesszió irányában tájékozódtam, inkább támadhatónak tűntem. S azt sem kell feledni, hogy Bella szűk asztaltársaságához tartozott néhány budapesti, a költészetet megélhetési gyakorlatnak tudó, a korszak költészet-használatán élő „arctalan”, akik a munkás- és váteszköltészet egyfajta hibridjére esküdtek; a költő-rovatvezető őket is, avagy leginkább őket képviselte – s ez szövegszerűen kimutatható vitriolos megszólalásában. Bella nemzedéktársain és barátain túlra nem irányuló figyelme valószínűleg nem terjed ki rám, ha nem fókuszáltatja egy-két (néven most nem nevezendő, azóta elhalt) pályatársam. Én magam tehát a felettébb tisztelt hagyomány dühödt védelme, az irodalmi élet szélén-peremén elhelyezkedő alternatív költészeti eszmény elleni ingerült szóvalás, illetve a nem várt módon felbukkanó vidéki költőhordák egyikének szélén csellengőre cserdítés együtteseként látom ma azt a szöveget.

S komoly támadási felület adódott a *Léghajó és nehezéke* kötetben: a könyvműség. Olyan, amelyben érzékelhető, ami később a munkámnak egyre inkább a centrumába került: a szövegalakító másság. Számomra (ahogy néhányan észlelték) a vers alakítható anyag és saját élet. Egyszerre törmelékes, elhasznált, a szabályok alól felmentett, romlékony avagy rossz nyelv és grammatikai-retorikai egység. Azaz megszólalásomat egyszerre jellemezte a redukció és a szimfonikus nagyforma – az ehhez vonzódást nem nagy örömmel regisztrálták. Egyetlen pályatársamnál, sem Szőcs Géza, sem Egyed Péter, de az akkor

még hazánkban periférikusnak talált Tolnai Ottó esetében sem látták ezt elfogadhatónak – legalábbis az országhatáron belüli, monolit irodalomban. A dolog esztétikai-etikai más-ságát, úgy találtam akkor és most is, kevesen, a tekintélyek közül egyedül Béládi Miklós és Pomogáts Béla érzékelte.

Néhány kivételtől eltekintve, különösen néhány pályatársad fontos reagálását nem számítva, sokáig nem született értelmező igényű megközelítés munkáidról. Recepciód megélénküléséről csak a kilencvenes években beszélhetünk. Hogyan vélekedsz szövegeid fogadtatásáról?

Nem vagyok biztos abban, hogy a műveimet illető recepciót nekem bármilyen formában illő minősítenem – ráadásul ezek az írások lényegében nem befolyásolhatták a pályámat. A folyóirat-irodalom és a könyvekben megjelenő irodalom a nyolcvanas–kilencvenes években hasadt ketté, talán ez is közrejátszott abban, hogy a pálya közepén haladóakra nem ügyelt senki. Arról nem tudok érvényesen beszélni, holott két évtizeden át kísérteties viszonyok között robotoltam miatta (ma úgy látom, egy buta hit foglyaként), hogy miért nem születtek támogatóan értő elemzések. Sejtéseim vannak csak arról, hogy mi az, ami emiatt nem valósulhatott meg, miként arról is, hogy mindennek miféle jelen idejű és későbbi előnyei körvonalazódtak. Ma, túl a csendben megírt *Tiltott Ábrázolások Könyve* regényen, bőséggel megtérültek vélem az ebből eredő, úgymond, károsodást. Ehhez a könyvhöz kellett ez a huzamos érlelődés, és kellett néhány kitartóan biztató pályatárs – úgy a művek, mint a személyes támogatásuk. Hogy mindezekből sem a nemzedéemtől, sem annak kritikusaitól nem részesültem, némelykor, félborosan, ha találkozunk, egyiknek-másiknak fel-felelmegetem, de már mosolyogva és harag nélkül. Nyilván önhittnek tartanak miatta.

Minden bizonnyal az sem lendítette fel recepciód, hogy szövegeid jelentős része nem a kortárs irodalom által preferált beszédmodok és hagyományok integrálásával született meg.

Kétségtelen, hogy ha a költészetem nem is, de az esszé-világom és a szépprózám egy-fajta kortárs-irodalmon-kívülségben formálódott ki. Az esszék mögött természettudományos racionalitás, távolságtartó szemlélet áll, s az irodalmiasság iránt érzett mély undor, a kisprózák és a regények esetében pedig a különféle – ugyancsak távolságtartó – beszédmodok váltakozásával létrehozható töredékes szerkezetek megalkotásának igényét jelöl-ném meg, amelynek eredménye a szöveg felé tartott nagyítóüveg használata lett. A hazai hagyományhoz vékony szálak kötik ezeket a szövegeket – az esszében Lénárd Sándor, a szépprózában a Cholnokyak, Szabó Lőrinc, Hajnóczy Péter működése bizonyosan ki-mutatható. Mindenkinél erősebben: Borgesé.

A kilencvenes évektől valóban fordulat látszott munkáim megítélésében. Felnőtt ugyanis egy harmadik nemzedék, akik a lapjaikhoz egyre-másra meghívtak, s végül két kötetem, egyik egy tanulmánygyűjtemény, a másik pedig egy monográfia, ehhez a nemzedékhez köt engem is. H. Nagy Péter és Sz. Molnár Szilvia figyelme azóta sokat jelent számomra, majd utóbb a rendkívül pontos Vári Györgyé.

Ha azokat a hatásokat próbáljuk számba venni, amelyek meghatározták indulásod, elsőként talán az avantgárd mozgásait kellene említenünk. Mit találtál beépíthetőnek költészetedbe az avantgárd tradícióból?

Az avantgárd és az azt megelőző irodalom viszonya olyan, mint a heliocentrikus univerzumkép kapcsolata a geocentrikussal. Persze, ezt azzal kellene pontosítanom, hogy az avantgárd irodalomban egyidejűleg több heliocentrikus világkép létezik. Amit azonban egyként ellestem (hiszen, hogy úgy mondjam, nem intézményi keretek között zajlott a tanulási folyamat) mindegyiktől, az az, hogy az anyag és a gondolat egyaránt a mű része. Ehhez a tapasztalatot először nem az avantgárd, hanem a természettudomány élettudományi része nyújtotta. A létben való benn-lét, a létezés folyamata fontosabb, mint a lét (pl. irodalmi) reprodukálása. Ugye, itt van az a pont, amelyben a természet és a nekem tetsző művészet tökéletesen azonosítható egymással. Az anyag, a natúráé, a műé, mindenekelőtt önmagáról beszél. A megvalósult irodalom nem különösebben fontos nekem, ha elvész létrehozási eljárása, gondolkodásmódja, azaz mindaz, amit egykor technének neveztek.

Az írást is szabad leleplezni, a nyelv nagyképűségét, önjáró voltát, a történethez ragaszkodó beszéd csapdáit, azt a hagyományt, mely foggal-körömmel ragaszkodik az elbeszélői önazonosság előnyeire – és ebben az avantgárd, miként a tudománymódszer-tan, sokat segített. Tudtommal mások, mindenekelőtt Ilia Mihály is érzékelte, hogy ennek mentén gondolom el a magam által művelhető irodalmat.

Pécsi filozófus barátommal a napokban végigvitáztunk egy Pécs–Budapest közti autótutat. Példák során igyekeztem számára érzékelhetővé tenni, hogy miért élvezhetetlen nekem teljességében (kiterjedtségében) Bach avagy Mozart, és miért élvezhető ezzel szemben Sztravinszkij, Bartók, Witold Lutosławski avagy (éppen Boros figyelemirányító saját-sága eredményeként) Messiaen. S ugyanígy vagyok az irodalom, a képzőművészet, sőt a tudomány régi európai eredményeivel. Nem arról beszélek, hogy kellemetlen velük együtt élni (ott vannak a lakásomban, a fejemben, a magatartásmintázatomban), csak arról, hogy nem természetes módon élek együtt velük, nem egyszerűen követhető tanulás eredményeként nevezhetem őket sajátomnak – és hogy mondjuk bármi petrarcai szöveg, ha éppen olvasom, az illőnél esetleg jobban hasonlít már rám, mint a szerzőjére. A hagyománynak van olyan része, amelynek megértéséhez nagyobb energiabefektetés szükséges, mint mondjuk pl. a jövő (nyelvi, gondolkodásbeli, azaz metodológiai) megteremtéséhez. A költő meg éppenséggel arra kell vállalkozzon, hogy megmutassa, hogyan használható egyidejűleg a múlt, a jelen és a jövő.

Az avantgárd és a természet „technikái”, azaz a költő és a kertész módszerei sokszor azonosak, s az egyik tevékenységhez a másik ad muníciót. Az az univerzalitás képes mindenben felsejleni, amelyet a régiek legfeljebb utánozni és másolni mertek. Amúgy ilyesmi elgondolások miatt veszem a bátorságot, hogy vendégszövegekkel éljek; de inkább megfordítva mondom: tudom, mennyire gyorsan eliminálódik az, amit éppenséggel Géczi Jánosnak neveznek, és mennyire nincs esélye az individuális teljesítményeknek. A nyelv kollektív alkotás, és a történet, amelyhez olyan nagyon-nagyon tud ragaszkodni a művészet és a befogadók, bizony nem egyéb, mint a nyelv egyik felvethető kérdése.

Szóval nehézkesen argumentálódott az a tér, amelyről értelmesnek látszik költői-írói-művészi felszólalásom, s ehhez nem járult hozzá lényegesen sem az irodalomszakma, sem nemzedékem bölcselői, de magam is elbonyolítottam, az írói tétovasággommal és az iro-

dalomkívüliséggel a hozzáféréseimet. Még szerencse, hogy mint kutya a zsákmánya körül, képes voltam szüntelen egyetlen centrum körül körözni, s így mindenkor hozzáférni ugyanahhoz a zsákmányhoz, annak ellenére, hogy a legkülönbözőbb irányokból cserkésztem be.

Melyek voltak azok az irodalomközéleti, irodalmi élmények, hatások, melyek az avantgárd poétika mellett meghatározónak bizonyultak pályád elején?

Természetesen elsősorban a szegedi falakon található foszlott, sokszor évtizedes papírdarabok, hirdetések és plakátok. A Hági söröző vakolata alól felsejlő nagyon régi név betűmaradványa. Az újszegedi platánokba bevésett nevek és szívek látványa, amelyek egyszerre szöveg- és képuniverzumok, s amelyek vizuáléként való fölfedezéséhez éppen időben társult az *Új Symposium* folyóirat fölfedezése, illetve az annak alkotóival való megismerkedés. Egy totális művészet körvonalazódott a szegedi házfalakon: olyan, mint Wagnernek az opera, az alkoholista Malcolm Lowry angol írónak a szövegteremtés, mint egykor a Fiala Művészek Klubja az Andrássy úton, vagy annak a genfi művésznek a projektje, aki néhány rögzített irányú távcsővel a lakók számára új részleteket s egy más dimenziót adott az unásig megszokott tóparti városkának.

A kép és szöveg együttese, majd az avantgárd és a természet közt érzékelt metodológiai azonosság, az antropológiai gondolkodás és végül a több szöveg együttes kezelése a többféleképpen érthetőség vizsgálatát eredményezte; ekkor kezdtem fotóval, filmmel, határműfajokkal, s rövid időre drámával foglalkozni.

Amit indulásomban irodalminak, irodalmias magán- és közéletnek, az irodalom intézményes működéséhez tartozó létnek láttam, s amelyben, ahogy akkor és azóta sejtem, a megélhetés kényszere oly sokakat mozgat, nem foglalkoztatott. Ma sem érdekel, s örülök, hogy ezt megtehetem. A művészeti életet olyan mágneses mezőnek vélem, amely pályákat szab meg, s az alkotókat, mint a golyók mozgását és irányát és sebességét, kizárólagos hatállyal szabályozza. Így aztán az effajta élethez kötődő élményem nem sok akad.

A szöveghez más a viszonyom.

Éppen a roncolt, az ember és a természet által együttesen létrehozott plakátok iránti mély és megveszekedett vonzalmam mutatja: nincs olyan élményem, amelyet ne mondanék irodalminak, holott többnyire nem a literatúra széles területéről származnak. Azt sem állíthatom persze, hogy ne lennének olyanok, amelyeket a hagyomány értelmében irodalminak mondunk. (De miként is irodalom Dosztojevszkij *Bűn és Bűnhődése*, Bulgakov *A Mester és Margarita* című műve, Márquez *Száz év magánya*, Szilágyi István *Kő hull apadó kútba* című regénye, Lénárd Sándor semmi műfajba nem sorolható szövegei, Rilke levelei, Federico Garcia Lorca, Jeszenyin, Mandelstam, Blok, Borges, s a kortársaim írásai, majd meg Thomas Bernhard, Christoph Ransmayr, Ingeborg Bachman irodalmon kívülről táplálkozó művei? Egytől egyig mind szabálytalan irodalmárnak nevezett ember, afféle törvényen kívüli kalandor, s ha az utókor kegyes hozzájuk, forradalmár.) De mindezek számomra csöppet sem szépirodalomként jelentkeztek.

Összművészeti és ösztudományos élményként éltem meg Szegedet, majd pedig Veszprémet (mondjuk a rendszerváltás utáni 5-6 évig), s bizony Budapestet is. Az első nyugati utazásaim sem mások. És ilyen tapasztalat Erdély, Vajdaság, az Adria. S hogy az utazás, mint a valóság elsajátításának egyik lehetséges eljárása (a kertészet a másik, s e kettő, ami nekem megadatott), az idegenlét valóban irodalom, arra ezen a nyáron ismét ráébredtem,

amikor Kínában töltöttem jó hónapot, és ahol a másságom, európai kulturális gőnceim miatt, nem volt egyéb megoldás, el kellett némulni – s újra szólalni, és éppen attól, hogy a kép és a szöveg találkozásának egy nem európai módját (természetesen: a magam számára) fölfedeztem.

Összművészeti és ösztudományos élményről beszéltél az imént. A beszélgetés elején is említett sokféleségnek, eklektikának szerves része az a tudományközi beszédmód, amely magába építi a különböző diszciplínák nyelvét, s szövegeid gyakran a botanikai, zoológiai és geográfiai értekezések regiszterein szólalnak meg. Hogyan hasznosítható a költészetben az a tudásanyag, amelyre biológusként tettél szert? Milyen szerephez juthat a természettudományos gondolkodásmód a szövegalkotás folyamatában?

Különös, hogy eklektikának nevezik azt, ami amúgy csupán a szokottól eltérő, másfajta teljességigénnyel fellépő beszéd. Az való igaz, hogy örömmel használom, lévén azokban kicsit otthon érzem magam, az irodalmi nyelvet, a köznapit és az élettudományok nyelvét, s túl ezen a tudomány módszertanét, s egy-két történettudományt. Ámbár én a köznapit és az irodalmi nyelvet között jóval nagyobb hasadást érzékelek, mint az irodalmi és a szaktudományos avagy a tudományfilozófiai nyelvek között, a legtöbb olvasó e második esetben jelzi érzékenységet. Amikor Bódy Gábor a *Kutya éji dalában* utószinkron nélkül s ráadásul a köznapokon beszélt nyelven szólaltatta meg a szereplőit, emlékszem, sokan fanyalogtak: a művészetben nem értették meg azt a köznapit, amelyen amúgy maguk is kommunikálnak. Az elvárás megakadályozta a megértést. A művészi nyelv tágítása, határának elbontása a romantika óta feladat lehet, de Goethe, aki tudósi szinten volt járatos a növénymorfológiában, meg se próbálta pl. a *Faust*-ba beépíteni a szaktudományból avagy annak nyelvéből származtatott tudását. Nálunk Juhász Ferenc életműve bizonyítja, miféle lehetőségek adódnak a nyelvtágításból. Végére az irodalom olvasóinak nyelvműveltsége nem szabad, hogy korlátozza az alkotókat.

Más kérdés a tudásanyag használata – hiszen az élettudományi tudáshoz többféle nyelv illeszthető. A köznapit ilyen elemekre alkatom miatt nekem mindig óriási igényem volt – de hogy előlött a tudományos nyelvi reprezentációra, majd pedig a módszertanára is szükségem lesz, azt a *Vadnarancsok* idején tapasztaltam meg. A *Vadnarancsok* első két könyve több magyar egyetemen a szociológiai és a pszichológiai képzés során a mai napig forgatandó irodalom, s nem csupán szociográfiaként, hanem a benne megragadható, tudományosan értékelt történetírói metodológiája miatt. A *Vadnarancsok* versei esetében a trópusok mögött a matematikai (mondjuk úgy: kristályszerkezetre törekvő) gondolkodás is ott húzódik, nem csupán a természettudományos megfontolások. A matematikai logika működését érzékelem Tandori és Oravecz költészetében is, és így sokszor azt, hogy miként mondanak ellent ezáltal a nyelvi hagyományoknak.

A gondolkodásmódom, a nyelvhasználatom, a jelképképzési eljárásaim közös töről fakadnak – benne foglaltatik, beleömlik a látható nyelvembe: az irodalmi, illetve az irodalom és képzőművészet határán álló vizuális-poétikai tevékenységemben megteremtett kozmoszba.

Láthatóan nagyon fontos szerepet tölt be műveidben a táj, a természet (és a város), melyek éppúgy olvasható jelekből állnak, miként az írott szöveg.

Számomra a természetben belül a táj vált megtapasztalhatóvá, mert abban az ember is jelen van. Ezt a darabját a valóságnak értelemmel láthatónak tételezem, s ez a szöveggént történő megragadás kérdések garmadáját veti föl. A táj kultúrája és a szöveg kultúrája nagyon hasonlít egymásra, nyilván a bennük élő ember miatt. Engem elsősorban az önmagát ilyen módon meghatározó ember érdekel.

Egyszerű dolgokról szeretek beszélni, például arról, hogy olvasni jó, füvet, madarat, DNS-t, de jó az olvasás metaforáját is használni. A kevés valóban humán cselekvés egyike az olvasás és a metaforahasználat együttese. Hallatlanul termékeny a kétfajta cselekvés összevetése és megkülönböztetése, s a kettő között húzódó szálak mentén erre-arra történő elmozgás. Ugyancsak nem tanulságok nélküli, ahogyan ugyanazon a szigeten olvassa a tájat Abú bakr Ibn Tufajl *A természetes emberében* a gazella nevelte ifjú, Daniel Defoe magányos Robinsonja, vagy a Nobel-díjas Coetzee posztmodern regénye, a Defoe eredeti nevére visszautaló *Foe* főhős asszonya. Avagy a reneszánszban készült kertképek, amelyek hol Máriáról, hol a medicináról, hol a morálról szögeztek le véleményt, hol pedig (végezetül) a botanikáról. S amiként a táj megjelenik az emberben, mintha volna önálló értelme, és közben civilizálódik, fölruházódik értelemmel, holott mindezt a nézője teszi (általá) vele, s természetesen saját magával.

Legtöbb írásodban az ember a természet szerves részeként jelenik meg. „Magam is élő-életlen környezetemet folytatom, a környezet pedig az énem folytatása. Nem arról van szó, hogy kiegészítjük egymást, hanem [...] hogy ugyanazokból vagyunk” – olvashatjuk A paloznaki kert című esszében.

A táj az a keskeny sáv, amelyben a természet és az ember találkozik. A teljes emberi civilizációt eredményezte ez a szalag, erről szól minden, kezdetektől fogva a bölcsélet, a teológia, és amióta léteznek, a tudományok és a művészetek ugyancsak. Hol a természet nyúl bele az emberbe (teheti, hiszen része az neki), hol az ember igyekszik kitágítani a terét. A kulturális antropológia térfogalmaival szüntelen igyekszik ezt a tériséget leírni; most ott tartunk, hogy az ember legtágabb, önjellemzésre használt közegét az élet során bejárt helyekből összeállt térrel – s e térhez fűződő képzetekkel – reprezentálja.

A különbözőség avagy az azonosság – vetődik fel, s mindenki mentalitásának megfelelően ide vagy oda sorolja magát, amikor a tájban, a saját életében mozog. A magam álláspontja világos: nem lehetek közömbös kívüli álló, nem vagyok minden helyzetből ki-maradó világutazó. S a tér és az idő meghatároz, sokszor nyomasztóan, sokszor pedig békével.

A táj sokféleségére a magyar irodalom nem régen jött rá, s ezzel párhuzamosnak látom a magyar esszé sorsát is. Hamvas Béla, Szerb Antal és Cs. Szabó (hogy három különböző táj- és esszéelképzeléssel rendelkező alkotót mondjak, pedig mondhatnám még tovább, például azokat, akik utódok nélkül maradtak eddig: Genthon Istvánt, Lénárd Sándort, Poszler Györgyöt) természetképi és ezt leképező nyelvhasználati különbségeiről elgondolkodva akár új irodalomtörténetet is lehetne írni.

Miért foglalkoztat különösképpen a tájnak az a darabja, amelynek alapját a természet, de megvalósulását az ember nyújtja – vagyis a kert?

Mert építészet, mert művészet, mert létezési mód: izgalmasságát az adja, hogy az emberi élet korábban emlegetett térisége és időbelisége képes mintegy „fogalmak” nélkül megjelenítődni. A kert támogatja az emberben biológiailag jelenlévő, genetikailag determinált élményeket, impressziókat ígér – és ezek a tapasztalatok igazolnak és cáfolnak, életben tartanak vagy éppenséggel kivezetnek belőle.

Amúgy a kerttel hasonló a históriám, mint a Cholnokyakkal. Először ráébredtem, hogy mikrokozmosz, majd alaposan föltártam a szakirodalmát és a szöveggyűjtés eredményét kötetté szerveztem, szaktanulmányokban igyekeztem egy-két jellemzőjét bemutatni, s végül, hogy jelképisége beépüljön az esszékebe, apró irodalmi munkák sorában foglalkoztam vele. Természettudósi magatartás ez, nem?

Valóban, a kert szimbolikája szépirodalmi műveid mellett művelődéstörténeti kutatásaidban is kiemelt fontosságú, s mellette különösen foglalkoztat a rózsza mint jelkép. Több könyvedben (Allah rózsái; Rózsahagyományok, A rózsza és jelképei I–II.) az antik mediterránum rózsatörténetének, illetve a Földközi-tenger térségében kialakult s a hellenisztikus hagyományokon keresztül formálódott virágképzetek középkori változatainak összegzésére teszel kísérletet. Mi volt az oka annak, hogy a rózsza szimbólumát alaposabban körüljártad?

A tudás nem intézményi keretek között történő átadásának lehetősége összetett művelődéstörténeti probléma. Az európai történelem az elit történelme, amint az iskoláztatás históriája is az. Mitől, hogy a korábbi korok népessége kikerült a figyelemből, s mitől, hogy olyan erősen kötődünk az individuális értékekhez, a nevekkal ellátott teljesítményekhez? Oktatói-kutatói pályám során e problémák, kérdések mentén jutottam el a jelképtörténethez.

A rózsza azért érdekes (majdnem) civilizációs növény, mert a mi kontinensünk civilizációjába szinte a kezdetek kezdetén bekerült, s mindegyik korszakban jelentős szerephez jutott néhány alakzata, s megszakítás nélkül jelen tudott maradni.

Mivel magyarázható mindez?

Kévs olyan élőlénye van az emberiségnek, amelyet képes volt egyidejűleg táplálkozási, medicinális-higiéniai, továbbá szakrális céllal használatba vonni, majd megtartani. A rózsára a perzsák figyeltek fel, akik révén a Taurus hegységből lekerült Kis-Ázsia széles területére, s tőlük vette át a mediterránum sok-sok közössége. Az istenekkel való kommunikációban vett részt: illata és színe a fény és a bölcsesség megjelenítői, hivatkozói. A köznap használatával szemben a rózsza szimbolikus értelmei ígérnek inkább a jelképek túlélési lehetőségeit. Nagyon érdekes, s azt hiszem, ezt többé-kevésbé le tudtam írni monográfiasorozatomban, hogy milyen, az egyes korszakokra jellemző gondolkodási sajátosságok eredményeként került élre egyszer ilyen, máskor pedig olyan jelképalakzata, miért éppen a fertilitásról számot adó növény itt, s amott milyen erények megtestesítője.

Meg lehet írni rózsaszempontból is az európai történetet, s ennek egy lehetséges változatát talán sikerült is fölvezetnem. Külön szerencse részemről, hogy ehhez a történetmondáshoz biológusi, művelődéstörténeti és irodalmári érdeklődésem egyidejűleg járulhatott hozzá.

A nyolcvanas években napvilágot látott Vadnarancsok-ciklus élettörténet-rekonstrukciókat, beszélgetéseket, versszövegeket, drámát és regényt tartalmaz. Mi ösztönzött a szociográfiák és riportok elkészítésére, a perifériára szorult emberek életének feltérképezésére?

A *Vadnarancsok* ugyanannak a kettős műveltségnek a termékei, amelyről a rózsakutatás kapcsán beszélünk. A biológusi (azaz természettudósi) szemlélődő, hűvös szemtekintete pásztázza végig a szenvedő anyagot, megpróbálva leírni azt. A hetvenes évek szociológiai vizsgálatai felszínre hozták, milyen elképesztően magas a magyar népességben a deviánsok száma. A társadalmilag és a biológiailag értelmezhető deviancia azonban különböző mértékű rétegről szól, s a kettő között riasztó nagy volt a különbség. A társadalom kirekesztő technikáinak egyike, a deviánsként stigmatizálás jól működött – s az eljárás eredményeként a népesség legalább 40 százaléka megjelölhetővé vált. Nem tehetem, hogy ne szólaljak fel.

Az általad vizsgált jelképek természetesen esszéidbe is erősen beépültek. Már 21 rovinj című köteted is tartalmaz a versek és novellák mellett esszéket is, s azt követően több esszékötetet jelentettél meg. „A tudóssal ellentétben az esszéíró tudomány közben csak az emlékezetét használja s nem a céduláit, s a lírikushoz hasonlóan személyiségét szabadjára ereszti a téma fölé” – írja az általad is említett Cs. Szabó László az esszé kapcsán. Úgy vélem, ez a megállapítás a Te esszéidre is érvényes, nem csupán a szubjektív hangvétel miatt, hanem azért is, mert esszészerű szövegeidbe gyakran lírai dallamok keverednek. Miért érezted magadénak az esszét mint műfajt és kifejezőmódot?

Érdekes, hogy Cs. Szabó László nem említi az esszé kritériumai között azt, hogy valami módon mindig érzékszervi tapasztalatokon alapul. Az esszé műfaji létrejötté pillanatától rendelkezik ezzel az evilágra fogékonysággal, Francis Bacon meg se próbálkozott nem a természetéről írni. Ma már azért nem látható végzetes különbség a tudós és az esszéíró között, még akkor sem, ha nem tudományos, hanem irodalmi esszét írnak, mert egyként a személyiségüket érinti meg a szövegük tárgya. Juhász Nagy Pál értekezései számomra a legélvezetesebb esszék közé tartoznak. Magam nehezen cserkésztem be az esszét, s csak a 90-es években ébredtem rá a műfaj lehetőségeire.

A 21 rovinj könyvmű – alapjában három hét alatt, egy isztriai kisvárosban, a csupa ócska márványból megépített halásztelepen, Rovinjban éltem meg az írását, de utóbb legalább egy, másfél évig készült. Az első olyan könyvművem, amelybe az alkotás folyamata úgy épült be, hogy ha nem is szüntelen hivatkozok rá, de a foszlékony, esetleges napok percai műszervező erőként is jelentkeznek. Amikor Tandori Dezső, szinte a versek megjelenésével egy időben a Tiszatájban hosszú esszét írt mellé, éreztem először, hogy milyen is a ható irodalom, milyen az, hogy rám is hat az, amit a művemről felvet. Tandori nagyon jó olvasóm, talán a mai napig is az maradt, bár évek óta nem beszélünk egymással.

A 21 rovinj három műfajú szövegtete egyetlen pontra fókuszál, mégpedig arra, hogy a szabadkézi irodalom, a kétezer éves város, a mediterráneum tengerre és kopár partra egyszerűsödött természete és a biologikumát érzékelni képes, a térben jelen lévő ember pillanata miként élet s miként (mű)alkotás. Nagyszerű és pompás volt az az (amúgy Tolnai Ottónak és Mirko Kovačnak köszönhető) időszak, s ez a legnagyobb kitüntetésem is.

Mondhatjuk tehát, hogy a mediterránum, az ősi város élményének megtapasztalása tette számodra meghatározóvá az esszét?

Igen. A délvidék szerkezete nyújtotta számomra, s adja a mai napig az esszéim szerkezetét. Esetlegesség, a pillanatban felvillanó törvényszerűségek, a közeli és a távoli, a személyes és a személytelen, az én és a mi, a jelen és a történeti szüntelen egymásba fordulása, az érzékszervi tapasztalatokon alapuló észleletek, a megfigyelésekre szüntelen támaszkodó elemzések – mindennek a megélése, nos valóban ott vált alapműfajommá az esszé. S ott választódott ki fontos emberemmé Lénárd Sándor is azzal, hogy ráébresztett, az esszé műfaja is béklyó, amennyiben nem társul szabad (önfeledt) gondolkodáshoz.

Lénárdon túl kikhez kapcsolódsz még esszéírói gyakorlatodban?

Említettem már, kik azok az esszéírók (legyenek bár irodalmi elemzők-értelmezők, avagy filozófusok, akik értekező prózájukat irodalmi rangúvá képesek, ha ritkán is, emelni), akiket gyakran olvasok, s többé-kevésbé tanultam tőlük. A kortárs hazai esszéisták legtöbbször, hacsak nem szakírók, olvasom, a versíróknál figyelmesebben, Bikácsy Gergely, Sándor Iván, Radnóti Sándor (különösen ha azt kutatja, mi az ami képes az irodalmon kívül maradni) szövegeiért egyenesen rajongok.

Zalán Tibor hívja fel a figyelmet rólad szóló esszéjében arra, hogy „valamennyi föl talált mozzanatban ott munkál egyetlen szerelem görcsös akarása: a költészeté”. Úgy tűnik, mintha minden esetben a lírai beszédmód lenne számodra az origó, legyen szó bármilyen műfajról. Jól látom ezt?

Ez a mondat jól elhíresült, sokáig dühös voltam miatta Zalánra. A „görcsös akarás” kíméletlen minősítés ugyan, de félreértésen is alapszik. Mondjuk úgy, hogy egy adysta poéta látománya egy másikról, aki viszont inkább a füstmilánista örökséget és a szecessziós „szépelgést” követő költő. Zalán egyébként nemcsak jól ismer, hanem megértő is – ő is tudja, mi az a mindenható költészet, maga sem csinál mást. Egyfajta konokság, amelyet szabad olykor akár görcsösségnek is látni...

Azonban a lírai beszédmódról kérdezel! Költő vagyok, akkor is, ha filmforgatókönyvet, esszét vagy regényt írok, és költő vagyok, ha képverseket szaggatok, avagy fényképeket készítek. Erre a költőre, hiszen nagyon távoli dolgok egymás mellé illesztésére képes, az avantgárd kollázs- és montázstechnikája jellemző, mert ezeket az eljárásokat találja a természetben és a művészetben azonosnak. S e költő lírai lény – minduntalan meg kell küzdenie a mindennapjaiban a kollázsok révén előálló, hol csodaként, hol pedig végítéletként jelentkező helyzetekkel. Szembe kell szegülnie a sorsa brutalitásaival – s innen a konokság bennem.

Könyveid olvasásakor szembetűnő az erőteljes ciklus- és kötetépítő szándék. „Első verskötetem, tehát a Léghajó és nehezéke óta elvem, hogy lehetőleg könyvműveket adjak ki” – mondtad a Tóth Lászlónak adott interjúban. Miért vált ennyire hangsúlyossá nálad a kötetkompozíció megalkotása?

A könyvmű irányába törekvés mindenkor jellemzett. Az erőteljes szándék a műszervezésre mindenkor bennem munkál; e konstrukciós igény talán a biológusságom következménye, talán egyszerűen a mágikus-mitologikus világlátás eredménye. (De az is jellemez, hogy mindenkor újra és újra rákérdzek a dolgokra, ilyen módon a különböző könyveim gyakran ugyanannak a centrumnak az eltérő holdudvarai.) A könyvmű programosan a 20.

században jelent meg – nem lett volna jó kihagyni korábban mások által észre sem vett lehetőségeit.

A napokban honlapot készítettem magamnak (geczijanos.eoldal.hu), s egy lapra fel tettem azokat a szövegeimet is, amelyek könyvben még nem jelenhettek meg, de irodalmi lapokban igen. Ismét ráébredtem, milyen rég kialakult gondolkodási és műszervezési sajátosságaim léteznek. Úgy a versek, mint az esszéregény részletei ugyan hangsúlyozottan önéletrajzi elemekre épülnek, azaz esetlegesen alakulnak (miként az ember mindennapjai, az örömei és élete tragédiái), de mindez mégis előtérbe tudja állítani azt, ami bennem biológiaiilag meghatározott s azt is, amit – itt, Közép-Európában, a 21. század elején – civilizációs örökségnek mondhatunk. Láthatólag a biológikumom, a nyelvem, valamint európai s magyar kultúráim foglyaként vergődöm, s csak arról tudok beszámolni, hogy a tényekről referáló érzéki tapasztalatok és a tényeket megragadó tudás közötti hasadéokban milyen sok minden érzékelhető még.

Érdekes azonban, hogy miközben a részletek terrorja, a minimalizmus eluralkodik rajtam, a könyvek egyre-másra könyvművekként jönnek létre. E két sajátosság jól kiegészíti egymást. A töredezett részletek elrendeződésekor, remélem, felsejlik a holizmus.

De azt kell mondanom, hogy a valódi könyvmű éppen a honlapomon áll mostanság össze – ámbár ott le kell mondanom kedvenc formám, a kódex sajátosságairól. Ahogy megvalósul a szövegvilága, vagyis a kódex és a görög szövegtekercs átmeneteként, nem az én terepem, sajnos. S ugyancsak sajnálkozom azon, hogy nincs lehetőségem könyvvé szervezni képverseimet, amelyek az utóbbi időben már csak a dekolázsok közül kerülnek be. (Nem kellene pedig hozzá több 2-3 nyugodt évnél a rejtőzésre alkalmas Berlinben, Rómában, Tisnóban.) A tépett plakátfotók, a véletlenek által létrejött képszövegek pontosan közvetítik azt a metódust, amely minden alkotásom sajátossága, s a munkáimban a kollázs jellegzetességeit hangsúlyozzák.

Sok apró részlet és műegész. Hol monstrumként, hol törmelékként, mikor mire vágytam, s milyen munkalehetőségeimhez teremtdőött alkalom.

Már a kilencvenes években megfigyelhettük, hogy a nagyobb kompozíciók helyére a kisforma kerül. Ez a tendencia nemcsak versszövegekben érvényesül, hanem prózában is, miközben hangot adsz a történetmondással kapcsolatos kételyeidnek is. A 21 rovinj című kötethez kiegészítésként fűzött napló, vagy a Terepgyakorlatok és a Fegyverengedély ciklus, hogy csak néhányat emeljünk ki, formailag redukált szövegei pillanatnyi élményeket, benyomásokat rögzítenek. „Mindig ott lakom, ahol egyre apróbban megtörténik” – írod egy helyen. Mi húzódik meg ennek a formai módosulásnak a háttérében?

A totalitást ígérő hosszúvers és a könyvmű ellentételezésére (mint sírásra a nevetés) alkalmasnak bizonyult a szöveg belső szétforgácsolása. Kétség és gyanú jellemzi a világot, a szüntelen változásban ugyancsak nehéz megtalálni a személyesként is fontos értéket. Elvesztettem a fiatalságommal együtt az omnipotenciában való hitemet, de a költő, amely én vagyok, élni akart tovább, hát eloldalgott a nagy eszmék, a gigantikus, világot megváltó vállalkozások mellől.

Pályád eleje óta intenzíven foglalkoztat az irodalom és képzőművészet határterületén mozgó műfajok, így a képvers mibenléte. Madárház című kiállításod óta számos hazai és

külföldi tárlat, valamint kötet dokumentálja ilyen irányú törekvéseid. Hogyan alakult az elmúlt évtizedekben a vizuális költészethez való viszonyod?

Az utóbbi években, pontosabban a 2002-es veszprémi kiállítás óta (*Carmen figuratum* volt a címe, a tihanyi altemplomot építettük fel a múzeumban, és ezt a szakrális teret egy középkori szerzetes képversét felhasználva teleírtam) kizárólag fényképezőgéppel dolgozom, és olyan városi felületeket rögzítek, amelyeket a civilizáció és a természet együtt hozott létre. Néhány évig csak 40-es számokat fényképeztem, majd egészen közel hajoltam a felületekre, és szinte mikroszkópos eljárással az anyag és a betű összeolvadását, egymásba omlását figyeltem. 2008-ban egy hosszabb kínai út (és egy elementáris erővel letaglózó kulturális sokk) jóvoltából ismét az írás, a felület és az ember téralkotása került érdeklődésem középpontjába. Gyűjtöm az erőt, hogy összeállítsak egy nagyobb albumot a sok ezer felvételtől; ideje is lenne, hiszen ha én nem, akkor mások sosem fogják megcsinálni. Köztes termékek is várhatóak: a *Szörös kő* folyóirat egy éve azon igyekszik, hogy a 40-esimet lapmellékletként CD-n adják ki, s néhány kollégám abban segít, hogy elkészüljön egy, a vizuáliákat tartalmazó CD-ROM is. Az újabb munkákra az elektronikus folyóiratokban lehet rálátni: a *spanyolnáthában* és az *Arnolfini* felületén a kínai képek töredéke megtalálható. S a *Magyar Műhely* is ígér egy kínai kollekcióból összeválogatott képverskötetet.

2001-ben jelent meg a Tiltott Ábrázolások Könyve című szövegfolyamod első darabja. Mint már többször nyilatkoztad, a regényciklus várhatóan hat vagy hét kötetből fog állni. Eddig négy látott napvilágot, melyeket nemrégiben egy vaskos kötetben egybe is kapszoltál. A „Tiltott Ábrázolások Könyvével annyiban vagyok azonos, hogy én sem fejeződök be soha, mert tovább élek számozatlanul nemzett ivadékaimba” – olvashatjuk a ciklus egyik szövegében. Melyek azok a tiltott ábrázolások, amelyekre a cím is utal? Hogyan keletkeztek ezek a szövegek?

A TÁK öt részből áll, az utolsó része még nem jelent meg. Az első összegzés, amelynek a korábban kiadott négy kötet adta az alapját, 2008-ban jelent meg, valamivel több, mint 30 ív terjedelemben. Azaz mintegy 15 ívvel visszahúzott, s alaposan átdolgozott, homogenizált az új regénykiadás. A Gondolat 2009-ben ígéri az *Anekdótát*, amely a TÁK ötödik, befejező része.

A címben szereplő tiltott ábrázolás azokra a jegyzékekre utal, amelyekben mind a keresztény, mind a zsidó, mind a muszlim világ szabályozta a képekben megmutatható dolgokat. Tiltott volt, a megjeleníthetetlenségbe elmerült a látvány sok-sok formája, így nagyon-nagyon sok nyelvi metafora is. E könyv ezekről a tiltott beszédhelyzetekről is szól tehát, amelyek valamiért nem képezhetik az ember életét.

A TÁK nagyobbik részében (amelyben a történet folyamát a szerző biográfiája mentén megjelenő események képezik, s amelynek mellékleteként megjelennek a mű későbbi hősei, akik szerepe egyszerű: magát a szerzőt konstruálják meg) helyszínek, szituációk sorakoznak, egy összerakásra váró tabló mozaikkockáiként. A kisebbik, a főhősökkel megjegyzett regényrész pedig a történeté, a három Cholnoky fivér hol párhuzamos, hol egymást keresztező életútjának narratívája. S van egy függelék, a Justinianus korában játszódó történet, amely magyarázza ezt a helyszínt, a szereplőket és eseménysorokat egymástól elszeparálni kénytelen, különös látásmódot.

A regény írását a kilencvenes évek elején kezdtem, még valamivel a *21 rovinj* előtt, s maga a *21 rovinj* projektje nem egyéb, mint egy *TÁK*-hoz készült segédhipotézis. Lassan, sok műhelymunkával kerekedett ki a végső, az olvasót lassú barangolásra hívó szövegváltozat, s ezért is volt arra szükségem, hogy egyes részletei nyomtatott formában is napvilágot lássanak. Sok-sok részletben született meg a munka, a technikáját a fa hasogatásához hasonlítanám. Igyekeztem addig darabolni minden rönköt, amíg eltűnt a szemem elől a lombos fa, de a szilánkokban – a színben, szagban, forgácsban – megmaradt a növény földézhetősége is. A fadarabkák halmát pedig aprólékosan elrendeztem, borítsák és takarják azt, amiből erednek, oldódjon fel a múlt, s váljanak olyan halmazzá, amelyből az olvasó jelen idejében elemeket szabad elemelni s beépíteni abba, amibe az olvasó éppen akarja: de szabad akár el is hajítani, avagy fölgýjtani. Mert képes elveszni. Mert képes fellobbanni.

A Tiltott Ábrázolások Könyvében olykor személyesen is, regényhősökként, máskor pedig mint a regényvalóság szöveggenerátorai, a 19–20. század fordulójának legendás testvérhármasa, a veszprémi Cholnoky fivérek idéződnek meg. Miért kezdett foglalkoztatni a Cholnokyak kultusza és tevékenysége? Hogyan kapcsolható össze élettörténetük, legendáriumuk a különböző európai hagyományokkal?

A Cholnoky fivérek egyikével, a művek sorát író Jenővel először Hajnóczy Péter szövegeiben találkoztam. Az egyik Hajnóczy-hős polcán Cholnoky Jenő világot jelentő Adriakötete áll. Utóbb, Tolnai Ottó barátsága és írásai révén egyre többet tudhattam meg az azürszínű tengerről, ennek révén a veszprémi születésű, tragikus sorsú geográfusról is. Hamar kiderült, hogy az Alföldről Veszprémbe érkező család generációi a kisváros létrehozói közé számítanak – ámbár Veszprém, talán hektikus lényük, kalandor-voltuk, a kanonizált normák között nehezen értelmezhető teljesítményük, kétségbeejtően sokrétű, enciklopédikus, a besorolásnak ellenálló ismereteik okán sokáig nem emlékezett meg róluk.

Mindez nem lett volna elég ahhoz, hogy regényt írjak róluk. Ami hozzájuk kényszerített, az a felismerés, hogy számos ponton nem szárazható szét egymástól a három életmű. Van regényük, amelyet kétszer is kiadtak, s más-más néven. A Jenővel megesett dolgok gyakorta novellákká váltak Viktornál, aztán pedig beépültek László írásaiba. Sok szöveg új címen többször is megjelent – s az eltérő szövegkörnyezetben másnak is hatnak. A közös gyermekkoruk is több különböző módon előadott narratívája született. Azt vélem, hogy a magyar irodalomban létrejött egy egészen különös szöveg-konglomerátum, amelyet ugyan három szerző hozott létre, de a szerzőiség kétséges, a corpus egyetlen egészként kezelhető.

Mindezekért is nagyon korunkbeli a Cholnokyak világa – túl azon, hogy természet iránti rajongásuk, enciklopédikus műveltségigényük, utazási kedvük, az irodalom életként megélése, önfelgyújtó gondolataik, közös szerelmeik számomra amúgy is kedvessé tették őket. Szívesen társultam tehát hozzájuk, hogy feladjam mindazt a keveset, amelyet Géczy János névvel jegyeznek, s beálltam közéjük, hol mint regényhős, hol mint szerző, hol mint a szöveg beszélője, hol az, aki elszereti előlük imádott-gyűlölt nőjüket, csupán azért, hogy nézzük meg, megalkotható-e egy városhistória s egy Veszprémnek nevezett település, amelyben élni ugyan nem lehet, de elhagyni sem.

SIMAI MIHÁLY

A Teremtés Mindenese

„A holtában lévő Egy emelkedhet holtában, és lehet örökkévaló, noha életében múlandó volt.”

(Schéner Mihály Ontológiájából)

A Mester csak az áramlást nézte már.

Az energiák tobzódásában kereste a rendszert.

Bölcs derűvel és gyermeki áhítattal figyelte, hogyan működnek az élet eleven sejtjei, hogyan liktetnek egy-egy festékrétegben s a földkéreg lemezeiben rezgések és rengések, hogyan áradnak, játszanak színek és formák, sugallatos fények és gonosz árnyak az Ember s a Természet veszedelmesen változó auráján, mit énekel a déli pólusnak az Északi Fény, s a déli fény-ikertestvér mit dalol a Nagy Metamorfózisról, hogyan táncol, kering, jajdul és ujjong Föld-Anyánk kozmikus sugár-áramlatok karján a szupernova-robbanásos mérhetetlen mennyei bálteremben... hogyan áramlik a Lét az anyagba a Szellemből... és vissza... és: hogy mi az ezer titok-réteggel takart, szakrális értelme mindezen gyönyörű és végzetterhes, porszemnyi és kozmikus méretű misztériumoknak...?!

A Mesterek Mestere volt már. Festő-Merlin, a színek varázslója. És Festő-Odüsszeusz is: az alkotás világának minden táját be akarta és be is tudta kalandozni.

A legmerészebb és legszabadabb lélek vetette első pillantását a világra 1923. január 9-én. Születése révén medgyesi (festői poézise telis-tele gyermekkori motívumokkal), de végtelenné tárgult tudata Csabán–Pesten–Párizson át bejárta a Földet s naprendszereken–galaktikákon–galaxisfürtökön át bebolyongta a Mindenséget, Istennek minden fényből-szótt és árnyból-szótt álmodását.

Leonardói szellem lobogott benne. Teljességre törő Küldetéstudat. Az angyalnevű és -lelkű Édesanya mosolyoghatott az égből, látva, hogyan lesz színes ceruzákkal játszódo kisfiából a Teremtés Mindenese.

Játékmester volt. Szeretethozó garabonciás. Falovacskák ménesgazdája. És Ringlispi-les és Hajóhintás és Betyár és Huszár és Pásztorkirály a medgyesi Mihály-napi vásár színes forgatagából. Mihály arkangyal volt, ördögűző. És a Szépség Zászlóvivője. A Szerelemtenger Hajósa. És minden kocsiversenyek Győztese – a maga babaszerető kocsikáival. Poklokat megjárt Sámán volt, szörnyetegek földbe-dalolója. Lándzsa-ecsetű Sárkányölő.

Életöröm-Festő volt és Apparátcsík-Pukkasztó. Zseniális Játékszerkesztő. Ezer-Orcájú Harlekin. Minden Ördögi Játékok Elrontója, Leleplezője, Kikacagtatója. Az emberi gonoszság panoptikumának kikiáltója: „a karriert csináló Rossz alakja itt nyüzsög körülöt-tünk..!”

Fohász-szárnyú, fény-lelkű templomok újraálmodója-építője volt: együttesen a Száz Templom – EGY Hatalmas Kárpát-medencei Katedrális, színeiben az Összetartozás Harangjátéka zeng.

A Mester csak az áramlást nézte már. Legbelülről, hisz benne állt az áramlásban, sőt, már maga is áramlás volt. Az Áldás Áramlása. S mi, akik az Ő áramlását néztük, mi, akik részesítettünk az Áldásban, nem tudunk betelni a csodákkal.

„Ez szép! ez gyönyörű! ez isteni!

Még sok-sok évig tessék fösteni...!”

Fölötte a nyolcvannak s még alkotóereje teljében volt, mikor ezt írtam. Fényt fakasztott mindenből, amihez ért. Játszott nekünk és velünk. Vidám cickakkokban iramlott föl-felé, szemközt az Öregség Nagy Fehér Lavinájával, s mi együtt nevettünk azon, hogy mindahányszor kicselezte. A Lavina hiába tátotta hatalmasra a száját, Schéner Mester fölpattant egy épp arra vágta húszlőre, fölszállt gyönyörű viráglányok Zeppelinjére vagy egy angyalszárny-felhőre, vagy kivirágzott kezek emelték át a Lavina fölött, vagy átszökken egy mézeskalács-szív tükrén egy másik, igazabb valóságba.

Szerettük...? Persze, hogy szerettük, hisz mindannyiszor gyerekké vidámított bennünket.

Nem is lehetett nem szeretni, hisz Ő maga volt a Szeretet. Az Élet, az Ember, a Természet és a Teremtés Szeretete.

Mindent tudott már, mit földi ember tudhat. És rengeteget tudott a Tudhatatlanból is. Épp eleget ahhoz, hogy átragyogja egész lényét, egész művészetét.

A Törvényt tudta. Az Isteni Törvényt.

És Isten, akit annyiszor megnevette már, azzal is, ahogy fittyet hányt a földi hatalmasságokra, Isten, aki még nálunk is jobban megszerette Schéner Mihály életben-gyökerező, Lélet-virágzó zsenialitását, azon a májusi hajnalon egy csupa-virág, galambok-röptette kocsikán (annak égi másán, mit valaha nekünk festett) fölemelte magához.

A Teremtés Mindenese most egy végtelen-hosszú, napsugár-hegyű, napsugárnyelű ecsettel fest.

Festi tovább - - -

az Élet Művét.

Tanulmány

KULCSÁR SZABÓ ERNŐ

Üzem vagy műhely?

AVAGY VÁLASZÚT ELŐTT ÁLLNAK-E A HUMÁN TUDOMÁNYAINK?

Der bloße Betrieb muß jederzeit bekämpft werden,
gerade weil die Forschung im Wesen Betrieb ist.

(Heidegger)

A kulturalitás Nietzsche utáni korszakában voltaképpen már arra a kérdésre sem könnyű választ adnunk, klasszikus értelemben *humán* tudományok-e még azok a diszciplínák, amelyek a bölcsészeti stúdiumok tárgyát képezik. Minthogy azonban – a történelemsztól a finnugristáig és a nyelvésztől a filológusig – mégiscsak az köt össze bennünket egymással, hogy valamennyien szövegeken dolgozunk, vagyis *nyelvi* eseményeket értelmezünk, nem indokolatlan emlékeztetni arra, hogy pusztán a szövegek emberi eredete és hagyományozottsága kielégítően nem világítja meg tudományaink „humán” karakterét. De ha a *humanities* fogalmát *Geisteswissenschaften*-re cseréljük, akkor sem mentesülünk a tapasztalattól, hogy az anyagtalan *szellemi* történet maga is olyan mediális működésű nyelvi materiában megy végbe, amely függetlenedik a humán szándéktól, vágytól vagy kívánságtól. Ha tehát igaz, hogy a nyelv emberi uralom alá vehetetlen működéséről, „a nyelv nem-emberi karakteréről” szólva az emberinek az alapvető definiálatlanságáról is beszélünk¹, akkor még ingatagabbnak bizonyul tudományaink humán vagy – mert ez csak az embernek sajátja – szellemi alapzata.

A humán mibenlétre irányuló kérdések elmulasztását Heidegger már a negyvenes években egy olyan tudományosságnak rótta föl, amely „a nyilvánosság sajátos diktatúrája”² alá került. Ezt a függővé válást a mai magyarázatok előszeretettel indokolják a modern tudományos kutatás *külső* feltételeinek megváltozásával. Vagy, ahogyan Derrida fogalmazta meg ezt a fejleményt, „a humán tudományok olyan szakterületek túszaivá lesznek, (...) amelyekre olyan beruházások összpontosulnak, amelyeket a felsőoktatás világától idegen tőke rentábilisnak tart.”³ Azért beszélek szándékosan *fejleményről*, nem pedig fenyegető veszélyről, mert nem szeretném szaporítani az üzleti világgal szembeni – talán jogos, de szakszerűen ritkán megalapozott – értelmiségi filippikák számát. Mert bár a tudomány más rendszereket megfigyelő rendszerének bizonyosfajta különállósága

¹ Paul DE MAN: *Schlußfolgerungen: Walter Benjamins „Die Aufgabe des Übersetzers”*. In: Alfred HIRSCH (Hg.): *Übersetzung und Dekonstruktion*. Frankfurt/M.: Suhrkamp 1997, 213.

² Martin HEIDEGGER: *Gesamtausgabe*, I. Abt. Bd. 9. Wegmarken. Frankfurt/M.: Vittorio Klostermann 1976, 317.

³ Jacques DERRIDA: *Die unbedingte Universität*. Frankfurt/M.: Suhrkamp 2001, 17.

– mely persze csak autonómia, nem teljes függetlenség – épp abból származik, hogy lényegesen „több komplexitást tesz láthatóvá [bennük], mint amennyihez a megfigyelt rendszerek maguk hozzáférnek”⁴, az őt övező merkantil környezethez képest a tudomány nem rendelkezik az inklúzió olyan kényszerítő erejével, mint a jog vagy a gazdaság⁵. Tekintélye ezért is másfajta – *meritokratív* – természetű, mint a gazdaság vagy a jog *kikényszerített* autoritása. Rendszerként nem terjed ki mindenkre – és nem is tartozik hozzá mindenki. A tudomány nem inkorporálja a társadalom többi szereplőjét, sőt, az előbbiekek ellentétben, könnyebb kizáródni belőle, mint belekerülni.

De még ha kényesen ambivalens is a tudomány és a piacgazdaság viszonya, az előbbi attól még nem kerül merkantil vezérlés alá, hogy maga nagyon is jól be tud illeszkedni a társadalom rendszerébe. Így tekintve a tudomány ismeretkereső eljárásainak autopoiézisze (mely mindig techné és gondolkodás „összjátéka”) nemcsak annak biztosítéka, hogy a szisztémán belül minden környezeti hatás csak a szisztéma lehetővé tette formában jut érvényre. Annak is, hogy előbb-utóbb minden, a tudomány-rendszerbe közvetlenül beavatkozó gazdasági vagy politikai akarat úgy lepleződik le, mint amelynek inkább csak vélelmzése van a tudomány mibenléte és működésmódja felől. És nem azért, mintha a tudományból száműzendő volna az ökonómia hasznossági és gazdaságossági elve. Ortegától Luhmannig elég adalékot találunk arra, hogy az idő, az emlékezet, az intelligencia és a koncentráció korlátozottsága miért kényszeríti ki a tudományban és az oktatásban is a gazdaságos eljárásokat, s hogy a tudománynak éppoly elemi hajtóereje a konkurencia, mint a gazdaságnak vagy a politikának. Érdemes azonban megjegyezni, hogy már a *Morgenröthe* (1884) Nietzsche óvott az ilyen megtévesztő, mert *felületi hasonlóságok* túlértékelésétől: „Az összes politikai és gazdasági viszonyok nem érnek annyit, hogy éppen a letehetősebb szellemeknek szabadna vagy kellene velük foglalkoznia: ilyenre elhasználni a szellemet valójában rosszabb, mint a szükségállapot.”⁶

Legyen azonban mégoly vitatott is az ökonómiában és a politikában rejlő *szellemi* potenciál, a gazdaságosság vagy a konkurencia elve mindig csak transzformációkon keresztül jut át a tudomány agonális diszkurzusába, és ott már nem mindenben emlékeztet a maga külső eredetére. Ezért aki például a kereslet és kínálat közé szűkült látószög deficitje jegyében vállalként akarja működtetni az egyetemet, az bizonyosan nem érti az egyetem működésmódját, de talán még a vállalatét sem igazán. Mert akaratlanul is éppen azt a sajtószerűségét tüntetni el a tudás előállításának exkluzív helyeként értett intézménynek, amely a létoka annak. A megértő tudás „hasznos” alkalmazásának az az applikatív értelme ugyanis, amelyet igen jellemző módon például maga Rorty törölt ki az európai hermeneutika amerikai recepciójából, éppen azért *nem pragmatikai* természetű, mert az ember önmagát meghaladó képességével áll kapcsolatban. Ahogyan utóbb Jean Grondin fogalmazta, „az az igazság, amelyben a tudomány részesíti az embert, transzcendens, [vagyis] magunkat önmagunk fölé emelő marad.”⁷

⁴ Niklas LUHMANN: *Soziale Systeme*. Frankfurt/M.: Suhrkamp 1987, 88.

⁵ LUHMANN: *Das Recht der Gesellschaft*. Frankfurt/M.: Suhrkamp 1993, 349.

⁶ Friedrich NIETZSCHE: *Kritische Studienausgabe Bd. 3*. München: DTV 1999, 157.

⁷ Jean GRONDIN: „Wahre Intuitionsrezeption” – *Hermeneutische Lektüre der Vorlesungen Schellings über Wahrheit und Methode des akademischen Studiums*. In: István M. FEHÉR – Peter L. OES-

Többek közt innen tekintve van különleges jelentősége a kérdésnek, vajon a humanista egyetem eszméjének „bolognai” leértékelése nyomán milyen módon értik újra saját „humán” hivatásukat/küldetésüket az értelmező-, humán- vagy szellemtudományok. Azok tehát, amelyek az „iskolaüzem” és a keresleti képzés körülményei között aligha védhetik ki saját instrumentalizálódásukat s ilyenként észrevétlenül többnyire „a magyarázat technikájára”⁸ korlátozzák a tárgyukról (a kulturális világ *humán* mibenlétéről) való gondolkodást is. De már csak azért sem ésszerű mindezekért a hasznosíthatóság piaci környezetét kárhóztatni, mert – távolról sem mellékes körülményként – magukban a szellemtudományokban is felgyorsult „a szellem kiűzetésének” folyamata. Legalábbis abban az értelemben, hogy a *szellem*in keresztül definiált humán mibenlét kiszorulni látszik a kulturális vizsgálódások horizontjából. „Az optika, az akusztika és az írás tökéletesült technikai önállósulásával – jegyzi le 1985-ben (!) Kittler – (...) az úgynevezett ember előállíthatóvá (machbar) vált. (...) És csak így kerül sor anyag és információ, reális és szimbolikus tiszta elválasztására. (...) Az úgynevezett ember fiziológiára és híradástechnikára esik szét.”⁹

A logoszba, pontosabban a *logon didonai* hatékonyságába vetett hit megrendülése – s vele a kommentár, a magyarázat műfajának új filológiai kultusza – pedig annak tapasztalataira megy vissza, hogy a jelentésképzés egyetlen formája sem szavatolja a dolgok és a világ olyan megragadhatóságát, amely végérvényesen igazként volna rögzíthető. Az irodalmi filológiában például immár két évtizede uralkodik az a nézet, hogy termékenyebb dolog a jelentésképződés *körülményeit* vizsgálni, mintsem a jelentések keletkezésének dialogikus eseményét *értelmezni*. Ha ez utóbbit némi joggal *olvasásnak* neveznénk, akár arra a következtetésre is juthatunk, hogy az irodalom tudománya ma lényegében saját alapzatát, magát az olvasást kezeli a legnagyobb bizalmatlansággal. Ezért a kommentáló magyarázat újabban nagyon hajlik arra, hogy a tudományos szövegértelmezés egyetlen legitim formájaként tartsa számon magát. A módszertani önmérséklet ebből adódó obszessziója olykor még korosodó filológusokat is képes a hatalmába keríteni. Némelyeknél akkora a jelentésképződés terheitől való szabadulás varázsa, hogy az „igazi” filológiai munkát örömet korlátoznák a „pusztán lábjegyzeteljük egymást” gyakorlatára. A kommentárok kommentálására szorítókozó szerénység ilyenkor aztán nem is mindig észleli, mitől lesz preskriptív az ilyen „engedékenység” autoritása.

Mindazonáltal a merkantil-gazdasági környezet felől nehezedik ma már annyi külső nyomás a tudományokra, amennyi illuzórikussá teheti a saját autopoieszisz rendszerén belül megfogalmazott válaszok hatékonyságát. Ilyenkor ugyanis semmit nem ér az ún. tudományelmélet „belpolitikai” reakciója. Különösen, ha „a »tudományelmélet« dogmatikája révén maga a tudomány zárkózik el (...) a *fmás rendszerekhez viszonyított* – K. Sz. E./funkcionális önelemzés elől.”¹⁰ A közelmúltból elegendő csupán a tudomány és a kutatás alkotmányos szabadságát ért támadásokra vagy az egyetemek védtelen piacra-helyezé-

TERREICH (Hg.): *Philosophie und Gestalt der Europäischen Universität*. Stuttgart–Bad Cannstatt: Frommann–Holzboog 2008, 137.

⁸ A mondatban idézőjelezett kifejezések HEIDEGGER fogalmai, ld. *Gesamtausgabe* I. Abt. Bd. 9, 317.

⁹ Friedrich KITTLER: *Grammophon – Film – Typewriter*. Berlin: Brinkmann & Bose 1986, 29.

¹⁰ LUHMANN: *Soziale Systeme* 88.

sét szorgalmazó kísérletekre emlékeztetnünk. Nem volt olyan rég, amikor az NKTH¹¹ bejelentette a büszke igényét arra, hogy a rentábilis ráfordítások hasznossági érdekei szerint kellene végre újradefiniálnunk a tudományos igazság fogalmát¹². Csupán vélelmezhető, hogy a hivatal elnökének nem volt tudása arról, hogy amikor a tudomány művelőiről a menedzsmentre akarta átruházni a tudományos igazságok kérdésében való döntés jogát, lényegében arra tett kísérletet, hogy a felvilágosult hagyomány egyik alappilléreit távolítsa el a köztársaság alkotmányából. De a *kutatóegyetemek* piaci „kihelyezése” ismétlődő látomásából is hiányzik annak mérlegelése, vajon a finanszírozási kontroll alatt működő kutatás szabadon követheti-e saját kérdésirányait, vagy pedig a változékony pályázati kiírásokhoz kell igazítania a megismerés érdekeit. A külső célok szolgálatában instrumentalizált tudományból az ilyen tervezés öntudatlanul is kizárja annak tapasztalatát, hogy a kutatás nem mindig azt találja meg, amit keres, sőt, hogy olykor az is eredménynek számít, ha nem talál semmit. Az akadémiákat már Schelling korában heves támadások érték, igaz, talán kevésbé értetlenek, mint amilyenek manapság a mienket. De még bennük is hamar felszínre jött, mennyire hiányos és tudományidegen fogalma van az ilyen kritikának a tudós társaságok és intézmények nélküli tudományról. Ezek az intézmények ugyanis éppen azért nem formális egybefoglalásai az egyébként szerte törekvő és egymással látszólag nem is érintkező tudományágaknak, mert egyedül bennük ölt látható alakot a tudomány lényegi egységének és összetartozásának szabad szerveződése.

Nem nehéz azonban belátni, hogy a tudomány életmód-, tevékenység- és intézménybeli egysége ellen irányuló támadások a külső feltételeknek ugyanabból a változásából táplálkoznak, amelyik üzemszerű működésmód alá vonta az újkori tudományos kutatás egészét. Innen tekintve nem meglepő, hogy a kihalófélben levő tudóssal (*Gelehrter*) szemben Heidegger már 1938-ban úgy jellemzi a tudomány „új vágású emberét” (*Forscher*, kutató) mint akinek „otthon már nincs szüksége könyvtárra. Különben is mindig úton van. Ülésszakokon tárgyal és kongresszusokon képzi magát. Kiadói megbízások kötelezettje. És a kiadók bele is szólnak abba, hogy milyen könyveket kell megírni.”¹³ Az üzemszerűség körülményei között a létezőnek arról kell tehát számot adnia, miként és mennyiben képes rendelkezésre állni a kutatásnak, amely tárgyként – saját tárgyaként – számol vele. „És csak ami ilyen alakban lesz tárggyá, az *van*, az számít létezőnek.”¹⁴

A harmincas évekhez képest persze meglehetősen figyelmeztető, hogy az üzemi csereforgalom jóvoltából ma már távolról sem kell gondolatot „termelő” tudósnak lenni ahhoz, hogy valaki külföldi meghívásokkal töltse fel a naptárját. Mindenesetre alig támasztja alá manapság jobban bármi is a tudomány – a világmegértés diszciplináris kölcsönösségében képződő – egységének érvényt szerző tudós társaságok/akadémiák létjogát, mint éppen az üzemi cserekapcsolatok intenzív partikularizálódása. Világszerte ismertek ennek tünetei a mobilitás-programok professzori „kisajátításától” a konferencia-turizmusig. De félreértés ne essék, a világot a megértési érdekeltségek sokfélesége jegyében faggató kutatásoknak nem a legitimitása a kérdéses. A kutatási szabadság maga hivatott mindenkor oltalmazni

¹¹ Nemzeti Kutatási és Technológiai Hivatal

¹² Bővebben erről ld.: PLÉH Csaba: *A tudomány szabadsága a pénz világában*. Élet és Irodalom 2006. máj. 26. 8-9.

¹³ HEIDEGGER: *Holzwege*. Frankfurt/M.: Vittorio Klostermann 1994⁷, 85.

¹⁴ *Uo.* 87.

ezt a termékeny sokféleséget. Amint azt utóbb a hírhedt Sokal-affér szemléltette, inkább a specializáltság eseti beláthatósága és az értékek valódiságának megítélése ütközik mind komolyabb nehézségekbe. E végtelen sokféleség eredményessége és szakterületen túli jelentősége felől a tudomány csak olyan testületen keresztül nyilváníthat véleményt, amelyet művelőinek közössége – a kanti értelemben vett „Gelehrtenrepublik” – ítelt érdemesnek erre. Vagyis a mindenkori versenytársak éppen nem homogén közössége „hatalmazott fel” arra, hogy a gondolkodó megismerés átfogó értékeinek elkötelezettjeként foglaljon állást az össz-tudományosság ügyeiben.

A tudomány működésmódjából adódóan azért van mérhetetlen jelentősége a tudós társaságok így értett – és a vázoltnál sokkal komplexebb – integráló szerepének, mert ezt a szerepet rajta kívül nem töltheti be más. Az akadémiákat ért *tudósi* támadások éppen annak a *felvilágosult belátásnak a híján* igazán tudományellenesek, hogy a tudományosság legfőbb instanciáját igyekeznek aláásni. Éspedig a tudomány művelőinek azt a meritokratív intézményét, amelyben szó szerint „testet ölt” a jog, hogy „a tudósokról, mint olyanokról [*értsd: mint tudósokról*], csak tudósok ítéelhetnek”¹⁵ A tudomány újkori környezetét tekintve e testületek kivételes felelőssége is persze, hogy annak tudatában szerezzenek érvényt a kutatás szabadságának, hogy a kommunikáció harmadik mediális forradalma éppen a jelenben változtatja meg a tudás hagyományos episztemológiai fogalmait is. S ez nemcsak annak elhárítását jelenti, hogy a tudomány olyan státuszra cserélje szabad hivatását, ahol a *mirevalósága* pusztán *rendelkezésre állássá* változik, vagyis: azzá lesz, aminek számít. (Ahol, Heidegger híres példájával úgy fordul meg az eredendő rendeltettség logikája, hogy már nem az erőmű áll benne a Rajnában, „sokkal inkább a folyam (Strom) van beépítve az erőműbe. A Rajna az, ami most – az erőmű lényegéből adódóan – folyamként ő maga, nevezetesen a víznyomás szállítója.”¹⁶).

Arra is kiterjed ez a felelősség, hogy a tudomány egészét megtestesítő társaságok/intézmények legelső sorban a bölcsészeti tudományokat vonják ki – éppen a kultúra és a *többi tudomány érdekében* – a merkantil erőteréből. És nem annyira a hagyományos értelemben vett *Szellem* méltósága s annak kétségkívül nehezen megragadható mibenléte miatt. Mindenekelőtt azért, mert e diszciplínák – a maguk *mirevalósága* szerint – olyan dolgok megértésén munkálkodnak, amelyeknek – mint pl. a nyelvészet, a kultúra, a nemzet vagy a hagyomány – nem rentábilis és kivált nem „költséghatékony” a létmódja. Azt pedig krónikus kishitűségük miatt olykor a bölcsészet művelői is feledni látszanak, hogy – el-lentétben a közvetlenül „hasznosítható” tudományok státusával – a bölcsészet eredetileg azért nyert különleges helyet a fakultások között, mert a „hasznosítható” tanokat egyedül ő vizsgálta azok *igazságtartalmára* nézve. És így – bármily különös – elsősorban benne jutott érvényre a „természete szerint szabad” felvilágosult észnek az az erénye, hogy „nem fogad el parancsot arra nézve, hogy igaznak tartson valamit”.¹⁷

¹⁵ Immanuel KANT: *Werke Bd. 9.* (Hg. von Wilhelm WEISCHEDEL). Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft 1983, 279.

¹⁶ HEIDEGGER: *Die Technik und die Kehre.* Stuttgart: Klett-Cotta 2002¹⁰, 15. (A Rajna „rendeltetett” identitásának e többértelműségéhez nagyban hozzájárul az is, hogy a *Strom* németül áramot is jelent. A jólismert *Rheinstrom* kifejezés ezért nemcsak a „Rajna folyamot”, hanem Heidegger könyve óta a „Rajnából nyert áramot” is jelentheti.)

¹⁷ KANT *i. m.* 282.

A tudomány mint *kutatás*, persze, üzem is, sőt, az üzemszerű működésben, az ésszerű munkamegosztásban van a lényege. De éppen az üzemszerűsége magyarázza, hogy nem eshet egybe a gondolkodással. És valóban, „a tudomány nem gondolkodik”¹⁸ (...), de mivel saját módszerének kényszere folytán tárggyá változtatja a világ végtelen variabilitását, „mérhetetlenül többet tud a gondolkodásnál”.¹⁹ Ez a különbség viszont nem a „megrendelésre dolgozó” kutatás üzemszerűségéből adódik, hanem a világhoz való közeledés eltérő módjából következik. Mivel a tudományban lényegében máig az eljárásnak, a „hitelesítő” módszernek van elsőbbsége, ez a többlet maga képes biztosítani, hogy a tudomány, például a történelemszék egy-egy kort a teljesség jegyében akár az utolsó szögletéig is fel tudjon kutatni. És ez valóban összemérhetetlenül több a gondolat tudásánál. De, következett Heidegger, ezen a „történeti úton az ember soha nem fogja megtalálni, hogy mi a történelem”²⁰. Mert még az a kutatás is, amelyik nem áll finanszírozási kontroll alatt, hajlik arra, hogy a megismerés – pusztán módszertudatban megalapozott – technikáinak hibátlan működtetésében lássa az igaz világtapasztalat zálogát.

Az ilyen módszerhitű (lényegében tehát kérdés nélküli, mert automatikusan működ-tethető) kutatást Karl Popper nyomán „diszciplínákban gondolkodó” tudományként szokás szembeállítani az ún. „problémákban gondolkodó”²¹ tudományossággal. És noha ez a különbségtétel lényeges elválasztást hajt végre (s mintegy kiemeli a tudományos problémát a parcellázott illetékességek köréből), nem azonnal ötlük szemünkbe, hogy késő-pozitívista distinkciója maga korlátozza a megértés mozgásterét. Mindenekelőtt azzal, hogy a megértendő még azelőtt helyezi el valamely problémaként azonosított kérdés célvezetett horizontjában, hogy a maguk konzekvenciájában engedte volna megmutatkozni a megértendőben feltáruló értelmezés lehetőségeit. Vagyis például a filozófiai vagy az antropológiai vizsgálódás ilyenkor még azelőtt kijelöli annak koordinátáit, hogy *mely voltában* gondolkodjunk az emberről, mielőtt a maga történeti létében egyáltalán sikerült volna az ember(i)t megállapítani. Még a metafizika legkérlelhetlenebb ellenfelénél, Nietzschénél is tetten érhető e megértésbeli csapda furcsa működése. Miközben ugyanis Nietzsche mindig kárhóztatja az emberi előzetes szemantizációját, előfordul, hogy lényegének hozzáférhetőségét maga is az *animalitas* horizontjában rögzíti.²² A dolog *mivoltának* rögzítése tehát itt is úgy következik be, hogy a valami mással való összekapcsolás szükségszerűen szemantikai aktusa úgyszólván maga hoz előzetes döntést a megértendő lényegi hovatartozása felől.

A merkantil ellenőrzés alá került tudománynak azonban 1989 óta nálunk is módja nyílt arra, hogy elhagyja mind az új ismerettömeget termelő diszciplináris-, mind pedig az ún. „problémákban gondolkodó” kutatás rögzített pályáit. A kutatás és az egyetemi okta-

¹⁸ HEIDEGGER: *Was heißt Denken?* Tübingen: Niemeyer 1997⁵, 4.

¹⁹ *Uo.* 57.

²⁰ *Uo.*

²¹ Karl R. POPPER: *Conjectures and Refutations. The Growth of Scientific Knowledge.* London: Routledge & Kegan Paul 1965², 67.

²² A *Jenseits von Gut und Böse* például úgy kölcsönöz azonosságot a még meg nem állapítottnak, hogy közben mégis megadja a valamiként való megállapíthatóság vonatkozáspontját: „...a sikerült esetek az embernél is mindig kivételek, még hozzá abban a tekintetben, hogy az ember a még meg nem állapított állat, a ritka kivétel.” NIETZSCHE: *KSA Bd 5.* 81.

tás közti válaszfalak lebontása óta a tudomány itt sem kényszerült pusztán ezoterikus, tudományelméleti kérdésként szembesülni azzal, hogy miként működhetnék egyszerre forma és médium gyanánt. A pátoz kockázatával akár úgy is fogalmazhatnánk, megvolt az esélye arra, hogy a platóni *Akadémia* és az arisztotelészi *Lükeion* hagyományát összeillesztve váljék a kompetenciák *agonális együttműködésének* közösségi műhelyévé. (Az ilyen műhely azért képes felszámolni a „vezetői autoritást”, mert nem allopoiészisz „működteti”. Összetartottsága és dinamikája ugyanis egyaránt abból a belső, szerkezeti hajtóerőből származik, hogy bárki bármikor és bármiben nagyobb szakértelmi tekintélyre tehet szert másoknál – de elvileg véglegesíthetetlen formában.) Ez a formáció elsősorban abban különbözik a tudomány üzemszerű és intézményi lényegétől, hogy nem az lesz létező, *ami* a tudomány kezén *tárgyasul*, hanem *ami megtörténik*. Vagyis, amikor a *változás* erejével olyasmi lép életbe, azaz, lép be a megértés tapasztalatába, ami eladdig megvonta magát tőlünk. Azzal, hogy nem kényszeríti a dolgokat a saját érdekek horizontjába, maga a kutató is a gondolkodói szabadság nehezebbik formáját választja. Legalábbis amennyiben a kanti esztétikai tapasztalatnak ahhoz az implikációjához tartja magát, amely nem egyszerűen a valamire, hanem a *valamitől való szabadságot* teszi lehetővé. (Kant példás liberalizmusának ugyanis éppen az a legnagyobb kihívása, hogy esztétikai tapasztalatra csak az képes, aki ismeri a szabadságnak azt a formáját is, amely a saját érdektől való elválasztódáson alapul.²³ A szabadságnak ez a fajtája a tudomány praxisában sem gyakori jelenség, mindenesetre lehet abban valami szabályszerű is, hogy az ilyen szabad tudósokat ritkán találjuk a politikai klérus szereplői között.) Az így értett műhely – az üzemmel szemben – nem elsősorban a „problémavezetett” kutatás színhelye, hanem (bár meggyőződésem szerint abban is sikeresebb) azé a kísérletező, közös gondolkodásé, ahol az eredményes működésnek a kutatói szabadság nehezebbik változata a feltétele.

Jól megfigyelhető azonban, hogy az ilyen kutatók tudománya kevésbé kerül az innovációkényszer nyomása alá, ahol lényegében már azelőtt – jelentőségét úgyszólván megelőlegezve – *tudni kell* a megismerési esemény értelmét és jelentését, mielőtt az bekövetkezett volna. Kifejezetten inkább abban érdekelt, hogy minden keletkező tudásnak óvja az eredendő szemantikai ártatlanságát. Ebből értelemszerűen az is következik, hogy különösen a humán tudományokban kerülendő a jóakarató önmegtévesztés olyan formája, ahol előre meghozott humánideológiai döntések antropomorfizálják az ember körüli világ kulturális és természeti sokféleségét. Mert ahol a kérdéses alól eleve kivont, evidens premisszaként kezelik a világ működésének emberérdekűségét, ott hallgatólagosan érvényt szereztek a világ emberi érdekekhez „rendelhetőségének” is.

A bölcsészeti tudományok jövőjébe vetett hit ma világszerte a kulturális tudományok, a *Cultural Studies* tág értelmezésű modelljeinek integráló erejébe helyezi reményeit. Integráló erőn itt természetesen nem a középpont erejéből adódó konzisztencia nyomatékát kell értenünk. Éppen ellenkezőleg, az interkulturális hermeneutikától a kultúráközi fordításon át egészen a centrumok dominanciáját felfüggesztő *cross-cultural* stúdiumokig inkább olyan összetartottságot, amelyet a *diszkurzív* („kritikai”, „összehasonlító”, „mediális”, „topográfiai” stb.) kultúraértés jegyében kialakított kérdésirányok összjátéka tart fenn. Ítéljünk bárhogyan is arról a kétségkívül ambivalens folyamatról, amely a filológiá-

²³ „Minden érdek szükségletet feltételez vagy hoz létre; és, mint a tetszést meghatározó alap, nem engedi, hogy a tárgyról alkotott ítélet szabad legyen.” KANT: *Werke Bd. 8.* 287. Ld még. 281, 288.

ban ma túlnyomórészt a kulturalitás kódjait használja fel a maga diszkurzív konstrukcióinak megalkotására, az beláthatónak bizonyul, hogy a „vándorlásra kelt elméletek”²⁴ számos olyan szubaltern/alárendelt tapasztalatot tettek láthatóvá, amelyek új (tehát pl. nem valamely centrumból gyámkodó vagy karitatív) látószöveget tártak kis nyelvek és kis kultúrák „periferikus” helyzetére. Ezeknek a kultúrát nem mindig ideológiamentesen felhasználó elméleteknek a jóvoltából aztán *diszkurzív valóságok* is keletkeztek. Aligha érthető másként az egyik arab fórum Said-nekrológjának ama megállapítása, mely szerint „Palestina a világban az ő írásai révén született meg.”²⁵

És bár ez a kultúrkritikai igény a „kis” nyelvek egyenrangúsága jegyében úgy alapította újra a Spivak által holttnak nyilvánított összehasonlító irodalomkutatást²⁶, mint az *Area Studies* korszerűsített formáját, a kultúra diszkurzív alávetése (a kultúra mint tér, mint kép, mint szöveg, mint másság, mint erőszak stb.) bizonyosan nem szolgálja a korszak nyitott önmegértését. Éspedig nemcsak azért, mert eleve szemantikai hozzárendelésekkel szűkíti a kulturalitás lehetséges jelentés-összefüggéseit. Nem kis nyomatékkal figyelmeztetett rá nemrég Sybille Krämer, hogy „Sokáig, talán túlon túl sokáig szövegnek számított a kultúra! [az eredetiben a „galt als...” formulája szerint a tudományban tehát az volt, azzá lett, aminek számított – K. Sz. E.] ...(...) A szövegnek a 80-as évekig domináló metaforája diszkurzív jelek és értelemvonalakozások világává változtatta a kultúrvilágot. És így ahhoz járult hozzá, hogy mélyítse a természet- és a humán-, illetve kultúratudományok közti árkokat.”²⁷ És valóban, a kulturalitás bármely hasonló értelmű instrumentalizációjában fönnull a veszélye annak, hogy az ilyen eljárások önhibájukból vetik el a kultúra diszciplináris határok közt meg nem válaszolható kérdéseit.

A kultúratudományok frontális áttörése lényegében a bölcsészet minden területén hozott magával divatszerű tüneteket. De ennek a permanenciának mélyebben fekvő okai is vannak a korszak önmegértésében. S ez utóbbinak itt természetesen nem arra a formájára kell gondolnunk, amely úgyszólván kora naív gyermekeként maradéktalanul átadja magát a jelennek. Ugyanakkor az egész jelenre nemet mondó szónak lehet ugyan hatalmi ereje, de félő, ez az erő nem a korszakot, hanem a szó alanyát veti ki a pályájáról. Annál is inkább, mivel a kulturalitás új értelmezései között nemcsak a diszkurzív konstrukciók ideológia-kritikai erői hatnak, hanem a 2000-es médiaforradalom utáni világ megértésének tudományos következményei is. Többek közt például azok, amelyek nem egyszerűen a diszciplinaközi, hanem a nagy tudománysoportok, a matematikai, a természet-, a humán tudományok együttműködésével folytatott kutatások halaszthatatlanságának, sőt sürgető kiterjesztésének tapasztalatából keletkeztek. Az írásnak a filológiai tudományokban ma feltűnően terjedő kultúrtechnikai (mediális-materiális) értelmezése e nézetben például csak akkor nyerhet új ösztönzéseket, ha pusztán illetékességi megfontolásból nem tartja távol saját írás-fogalmait a matematika, a kémia vagy akár a zenei notáció alkalmazta írás-technikáktól sem. A „fiziológiára és híradástechnikára szétosztott ember” metaforája talán

²⁴ Ld. Edward W. SAID: *The World, the Text, and the Critic*. Cambridge/MA: Harvard UP 1983, 226-247.

²⁵ Idézi Markus SCHMITZ: *Kulturkritik ohne Zentrum*. Bielefeld: Transcript Verlag 2008, 18.

²⁶ Gayatri Chakravorty SPIVAK: *Death of a Discipline*. New York: Columbia UP 2003.

²⁷ Sybille KRÄMER – Horst BREDEKAMP: *Kultur, Technik, Kulturtechnik. Wider die Diskursivierung der Kultur*. In: S. KRÄMER – H. BREDEKAMP (Hg.): *Bild – Schrift – Zahl*. München: Fink 2003, 11.

túlságosan is a meghökkentő hatásra tör, de valóságos tapasztalatról beszél. Arról, hogy mindannak a hihetetlenül gazdag hagyománya, amit a humán tudományok – a Platon-féle *Prótagorasz*tól Rousseau-n át Herderig és Kanttól Nietzsche és Freudon át Gehlenig – tudásként fölhalmaztak a „teremtés első szabadon-bocsátottjáról”²⁸, épp a humán tudományok határain túlról és a nem-humán tudással való kooperáció formájában igényli saját újraértelmezését.

Egy saját hagyományaiba temetkező, diszciplináris bölcsészetnek már az maga figyelemzavaró lehet, milyen régóta nem tart már igényt a filozófia sem arra, hogy a totális világmagyarázat egyetlen fóruma legyen. Lényegében intézményi következményekkel vette tudomásul olyan konkurensének eltérő világértelmező teljesítményeit, mint a kommunikáció- és kultúrákutatók, a nyelvészeti tudományok vagy éppen a saját nemzetideológiai eredetük szorításából szabaduló modern filológiák. A kultúratudományi kérdés láthatóan a kulturális technikák történeti alakulásával szemközt jutott arra a belátásra, hogy tárgya, az intézményekkel és technológiákkal kezdetét vevő kulturalitás csak olyan „archívumkutatás” számára lesz hozzáférhető, amely csak a diszciplínák újfajta együttműködésével lehetséges. Ez az újfajta együttműködés azonban már nemigen támaszkodhat az egykori Van Tieghem-féle nemzeti-nyelvi összehasonlításokra vagy a művészeti „kölcsonos megvilágítás” Walzel-féle logikájára. Mivel ennek az új kooperációnak az igénye annak tapasztalatából származik, hogy – az imagológiától az Area Studies-ig – maga is terméke annak, amiben vizsgálódik, ezért a világ *nyelvi megértésű* történéseinek kapcsolatrendszerét nem tekintheti elszigetelt tényezők szümbolon-szerű „illeszkedésének” s nem egyszerűsítheti fordítási transzferre a kulturális viszonylatok kinetikáját.

Az ilyen kulturális stúdiumok nem fosztják meg az egyes szaktudományokat a maguk speciális tárgyasításmódja szerint *mindig valami másra nézve* kérdező önállóságától. De okvetlenül szembesítik a saját nézet válaszáinak elégtelenségével. Valamiképp tehát bizonyos szükségszerűséggel kényszerítik ki a műhelyszerű működésnek azt a módját, amely a gondolat kevésbé definiálható *médiuma* és a szakmai műveleti technikák meghatározott *formái* közti különbség egységeként²⁹ jeleníti meg a – mindig szisztémaegységként – gon-

²⁸ Johann Gottfried HERDER: *Ideen zur Philosophie der Geschichte der Menschheit. Werke, Bd. 6.* (Hg. von Martin BOLLACHER.) Frankfurt/M.: Deutscher Klassiker a. M. 1989, 145.

²⁹ Ha a tudományt mint az ismeretszerzés funkcionális rendszerét tekintjük, akkor annak egysége – Luhmann értelmében – a gondolkodás/gondolat médiuma és a tudományos megismerési eljárások/technikák formái közti különbségből képződik. Ez a különbség kölcsönhatásként ragadható meg, melynek során a gondolat kísérleteit végrehajtó eljárások és technikák sikeressége nemcsak új problémákhoz igazodó megismerésmódokhoz és technikákhoz vezethet, hanem elmélyíti, fejleszt a korábbi tudományos kompetenciákat is. A tudományra azért vélem ebben az összefüggésben alkalmazhatónak a – Luhmann-nál e vonatkozásban tudomásom szerint nem operacionalizált – médium/forma-viszonylatot, mert a saját működőképességüket médium és forma „együttműködésén” keresztül reprodukáló dinamikus rendszerek autopoieszise nem szorul transzcendáló magyarázatokra. Vagyis a hagyományos tudományfilozófiákhoz képest itt új távlat nyílhat annak kérdésére, vajon „hogyan lehetséges egy olyan világban, amelyik olyan, amilyen, lehetőségeket látni, amelyek »még nincsenek« realizálva”. (LUHMANN: *Das Erziehungssystem der Gesellschaft.* Frankfurt/M.: Suhrkamp 2002, 83.). Itt ráadásul annak is van jelentősége, hogy Luhmann tkp. akkortájt vezette be saját – egyébként számos komoly ellentmondás terhelte – rendszerébe a *médium vs forma* teoretikus alakzatát, amikor a kultúrtechnikák materiális medialisitásával, illetve a társadalom művészeti rendszerének működésével kellett szembenéznie (Ld.: LUH-

dolkodó tudományt. E sokirányú kérdés összjátéka olyan résztvevőket igényel, akik az oktatás aktusától a tudásba vetett hitig *kutató-típusú* egyetemen gyűjtöttek tapasztalatot. És bár a fenti körülmények folytán már ezek az intézmények is bevett várrá alakultak, de nem veszítették el a professzionális műhelyek képződésének esélyét. Az ilyen műhely a gondolat *intézményes* esélye, ahogy Derrida jelzi, mind a nyilvános felelősség (*professor*), mind a hivatás (*profession*) értelmében, éspedig egy-egy olyan *professzor* körül, aki „műveket, nem pedig ismereteket vagy előismereteket termel”³⁰. Tehát ahol a műhelyben *bármely irányból* elhangzó szó performatív beszédaktussá válhat s amelyben azért érdemes részesülni, mert *történik* valami. Alighanem ezt nevezte a *VII. levél*ben Platon olyan események, amikor „szikrából gyúló fény”³¹ módjára új idea tör elő a lélekből.

Tudományainknak így nézve alighanem éppúgy revízió alá kell venniök a szakterületi határoltóság helyzetét, mint a kérdésés távlatainak „problémamegoldó” vagy megbízásfüggő alakítását. Mert vélhetőleg csak akkor vehetik föl a versenyt a véleménytermelés üzemenkényszere alatt működő aktuális szakmai „izmusok” látványos menetével, ha más-képpen tekintenek a jövőbe. Nem okvetlenül a szüntelen változtatás, a „felszabadító” átalakítás vagy a feltétlen megújítás – hanem elsősorban a dolgokra való *ráhallgatás* igényével. Mert „a lényegi gondolkodás a kiszámíthatatlan lassú jeleire figyel és a kiszámíthatatlanban felismeri az elháríthatatlan el(őre el) nem gondolható eljövételét.”³² És annak keresése, ami még nincs itt, bizonyosan nem teleológia vagy determinációtan. Mert ha globalitás helyett – Derrida szép szavával – létezik a *mondialisation*³³ reménye, a sokszínű világgá teljesedés folyamatában talán nem hal el a kulturális sokféleség tudományainak esélye. Azért sem szerencsés hát elzárkózni előlük, mert a mi kultúránk is az ő lehetőségeik egyike.

MANN: *Die Form der Schrift*. In: *Germanistik in der Mediengesellschaft*. [Hg. v. Ludwig JÄGER und Bernd SWITALLA]. München: Fink 1994., ill.: LUHMANN: *Die Kunst der Gesellschaft*. Frankfurt/M.: 1996).

³⁰ DERRIDA: *Die unbedingte Universität* 47.

³¹ PLATON: *Sämtliche Werke (Griechisch und Deutsch)* X. Frankfurt–Leipzig: Insel Verlag 1991, 359.

³² HEIDEGGER: *Gesamtausgabe*. I. Abt. Bd. 9, 311.

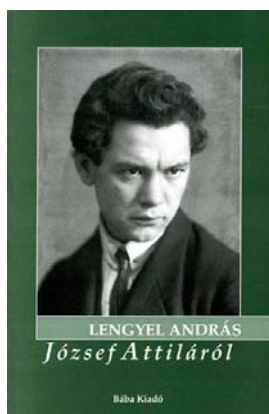
³³ „A »globalization« vagy »Globalisierung« jelölésére azért tartom meg ezt a francia szót, hogy fenn-tarthassam a vonatkoz(tat)ást egy olyan »világra« [*monde, world, mundus*], amely sem nem a *kozmosz*, sem nem a glóbusz és nem is az univerzum.” DERRIDA: *Die unbedingte Universität* 11.

Lengyel András két könyvéről

Lengyel András 2007 legvégén és 2008-ban két könyvet jelentetett meg. A második: *József Attiláról. Életrajzi aprólékok, az első A törvény és az üdv metszéspontján. Tanulmányok Németh Andorról*. A szerző, akárcsak most a Németh Andor-monográfián dolgozó Tverdota György, a költő felől érkezett el József Attila barátjához, kritikusához, textológusához, monográfusához.

*

**Bába Kiadó
Szeged, 2005
291 oldal, 2 750 Ft**

A 2005. év nagyszabású tűzijátéka után azt lehetett hinni, egy ideig „kimerül” a József Attila-kutatók lendülete. Az összes versek három kötete, a teljes levelezés közreadása, Tverdota György, Bókay Antal, Szigeti Lajos Sándor munkái, Lengyel András könyve, a „*gondja kél a gondolatban*”. Az értekező *József Attiláról* című kötet, Valachi Anna és mások újabb művei, Szabolcsi Miklós monográfiájának újraközlése, a konferenciakötetek, meg Balla Zsófia, Báthori Csaba, Kovács András Ferenc, Székely Dezső, Tóth Krisztina, Varró Dániel pastiche-ei, palimpszesztjei, persziflázai, parafrázisai után az új tények, új (értelmező és költői) olvasatok befogadása és beépítése következik. Nem így történt. Lengyel András újabb könyve, az Akadémiai Kiadónál 2008-ban megjelent N. Horváth Béla-monográfiája és Tverdota György 2005 utáni írásai jelzik: nemcsak az 1930 utáni tanulmányok kritikai kiadása „következik” még, de számítani lehet az életművel való foglalkozás újabb részeredményeire éppúgy, mint újabb, más vezérelvű összefoglalások megjelentetésére is.

Lengyel András kötete látszólag az első kategóriába tartozik. A bevezető tanulmányban és a József Attila-irodalom áttekintésében – a költő ürügyén – a magyar irodalomtudomány két lehetőségét értelmezi. Az egyik a „mainstream” irodalomtudomány, amelyik deperszonalizál és dekontextualizál, azaz elvonatkoztat a szerzőtől, figyelmen kívül hagyja a kontextust (vagy éppen más kontextusba helyezi a művet). A másik abból az előfeltevésből indul ki, hogy az alkotás mögött mindig ott van a művet létrehozó személyiség mentális-pszichés-morális-kulturális-eszmetörténeti szituáltságában, a megélt korszak egymással szembefutó vagy egymást erősítő szellemi áramlatában. Lengyel András kötetének bevezető két írása és az egész könyv azt sugalmazza, csak e két megközelítési mód vitaszituációba kerülése inspirálhatja a további kutatásokat, a József Attiláról szóló többféle narráció megszületését: a részletekre vonatkozó filológiai rekonstrukciót, az újabb szövegváltozatokat, a feltárt kapcsolódási pontok bevonását az egyre bővülő értelmezési folyamatba.

A könyv második részét jelentő tanulmányok a József Attila-i életmű egy-egy korszakára, szövegére, élettényére, kapcsolatrendszerére, meg egy metafora háttérére vonatkozó írások. Különösen fontosak ezek közül azok, melyek kézirat-sírból előkerült szöveget ér-

telmeznek (ilyen például *A nincsen apám se anyám kötet ösváltozatának töredéke*, a *Kísérlet egy József Attila-töredék datálására*, a *József Attila ismeretlen vásárhelyi alkalmi verse*, meg *A József Attila ismeretlen fiatalkori verse* című; ez utóbbiban egy Babits Mihálynak ajánlott 1925. december 21-ei rögtönzés alapján pontosítja Lengyel András a fiatal költő bécsi tartózkodásának nem folyamatos voltát, árnyalja Babitshoz és Kassákhoz való emberi és költészetelméleti viszonyát). Fontosak az életrajz hiátusait értelmező fejtegetések (például *A doktorandusz József Attila* és *A „megbüntetett” sikervers. József Attila Pernyetáncra című verse és a Vágó Márta-szerelem sorsa*).

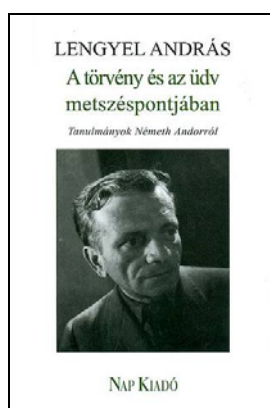
Új és tágabb összefüggéseket is feltár Lengyel András. Ilyen a József Attila pályakezdése, a korszak irodalmi életébe való beilleszkedése, a költő kultuszának kiépülése szempontjából sok és eddig kiderítetlen tényről távlatosan összekapcsoló több mint negyvenlapos írás, az „...íme a költő, aki indul magasba és mélybe”. Juhász Gyula, *József Attila és a provincia*. Ebben a látszólag „mindenki” számára ismerős megismerkedés-történetben, melynek fontos eleme a *Szépség koldusa* elé írt Juhász Gyula előszó, valójában „rengeteg lyuk van”. Az újonnan feltárt tények, megfogalmazott kapcsolódási pontok lehetővé teszik, hogy Juhász Gyula és József Attila találkozásában ne csak két generáció véletlen kapcsolatteremtése tematizálódjék, hanem a „szociokulturális történet”, „szociológiai realitás és intertextualitás” viszonyrendszerében jelenjék meg az életesemény.

A két költő megismerkedése – a korábbi források kritikai egybevetésével és értelmezésével – 1922. február 25-én, Makón, a Korona Szálló emeleti nagytermében történt. A „verselgető makói gimnazista” tehetségére, akit Espersit János kalauzolt Juhász Gyulához, Galamb Ödön hívta föl az idősebb költő figyelmét. A tanulmány új adatokkal valószínűsíti, miként kerültek el József Attila versei a szegedi újságokhoz, Koroknay József helyi nyomdászhoz, hogyan kezdték gyűjteni az előfizetőket az első kötethez. A megemlegetett előszót is tágabb irodalomtörténeti kontextusba helyezi a szerző. Értelmezi a fiatal tehetség gyors érvényre jutását az „adaptív jellegű” makói kulturális életben, jelezve, hogy az erőteljesebb budapesti környezetben ilyen gyors felfutásra nem lett volna mód. Innentől számítva bemutatja, miként vált a makói diák 1929-re versek és cikkek, együtt eltöltött bécsi napok és találkozások után Juhász Gyulával egyenrangú költővé. Dokumentálja, hogy az 1929-es *Hárfa* című Juhász-kötetről bírálatot írni akaró fiatal költő, a Petőfi Irodalmi Múzeumban őrzött példánya szerint, mely verseket tartotta jellemzőnek idősebb pályatársára. A versekhez tett jelzések alapján kibontakozik a Nyugat „esztéticista” irányától eltávolodó, a népiesek társadalom- és költészetértelmezésének jellemzőit felmutató Juhász Gyula-kép. Bizonyítékai ennek a megjelölt versek és az akkori József Attila-költemények közötti intertextuális kapcsolatok. Innen olvasva A Tollban megjelent Babits-pamfletben nem *Az istenek halnak, az ember él* költőjének elmarasztalása a fontos, hanem az, hogy Ady és Kosztolányi mögött Juhász Gyula költészetét idézte példaként az „igazi művészet”-re. A tanulmányt lezáró, *Meghalt Juhász Gyula* című vers, melyet majd egyetlen szónyi változtatással küld el 1937. december 13-án Cserépfalvi Imrének, ezt az értékelést ismétli meg, miközben a verssel „bejelenti” kiadójának öngyilkossági szándékát.

Másként gazdagítja a József Attila-interpretációt a „*Tengerben és egekben élek*.” *Egy József Attila-metafora háttere*. Ez a „rögtönzés” a 2005-ös kritikai kiadásban, melynek több darabját éppen Lengyel András korábbi munkáira hivatkozva pontosíthatta a köteteket összeállító Stoll Béla, a „teljes versek” között jelent meg. A tanulmány a tizenhárom sornyi szöveget keletkezéstörténetében szemléli. A leghamarabb írt 1–5. sort, a közvetlen

ez után vagy később hozzátett 8–13. sorral együtt kezdi értelmezni. Azt bizonyítja, ez a két rész egybeolvasva „egy készülő vers vázlata”, melynek „alaplogikája”, „alaptézise” a vers beszélőjére vonatkozó önminősítés, a „kételtű vagyok” kijelentés és a „kételtűség” felfejtése, a „létmód megduplázása”-nak a magyarázata. A 9. sor állítása „»tengerben [...] élek«, s az ezt folytató, a tenger-metaforát föloldó magyarázat (»Tengerem ölelő karok / meleg homálya, lágy világa«) egyértelmű jelzése a pszichoanalitikus inspirációnak.” Ferenczi Sándor talasszális regresszióra vonatkozó fejtegetését bekapcsolva a szöveg magyarázatába, meggyőzően bizonyítja, hogy ez a „töredék”, melynek József Attila a 6–7. sor betoldása után sem adott címet, tehát eldönthetetlen, hogy akart-e még dolgozni rajta, ebben a formájában is jelzi: a költő, akinek „emberi s gondolkodói magatartásához, egész beállítódásához” hozzátartozott a perspektívakeresés, életének utolsó, legnehezebb pillanataiban is „a keresés pozíciójából” mondta ki diagnózisát.

*

Nap Kiadó
Budapest, 2007
296 oldal, 2 400 Ft

Németh Andorról még a professzionálisan olvasók is keveset tudnak. József Attila „pantheonja”-nak mellékalakjaként él a köztudatban, a lakásukban lévő, József Attilának bármikor igénybe vehető ágygal, Szántó Judit öngyilkossági kísérlete utáni barkochba-játékkal (melynek során „kijátszotta”, hogy a költő élettársa mit tett, s a beszélgetés órájában hol és milyen körülmények között tartózkodik), az ebből született Kosztolányi-novellával, a *Barkochbával*. A József Attila-verseket alaposabban ismerők emlékeznek a *Németh Andor* című versre, a Kuncz Aladár *Fekete kolostorát* lapozgatók pedig arra, hogy Németh Andor is ugyanabban az internáló tábor volt 1914 és 1919 között, mint a később Erdélybe visszatért Kuncz Aladár.

Az utolsó harmincvalahány évben azért csordogáltak egyéb információk is. 1973-ban *Szélén behajtvá* címmel megjelent válogatott műveinek gyűjteménye, 1989-ben *József Attiláról* címmel visszatekintő könyve és kisebb írásainak válogatása a korszakról, 1997-ben önéletrajza, a *Láthatatlan írás*, 2001-

ben Angyalosi Gergely, Tverdota György és mások tanulmánya, 2004-ben pedig Botka Ferenc értelmezte kritikáit.

Lengyel András mostani könyve az első, mely átfogó képet ad az 1891–1953 között élt költőről, újságíróról, teoretikusról, esszéíróról.

Már az élete is figyelmet érdemel. 1908-tól folyamatosan publikált. Gimnazistaként osztálytársa volt Indig Ottó, ekkor ismerkedett meg Berde Máriával, Ligeti Ernővel. 1909-ben a budapesti egyetem hallgatójaként néhány versét közölte a *Közös úton* című antológia, szemle-cikkeket írt a Renaissance-ba és a Huszadik Századba, írt drámát, fordított Hauptmann-t. 1913-ban a szolnoki felsőkereskedelmi iskola helyettes tanára lett. A háború alatt az emlegetett internálótáborban volt mint a hadban álló ellenséges ország állampolgára. 1919. június 2-án érkezett Bécsbe, ahol a Tanácsköztársaság követségének alkalmazottja lett.

Az iskolai és egyetemi évkönyvek és egyéb dokumentumok alapján összeállított pályakezdés, majd az önéletrajzot, az újságcikkeket, a kortársak levelezését, a Bécsben és Berlinben megjelent folyóiratokat és az újságok híreit, utalásait számba véve körvonalazza Lengyel András Németh Andor társadalmi és szemléleti pozícióját. Eszerint emigránsként

Bécsben maradt, részese lett annak a szellemi forrongásnak, amelyiket egyszerre jelzett Kassák *Máglyák énekelnek* című műve, a számozott versek sora, Moholy Nagy László, Komlós Aladár, Ignó és mások irodalmi (és társadalmi) perspektívát kereső szándéka és Hatvany Babitsot denunciáló indulata. Közel került Kassákhoz, együtt szerkesztették a 2×2 egyetlen számát, munkatársa volt a Bécsi Magyar Újságnak, együtt dolgozott Bölöni Györggyel, tudósított a bajorországi állapotokról, Hitler mozgolódásáról, megismerkedett Ernst Blochhal, ellátogatott Stockholmba. Az 1922–1923-as cikkekből az erkölcsi kérdésekben határozott, a politikát inkább elutasító, toleráns, önnön zsidó-magyarását pontosan értelmező ember képe bontakozik ki.

Dokumentumokból, visszaemlékezésekből, levelekből rekonstruálható filozófiai érdeklődésének alakulása és esztétikai rendszere. 1914 előtt megismerte Bergson filozófiáját, ebben része volt a francia filozófus első fordítójának, Németh Andor barátjának, Fogarasi Bélának. A világháborús internálás idején Kuncz Aladárral Hegelt, egy német szobrászzal Nietzschét, egy fiatal német költővel Lukács György könyvét olvasta. 1919-ben Marxot, 1919 és 1926 között Kierkegaard-t és Adlert tanulmányozta. Bécsben és Berlinben bekerült abba az írói-művészi körbe, amelyik az avantgárd esztétikáját tekintette mértékadónak. „Modellezte” magának Apollinaire-t, ismerte Gottfried Benn műveit. Költői eszménye a Valéry-féle „tisztá költészet” egyik változata lett. Ő is, akárcsak Szabó Lőrinc és József Attila, a Nyugat első nemzedékének költészetfelfogása, Erdélyi és Kassák „versteóriája” közül választhatott. Miután, 1926-ot követően, szorosabb kapcsolatba került József Attilával, még határozottabban döntött. A „tisztá költészet”-et ugyancsak normának tekintő József Attilával szemben nem próbálta ki a neofolklorista lehetőségrendszer és nem írt „komprimált” verset sem. A költészetben a filozófiai inspirációjú „tisztá költészet” maradt az eszménye.

1926 után A Toll, az Újság, majd a Szép Szó kritikusa lett. Kapcsolatba került Déry Tiborral, Koestler Arthúrral (róluk és József Attiláról külön fejezet szól). Esszét írt Franz Kafkáról, Proustról, Tzaráról, Cocteau-ról, Karinthyról és Kosztolányiról. Kosztolányi pályáját az 1910-es évektől kísérte figyelemmel. 1920-tól folyamatosan értelmezte szemléletmódját és műveit. *A kurzus írói egymásról és A pojácák* címmel kommentálta Kosztolányi és Szabó Dezső vitáját. 1927-ben az *Édes Annáról*, 1933-ban az *Esti Kornélról* írt tanulmányt. 1936 novemberében a Szép Szóban búcsúztatta a költőt. Ez az írás – Lengyel András értelmezésében – a pályakezdő korszak verseinek finom elutasítása, az 1920-as években volt fordulat után annak felmutatása, miként volt lehetséges a „techné” fontosságának szem előtt tartása és annak felismerése, hogy az irodalom nem „retorikai alakzatok pusztá érzelmi, logikai stb. permutációja”, hanem „a nyelv logoszon túli médiumában való megjelenítője”. Ez egyben – a végeredményre nem tekintve – Németh Andor költészetének is jellemzője.

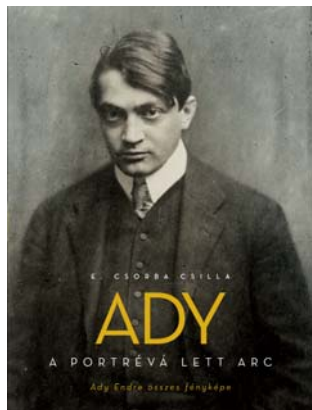
*

Lengyel András mindkét könyve, akárcsak eddigi munkái, mindenekelőtt az általa feltárt kéziratok, szövegközlések, feledésbe merült újságok, cikkek anyagára támaszkodik. Az empirikus tényeket mindig ütközteti a szakirodalom addigi felismeréseivel, s ahol egymásnak ellentmondó tényeket vagy következtetéseket talál, ott sokszorosán ellenőrzi az adatok helyességét, s a tényeket poétikai és esztétörténeti szinten értelmezi. Régebben is, most is a részletekben érvényesülő kutatás és az egészben való gondolkodás a jellemzője.

Sipos Lajos

Ady, a portrévá lett arc

ADY ENDRE ÖSSZES FÉNYKÉPE – E. CSORBA CSILLA KÖNYVE

**Petőfi Irodalmi Múzeum
Budapest, 2008
240 oldal, 3 990 Ft**

Bizonyára sokaknak van az enyémhez hasonló ifjúkori emléke: életemben az első Ady fényképet, a „könyöklőset”, nyomtatott formában gimnáziumi tantermünk falán láttam az ötvenes években. A termek aztán évről évre (néha még tanév közben is) változtak. Ady csak negyedikben lett „tananyag”, de képével már az alsóbb osztályokban is találkoztam. Sajnálatos való: akkoriban fogalmam sem volt arról, hogy ki készítette a képet. Úgy vélem, ezzel a tájékozatlanságommal nem álltam egyedül...

Ez jutott eszembe, amikor kezembe került E. Csorba Csilla új fotókönyve, amelynek megjelenéséhez egy nemrég ünnepelt centenárium, a Nyugaté, adott alkalmat. S az is, hogy az iskolások – és a felnőttek – lehetőségei már korábban is javultak a mienkhez képest a költő alaposabb fényképi megismerésére. Egy másik jubileumra, Ady születésének századik évfordulójára látott ugyanis napvilágot a mostani album előzménye – lehet, hogy számosan emlékeznek rá. A *Tegnapok és holnapok árján* című, a Petőfi Irodalmi

Múzeum által közreadott tanulmánykötet végén kapott helyet 1977-ben E. Csorba Csilla fénykép ikonográfiája, az *Ady száz arca*. A bevezető tanulmány jó négy oldalt tett ki, a fényképek húsztablányi helyet kaptak az A5-ös kötetben. Egy oldalon általában négy kép szerepelt, nem nehéz kiszámítani, hogy mekkorák voltak az Ady ábrázolások. A jelen kötet megközelítően A4-es, a képek és az ikonográfiai adatok majdnem 200 oldalt foglalnak el, több kép egész oldalas megjelenésű – a fejlődés tehát már a külsőségeket tekintve is impozáns. Ha fotográfiákról van szó, a közreadás formai sajátosságai korántsem közömbösek.

A fényképi ikonográfiákról szólva ki kell emelni a Petőfi Irodalmi Múzeum munkatársai által megvalósított rendszerszerű következetességet. Az újdonságot képező lépést 1977-ben E. Csorba Csilla jelentette be. „Magyar irodalmi személyiségekről olyan leíró és rendszerező ikonográfiai tanulmány, amely egyaránt figyelembe venné az íróról vagy költőről életében és halála után keletkezett művészi alkotásokat, és ezek elemzésével a vizsgált személy alakját, az író vagy költő és a képzőművészet sokrétű – közvetett vagy közvetlen – kapcsolatát világítaná meg, tudomásunk szerint még nem készült” – írta akkor a bevezető szöveg első mondataként (417. p.). A kezdeményezés – kisebb szünettel – azóta élő.

Fotótéka sorozatcímbe foglalva több fénykép ikonográfia jelent meg B6-nál kicsit nagyobb kötetekben, a múzeum gondozásában József Attiláról (1980), Jókai Mórról (1981), Karinthy Frigyesről (1982), Babits Mihályról (1983), Juhász Gyuláról (1998). A kiadó, il-

letőleg kiadótárs a „boldog emlékezetű” Népművelési Propaganda Iroda volt. Fotográfiai szakmai szempontból főként annak lehetett örülni, hogy számtalan, sokak számára korábban ismeretlen kép kapott annak idején nyilvánosságot. Ami a megjelenítés esztétikai minőségét illeti, arról finom eufemizmussal azt kell mondani, hogy az a korszak átlagos színvonalának felelt meg. A Juhász Gyula-képek – „Fekete album szürke erdejében:” Juhász Gyula összes fényképe. (Ikonográfia.) Összeáll.: Macht Ilona, Tasi József. Bp.: PIM, 1998. (Fotótéka 5.) –, például gyenge minőségű papíron, többségükben a rászterpontokat is jól érzékeltetve kerültek az érdeklődők elé. Volt kötet, amelyiknek jobb papír jutott, de a képek nyomdai kivitele többnyire mindössze azt tette lehetővé, hogy a képek szereplőjét/szereplőit felismerhessük, a felvételek részletgazdagsága, tónusfinomsága általában elveszett.

Mindezek mellett a kezdeményezés szakmai, tudományos jelentőségét jelzi, hogy 2005-ben indokolttá vált a sorozat újraindítása. A József Attiláról készült összeállítás – Odasereglik, ami tovatűnt: [József Attila összes fényképe] / [szerk. és az utószót írta Kovács Ida]; előszó Beney Zsuzsa] 2005. – ugyancsak a régebbi, 1980-as kötet – Négyszemközt az utókorral: József Attila fényképeinek ikonográfiája / összeáll. és az utószót írta Macht Ilona – továbbfejlesztett változata. A tartalmi bővülésen kívül a fényképek megjelenítése is sokkal jobb lett, ezt a nagyobb (B5 közeli) könyvméret és a többszín-nyomású nyomdatechnika eredményezte. Ugyanezen eredményekkel rendelkezik a Kosztolányi Dezső összes fényképét tartalmazó kötet is – Halkan szitál a tört fény: [Kosztolányi Dezső összes fényképe] / [összeáll., szerk. és az utószót írta: Kovács Ida]; [előszó Fráter Zoltán] 2006. – Csak egy példát kiemelve: igen jól erősíti a fényképi dokumentum hitelességét, hogy a 64. számú kép jobb oldalán Kosztolányi világos zöld tintás, saját kezű névaláírása szerepel, s a színről a néző nem csak az ikonográfiai adatok között olvashat, hanem *láthatja* is. Lényeges változás, hogy mindkét új könyv kiadója most már önállóan a Petőfi Irodalmi Múzeum.

A fentebb emlegetett következetesség része, hogy 1977 óta kötetről kötetre lényegében azonos rendszerben szerepel valamennyi fénykép adata, ezek találhatók meg a mostani Ady kötetben is: 1. a kép készítésének időpontja, 2. a készítő neve, 3. a kép mérete, 4. a leltőhely megnevezése, 5. az első megjelenés fóruma, 6. (ha volt) a „rájegyzés” szövege mind a képes, mind a hátoldalon, 7. a képen szereplő személyek, illetőleg magyarázat.

A jelen albumban E. Csorba Csilla bevezetése terjedelmileg többszörösen meghaladja az 1977-ben keletkezett szöveget. Tartalmilag pedig még inkább. A *fotográfia és az irodalom* alcímű indítás nemzetközi rálátással megírt eszmefuttatás. A Magyarországon létrejött eddigi fotótörténeti munkáknak sajnos nem erőssége az összehasonlítás. Olybá tűnik, hogy az *Extra Hungariam non est...* öröksége ezen a területen is nehezen haladható meg. Ezért vélem fontosnak, hogy ebből a szempontból a szerzőnek más munkáiban is érvényesülő jó gyakorlata itt folytatódik. – Visszatekintésben: *Magyar fotográfusnok* (2000) – ez a kötet francia nyelven is megjelent 2001-ben a magyar kultúra párizsi bemutatkozása alkalmából –, *Székely Aladár a művészi fényképész* (2003), *Máté Olga fotóművész* (2006).

Az elmesélt élet – a bevezetés folytatása – Ady külső megjelenésével, az erre vonatkozó emlékezésekkel foglalkozik. A *Mások tekintete által létezni* fejezetrész pszichológiai és vizuális kommunikáció-elméleti közelítést is megtestesít. „A zseni iránti kíváncsiság, tiszte-

let, az ellentmondásokkal teli alkat kisugárzásának, környezetére gyakorolt kihívó hatásának szubjektív-objektív megfigyelése rajzolja ki azt az ezer színben pompázó arcképet, amelyet a ma kutatója a lassan 90 éve elhunyt költőről magában kialakíthat” – mondja E. Csorba Csilla (10. p.). Az *Ady ikon megteremtése*, majd az „*Egy fényképen láttam meg az arcát, és megszerettem*” Csinszka-idézet egy-egy másik alfejezetet nyit meg. A *tekintet terjedelme* és az *Énkép anizsz* után nagyobb terjedelmű *A kamera másik oldalán: Székely Aladár* alcímet viselő szakasz. Indokoltan. A képek többsége, közöttük persze a bevezetőben idézett „könyöklős” felvétel az ő műhelyében keletkezett. Kapcsolatuk különlegesen jó volt, erre vonatkozóan érdemes elolvasni a már említett Székely Aladár-monográfiát is. A lezárás: *Ady Endre összes fényképe* az adatgazdagságon kívül módszertani tanulságokkal is szolgál. A szerző, összeállító korrekt *köszönetnyilvánítást* ad közre a valóban sok segítő felsorolva (32. p.). Az „appendix” is többértű: közli a *források rövidítését*, a kötetben szereplő *fotográfusok neve* melletti számok a visszakeresést könnyítik meg, a *gyűjtemények és a rövidítések* a nem szakmabeliek eligazodását támogatják. A kötetben van *névmutató* is, ez nem gyakori jelenség a hazai fotótörténeti munkákban.

A képek megjelenítésének erénye a hitelességre törekvés. Ma, a digitális képfeldolgozás világában könnyű lett volna a nem egyszer hányatott sorsú fotográfiák technikai hibáinak korrigálása, a kópiák megszépítése. Atmoszférateremtő, a múlt hangulatát idéző, hogy ez nem történt meg. Az összeállító beszél arról a dilemmáról, amely a Székely Aladár képek esetében fennállt, amikor választani kellett a fotográfus által adjusztált, retusált kópiák, és az eredeti negatív kínálta nyers másolat között. A kötetben végül mindkét változatra van példa, s ez a megoldás ugyancsak a képek „olvasóinak” szakmai informáltságát, beavatottságát fokozza. Hogy maguk a képek készítői eredendően mennyire nyúltak bele akár a negatívba, akár a pozitív képbe, azt a korszellem is befolyásolta. A hivatásos fényképészek annak idején sokszor kötelességüknek érezték, hogy a technikai hibák kijavításán túllépve is alkalmazzák a retust. – A Jókai-kötetben a nyomdatechnika kevésbé engedti észrevenni, de a múzeumi tárlókban lévő eredeti képek némelyikén felfedezhető egy kis „kegyes” csalás. Jókai második felesége, Nagy Bella karcsúságának látványa nemcsak a fűző következménye, hanem a fényképészek türelmes „derék-kapirgálásának” is köszönhető... – A fényképész, vagy a retusőr egy alkalmas eszközzel mindkét oldalon lekapart egy kicsit az ifjú feleség derekából. A jó reprodukálás – és a nagyítás – folytán hasonló fogást a mostani Ady-kötetben kinyomtatva is észrevehet a néző. Az 5. számú képen Klapok Alajos temesvári fényképész munkáján például látható az „áldásos segítség” Makoldiné Szőke Berta derekának vékonyabbra faragásában. Fotótörténeti közelítésben én értéknek tartom e szépítő retus bemutatását. Ez része a korszak-ízlés, az akkor divatos szakmai „norma” alaposabb megismerésének. Más kérdés, hogy az ilyen célú retust már a jobb esztétikai érzékkel rendelkező kortársak is elítélték. Maga a *megmutatás* fotótörténeti szempontból pozitívum.

Egyébként: kedves férfitársak, az ilyenfajta valóságghamisítások láttán ne csúfolódjunk nagyon a női hiúságon. Nem egy századfordulós hivatásos fényképészeti terméken látható, hogy a férfifej kopaszodását hogyan igyekezett retussal leplezni a jó szándékú mester. Szóval, kinek-kinek a maga módján.

A több mint száz, variációkban és részletkiemelésekben is közreadott Ady-kép elemzése, értékelései megtalálhatók E. Csorba Csilla szövegében. Az irodalomtörténészek bizo-

nyára értékelni fogják a gazdag vizuális hozzájárulást speciálisan célirányos kutatásaikhoz. Az 1977-es kiadáshoz képest bekövetkezett felfedezések újabb mozaikszemeket képeznek a mind teljesebbé váló összkép kialakításához. Ami a fotográfiák művészeti, esztétikai vonatkozásait illeti, azokat a képnézők élményszerzésére, megítélésére bízom. Az a bizonyos varázslat, ami a különféle helyzetekben lévő költő tekintetéből hat, nem nagyon bírja sem a tétova, sem a túllelkesült szavakat. A képek befogadásra várnak a maguk sokrétűségében.

A jelen kötet képeinek reprodukciós módszere és a jó nyomdai visszaadás folytán az egyes kópiák kiviteli technikái is felismerhetők, ez újabb szakmai örömet kelt. A pozitív jelenlegi fizikai állapotának jellegzetesen hiteles tükre például a 29. szám alatti Herz Henrik-féle kép, amely a vegyi bomlás megindulását is érzékelteti.

Nem vagyok stilszta, csak egy „nyájas olvasó”. Ebben a minőségemben úgy vélem, hogy E. Csorba Csilla kifejezően, a nem szakemberek számára is érthetően, ugyanakkor szakmailag pontosan ír – ez többi fotótörténeti munkájára is jellemző. A fogalmazásmóddal kapcsolatban lenne csupán egy megjegyzésem. Valamikor régen a tudományos kutatásban és tanulmányírásban a legfontosabb mesterem volt Miklós Pál, az Iparművészeti Múzeum akkori főigazgatója, akit az irodalomelmélet művelőjeként is sokan ismertek. Ő így intett egykor: szerzőként hagyd a többes szám első személyben történő beszédet az elmúlt idők tudományosságának képviselőire, te egyes szám első személyben írd. S aztán elmondta érveit. Régebbi iskolán nevelkedve kicsit nehezen barátkoztam meg ezzel a felfogással, de aztán elfogadtam, és most már én is elfogadásra ajánlom.

A könyvet Láng József Ady-kutató irodalomtörténész, filológus lektorálta. A design, tipográfia Fákó Árpád alkalmazott grafikus, fotóművész munkája. A megjelenést a Nemzeti Kulturális Alap támogatta.

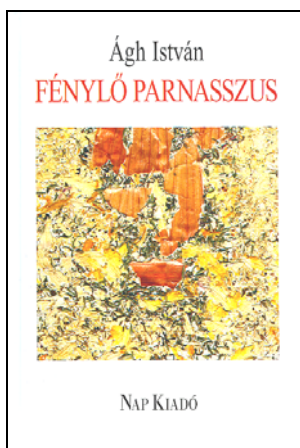
Befejezésül egy időszéri fotótörténeti érdekesség: a közelmúltban átfogó Escher Károly élet- és életműkutatás kezdődött. A Magyar Fotográfiai Múzeumban Kecskeméten 2009. március 20-tól látható kiállítás előkészítése során az Escher-mappában felbukkant egy Ady-kép, amely a halottas ágyán fekvő költő arcát ábrázolja. – 1919-ben a 29 éves Escher Károly még amatőr fotográfus korszakát élte, filmoperatőrként volt ismertebb. Az e képre vonatkozó részleteket egyelőre homály fedi, talán jövőre az Escher születési jubileum (október 22.) idejére – már megint egy évforduló... – több információ lesz a szakma és az érdeklődők birtokában erről a fényképről is.

Albertini Béla

A líra diadala

ÁGH ISTVÁN: FÉNYLŐ PARNASSZUS

**Nap Kiadó
Budapest, 2008
322 oldal, 2 500 Ft**

„A költészet ünnepélye még a legsötétebb hangulatot is föl-deríti” – írja Ágh István a Fénylő Parnasszus oldalain Balassira vonatkoztatva. Látható, hogy a 2008-as esztendő nem csupán a *Kidöntött fáink* *suttogását* hozta el a Kosuth-díjas költőnek, hanem egy esszéfüzért a magyar költészet három – mai napig megkerülhetetlen – óriásáról, Balassi Bálintról, Csokonai Vitéz Mihályról és Ady Endréről, ami a Nap Kiadó gondozásában jelenhetett meg.

Ha azonban nemcsak a fent idézett sort olvassuk el, könnyen rájöhetünk, hogy ezt a mondatot nem pusztán a négy évszázaddal korábbi előd előtti tisztelgés mondatta a szerzővel, hanem a lelkének legmélyéről feltörő, líra iránti elkötelezettség és szeretet „kényszerítette ki” belőle. Ezek eltéphetetlen láncza ugyanis örökre e három poétához csatolta Ágh-ot.

Nem véletlen, hogy a személyes élményekből induló képek, akár egy kerté, akár egy toalett-tükör alatt található könyvsokaság is meghatározó pontjai az esszéknek. Ugyanakkor nem csak a különböző korok szerzőiről és költészetéről értekeznek: egyéb fogalmakról is véleményt formál, például a nyelvről, az irodalomról, a hazaszeretetről, vagy akár az olyan alapvető emberi érzelmekről, mint a szerelem vagy a szomorúság, a veszteség miatt érzett fájdalom. Mindezt úgy bújtatja a vers- és levélrészletek közé, a szavak olyan finom, jól megkomponált sorrendjével, hogy ez a véleményét sugárzóvá és határozottá teszi.

A Balassi Bálintról írtak közben is gyakorlatilag észrevétlenül ugrik egyik versről a másikra, miközben szavai a végvári vitéz különböző életszakaszait tárják fel előttünk, olykor beismerten spekulatív módon, hiszen nem áll rendelkezésünkre elegendő releváns információ a különböző versek keletkezésének időpontjáról. Ezért Ágh teremt saját – ám mindenki számára érdekes és sok esetben különösen szórakoztató – forgatókönyvet, amiben a szerelmi fellángolások és a katonai intrikák ugyanúgy szerepet kapnak, mint például Balassi családjaival való viszonya. Ez a metódus később Csokonai kapcsán is megfigyelhető, Ágh nála is a meglévő adatokból pontos életutat tár elénk, a hézagokat pedig fantáziájával egészíti ki. Ezzel is közelebb hozva egymáshoz a két költőst, erősítve a szövegek egymással való kapcsolatát.

Balassi kapcsán olvashatunk arról is, hogy „a szerelem sebe egyszerre a haza sebévé válik” a különböző szöveghelyzetekben. Az ilyen félmondatok sorával éri el Ágh azt, hogy

úgy érezzük, nem is esszét, hanem versekkel tarkított pikareszk- vagy kalandregény lapjain utazunk. Sajnos azonban a lendületet megtöri néhány idézet esetében az egyes szám első és harmadik személyű beszédmód zavaró kettőssége.

Míg Balassi költőtársaira alig találunk utalást, szinte a nevüket sem említi Ágh, addig a Csokonai Vitéz Mihályról szóló szakaszban helyet kapnak a kortársak is. A kötet címadó fejezetében például bepillantást nyerünk a Bessenyei életútjába, művészetének alakulásába, annak ellenére, hogy „Bessenyei mégsem lehetett egy nagy formátumú fölfedezőnél, kezdeményezőnél több” Ágh István szerint. Ez azonban nem tántorítja el a szerzőt attól, hogy a korszak nagyjairól, Barcsay Ábrahámról, Orczy Lőrincről és az elmaradhatatlan Kazinczyról is értekezzen. Bessenyei és társasága; Anyos Pál, első politikai költőnk, Batsányi és Petőfi elődje; valamint Kazinczy, a megkerülhetetlen nyelvész és író is külön alfejezetet kap ebben a szakaszban. Ezzel is jelezvén az olvasó számára azt, hogy – bár e gyűjtemény csak három költővel foglalkozik részletesen, – nem csak ők tagjai a méltán Parnasszusra emelt lírikusok sorának hazánkban, hanem a többi óriást is Kazinczytól József Attiláig, Orczytól Vajda Jánosig, Gyulai Páltól Ignotusig bátran oda lehet sorolni, hogy csak az e kötetben említett, eltávozott halhatatlanokról szóljunk. Ezen kívül – természetesen – a magyar történelem aktuális eseményeire is számos utalás található Ágh kötetében, és hasonlóan a versújítás „mozgalmáról” is külön értekezést olvashatunk.

Vagyis számba veszi a felvilágosodás korabeli magyar (költészethez kapcsolódó) sorskérdéseket, csakúgy, ahogy a szerelmes költészetet, a Lilla verseket, vagy akár a szabadkőművesség magyarországi megjelenését.

A fejezet végi átvezetést pedig szinte nem is észlelnénk, ha nem volna néhány üres lap a szakaszok között, hiszen egy temetés képével zárulnak az Utak Csokonaihoz, és egy másik temetésre érkezünk az Ady-szimfónia nyitányában.

Szó esik Ady kettősségéről, ami a magyarságtudatának meghatározója, és ami úgy jellemezhető, mint egyfajta „korlátlan szabadságakarát; a lényegre látó ösztön, az összefüggéseket azonnal kibontó éles ész.” Pedig Ady megértéséhez (is) szükség van az éles szemre, hiszen „szimbolikus ez a költészet, de (...) nem szimbolista, túllépett az irányzaton, s maradt, ami a nyelv is, a természetes jelképrendszer organikus, szellemi működése”.

Ez a kettősség nem csupán a magyarságérzetre igaz Ady Endrénél. Hiszen előrehaladva az esszék tengerén Balassi imádságaitól eljutunk addig a pontig, ahol Csokonai már magát az Istent szólaltatja meg verseiben – jóval Madách Tragédiája előtt –, majd ezek után e két véglet között őrlődő Adyra találunk, aki lírájában dac és fohász között ingadozva keresi, járja útját. „Ami Balassi istenes énekeiben előforduló protestáns egyezkedés, az Adynál a kevély számonkérés szentségtörése” lesz kezdetben, majd az istenkérésről az eleve elrendelésig jut el a „*Beteg századokért lakolva*” című fejezetben.

„Baudelaire művészetének (...) hűtlen utóda” az isteni szférát már az Apa–Fiú viszony szimbólumainak kibontásában is meg-megéri. Ugyanakkor ezek közé a családi kötelékek közé a szerelem is befészkei magát, hiszen az Apa, Anya és Fiú közt rendszeres alak Léda is, akivel a szerelem és az erotika, a szeretkezés mélységeit és magasságait ugyanúgy megjárta – költészetében legalábbis –, ahogy társaságában Párizst és a pezsgő nagyvárosokat. E tapasztalatai leírásában az ezoterikus és folklorisztikus virágjelképek sietnek segítségére.

A kötet megszerkesztése is igen sokatmondó. Az egyes költőóriásokról szóló esszék Balassinál egy, Csokonainál kettő, Adynál pedig három fejezetben kapnak helyet. Az is feltűnhet, hogy – ahogy haladunk időben előre, – egyre személyesebb hangvételi megjegyzéseket olvashatunk, egyre több intimebb részlet derül ki, egyre több érzés kerül felszínre, ami elmélyíti az olvasó és a szövegek kalauza közti viszonyt. Csakúgy, mint az az írói magatartás, ami az idézett verseket, levélrészleteket – ha formailag jelzi is az idegen tollat – úgy olvasztja magába, hogy egyértelműen a saját gondolatok folytatásának tekintjük.

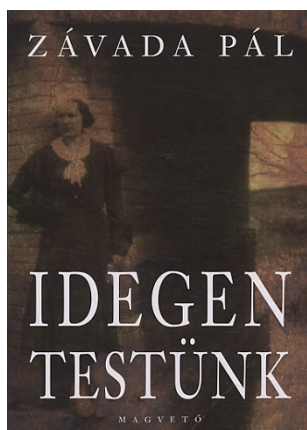
Természetesen elkerülhetetlen, hogy ne legyen néhány nyomdahiba ebben a könyvben is, ami fölött szemet is hunyhatnánk, ha nem lenne köztük pár igen zavaró. Az egyik ilyen, hogy a „Minden Egész eltörött” sorból a 311. oldalon az „Egész” szó kisbetűs köznévvé válik, míg az idézőjelek közé szorított „A sors, a sorsa” [sic!] címben mindkét „sors” kis kezdőbetűvel szedett a tartalomjegyzékben és a 292. oldalon egyaránt. Pedig ez utóbbi még 2007-ben a Hitel lapjain úgy jelent meg, ahogy Ady versének sorában is: „A Sors, a sorsa”.

Ahogy az Ady-szimfónia utolsó taktusai keretet adnak az utolsó fejezetnek a temetésre visszatérve, úgy én is a legelső idézett mondatomhoz kanyarodnék vissza. Ez jellemezhetné talán leginkább a líra diadalát a *Fénylő Parnasszusban*, hiszen sötét hangulat aktualitását bármikor magunkon érezhetjük. Benne van ebben minden, amit talán a szerző is sugallni szeretne ezekkel „a költő[k] segélykiáltásával együtt hangzó”, gyönyörű verselemzésekkel, a gördülékeny, magukkal ragadó sorokkal, amik egyszerre mesélik el a költőzsenik és egy kicsit Ágh István élettörténetét is, ahogy ő látta az ősoket, és ahogy rajtuk keresztül szemléli magát.

Markó István

Egymást keresztező sorsok

ZÁVADA PÁL: IDEGEN TESTÜNK

Magvető Kiadó
Budapest, 2008
391 oldal, 2 990 Ft

Závada Pál legújabb, sorban a negyedik regénye a fülszöveg szerint „talán a legmegrázóbb Závada-regény. Közelről érint, provokál.” De hogy valóban képes-e provokálni, vitára ingerelni a szöveg, arról maga a szerző, több interjúban is igen negatívan nyilatkozik. Bár az *Idegen testünk* által felvetett problémák, elsősorban az antiszemitizmus és az idegengyűlölet napjainkban is rendkívül aktuális kérdések, úgy tűnik, hogy a szépirodalom már nem képes vita-indító szerepet betölteni. Az, hogy a regény nem volt képes az elvárt módon – és az egyébként benne rejlő potenciál segítségével – vitára, párbeszédre készíteni, és véleményformáló erővé válni, az a szépirodalom perifériára szorulásának köszönhető és nem a szöveg hiányossága. Mert azt egyértelműen kijelenthetjük, hogy az *Idegen testünk* (2008) jó regény, és rendkívül provokatív (is lehetne).

A szöveg egyértelműen a legutóbbi, *A fényképész utókor*a (2004) címet viselő műhöz áll a legközelebb, témáját és elbeszélésmódját tekintve egyaránt. Míg a *Jadwiga párna*ja (1997) és a *Milota* (2000) című regényeket egyaránt a címszereplő személye strukturalja, fogja össze, addig *A fényképészben* egy fotográfia köré épül a cselekmény, az *Idegen testünk* esetében pedig egy Fővám téri lakásban szerveződött összejövétel gyűjti maga köré az eseményeket. A második bécsi döntés idején, 1940-ben gyűlik össze és bővül egyre nagyobb a társaság Weiner Janka fényképész lakásán (köztük van az előző regényben megismert falukutató és miniszter Dohányos László is, ezzel is folytatva azt a hagyományt, mely szerint a Závada-regényeket kivétel nélkül összeköti egy vagy több „vándorló” szereplő). Az itt jelen levő figurák élettörténetei, kapcsolatai, politikai nézetei és vitái és az ezek háttérben megjelenő történelmi események teszik ki voltaképpen a regény egészét. Az író ismét a huszadik század történelme érdekli, de a vidék helyett most a fővárost választja helyszínül, a békés megyei tót nemzetiségűek helyett most inkább a svábok és a zsidók helyzetére fókuszál.

A regény kezdőlapjain a második bécsi döntés hatására örömmámorban úszó Kolozsvár jelenik meg, ahol megismerkedhetünk két fontos szereplővel: az alezredesi rangban álló, befolyásos Flamm Imrével, és kevésbé sikeres újságíró unokatestvérével, Urbán Vincével. Ezek után a német származású faiparos Flamm család története tárul elénk, részletesen bemutatva a családtagokat. Ekkor még akár családregegyként is olvashatnánk a szöveget, de később egészen nyilvánvalóvá válik, hogy a családtörténeti dimenzióknál sokkal

erőteljesebb a történelmi és eszmetörténeti irányultság. Bár a sokszereplős regényben a figurák nagy része a már említett Flammok és a kikeresztelkedett zsidó Weinerek közül kerül ki, mégsem annyira a családok, a különböző generációk története a domináns, sokkal inkább a családtagok politikai orientációja, nézeteik esetleges különbségei.

A Weiner Jankánál jórészt véletlenszerűen verbuválódott társaság estéje az a talapzat, amin a struktúra áll, ez az az este, melyhez a történet(ek) minduntalan visszakanyarodnak, illetve amelyből az előreutalások kiindulnak. A sajátos időkezelés, az idősíkok állandó váltakozása ezzel az ötlettel válik áttekinthetővé, koncentrikusan szervezetté. 1940-ből ugyanis egészen a húszas évekig is visszakalandoznak egyes történetek, míg a másik irányba, a második világháborút követő néhány évig, a párizsi békeszerződésig történnek előreutalások. A különböző időpontokban és különböző helyszíneken játszódó események, a változatos figurákhoz kötődő cselekményszálak tehát Weiner Janka „estélyén” keresztül kapcsolódnak össze, hogy együttesen alkossanak képet a huszadik század középső harmadának legfontosabb történéseiről, és ezen történések legfontosabb interpretációiról.

Nagyon fontos kiemelni, hogy Závada nem csupán a történelmi eseményeket mutatja be, hanem pontos képet igyekszik nyújtani az ezek háttérében álló eszmékről, ideológiákról is. Ezek bemutatása során a regényíró mellett a szigorú és alapos szociológus is előbukkan, ugyanis nyilvánvaló, hogy a különböző politikai beállítódások színreviteléhez nem kevés forrást ismert meg, hívott segítségül. (A bemutatni kívánt periódus alapos ismerete és a hitelességre törekvő ábrázolás a történelem mint fikció, illetve ennek fonákja, az irodalom és a realitás kérdését is felveti.) A regény hősei különböző politikai álláspontokat képviselnek, melyeket a Jankánál töltött estén ütköztetnek egymással, s melyek életük alakulására is nagy hatással vannak. A szereplők szerencsére nem pusztán szócsövek, egy-egy ideológia képviselői, hanem többé-kevésbé alaposan kidolgozott, hitelesen motivált alakok, hús-vér, vonzalmakkal, érzésekkel is rendelkező személyek. A legfontosabbak közülük a Weiner-család testvérei, a kommunista Jakab, a református lelkész Ottó, valamint a szabadelvű, liberális nézeteket valló Janka, a zsidó munkaszolgálatos Gábor Dezső és felesége Emma (aki nem melleleg Janka unokanővére), a Flammok legsikeresebbje, Imre, aki a második bécsi döntés idején alezredesi pozícióban áll, öccse, a nyilaskeresztessé váló Johannka, a már említett unokatestvér Urbán Vince, a falukutató és későbbi miniszter Dohányos László, az író Futár Endre, Janka egykori vőlegénye, Raposka Károly. Ezek a hősök Janka bablevese fölött és a Fővám téri lakás hatalmas erkélyén vitatják meg egymással a korabeli politika lépéseit, alakulását, többek között a zsidótörvényeket, a bécsi döntést, Teleki Pál idegösszeomlását. A történelem eseményei tehát a különböző nézőpontok segítségével, különféle értelmezésekkel jelenítődnek meg. A döntéseknek vagy történésnek így megismerhetjük színét és visszaját, a különböző eszmék felől létrehozható interpretációit. Az est folyamán kibontakozó vitá(k)nak nemcsak a politika a téje, hanem Weiner Janka is, akinek Urbán, Flamm Imre, Johannka, Raposka és végül még Dohányos László is imponálni akar: „Flórián széket húz oda magának, és úgy emeli középre, hogy Dohányosnak odébb kelljen lépnie. Ám ahogy ekkor a mögötte önkéntelenül is vele mozduló Jankát pillantja meg, Imre megérti, hogy a pesti flaszternek ezzel a hódító parasztvezérével szemben most higgadtan és visszafogottan kell fölényben maradnia, vagyis össze kell szednie magát.” Az eszmék mögött tehát a testiség, a szexualitás is meghúzódik, mint fontos, ha nem a legfontosabb motiváló erő. A viták, a nézetek

ütközése során azonban előfordul, hogy egy-egy hozzászólás túlságosan hosszúra nyúlik, az élőbeszédre egyáltalán nem jellemző jegyeket vesz fel, így némiképp kilóg a regény szövegéből, a társalgás menetét, ütemét ismerve hiteltelenné válik. Ilyenkor ezek a „nagymonológok” ugyan rendkívül szabatosan és szépen összefoglalják egy világlátás, politikai vélemény lényegét, de túlságosan modorosnak, kimódoltnak, dramaturgiaiilag indokolatlannak tűnnek, sőt sokszor az olvasót is túlterhelik. Závada valószínűleg arra törekedett, hogy az általa bemutatni kívánt álláspontokat alaposan és részletesen kifejtse, de ez sajnos néha megakasztja, követhetetlenné teszi a szöveget. Egy rövidebb példa erre, mikor a regény egyik legellentmondásosabb figurája, Flamm Johannka kezd beszámolóba, melyben talán túl sok az adat ahhoz, hogy elhiggyük, ez egy valódi társalgásban is elhangozhatna: „...akinek idézett cikkében volt szerencséje rámutatni, hogy ennek a németellenes röpiratnak a szerzője saját magát leplezi le, amikor helyenként szó szerint veszi át bizonyos Fritz Sternberg adatait, aki korábban a Berliner Tagesblatt gazdasági rovatát vezette, míg '34-ben meg nem szökött Berlinből, s azóta nem egyéb, mint egy kis párizsi zsidó emigráns, aki valójában Münzerbergnek, a hírhedt kommunista vezérnek a szekundánsa és szócsöve, és aki a cipőgyáros Neumann révén Lajos Iván zsidó-emigráns kapcsolatát testesíti meg.” Az ehhez hasonló szöveghelyek azonban nem gyakoriak, így az *Idegen testünk* még ezekkel együtt is igen olvasmányos regény marad.

Olvasmányos annak, aki hamar belerázódik a narráció módjába és nem próbálja meg folyton azonosítani, ki lehet az, aki beszél. A folyamatosan változó elbeszélő(k) ugyanis mindig más(ok). A *fényképész utókorában* már megismert elbeszéléstechnika bonyolódik tovább, a hol egyes szám első, hol többes szám első személyben megszólaló narrátorok ugyanis mindig mások: hol szemtanúk, hol osztálytársak, hol barátok, hol az utcán nézelődő emberek. A nézőpont és a hang tehát nem fixált, nem tartozik egyetlen konkrét személyhez. Az elbeszélők ráadásul néhol olyan sebesen váltakoznak, hogy akár egyetlen mondaton belül is cserélődhetnek: „Janka most fölül hirtelen az ágyban, fülel, fölpattan, és kidugja fejét az erkélyajtón – zúgás és dörgés hallatszik, bombázás kezdődik. Csöppet sem zavartatva magát kísétál a teraszra, a fölvillanásokat bámulja, távolabb bombák csapódnak be ijesztő robajjal, Csepel és Budaörs felől pedig Sztalin-gyertyák fénylenek. Dohányos az asszony után siet, megőrült-e Janka, hogy idekint flangál légiveszély idején?!, s húzna befelé, de nem hagyom magam, sőt, a mellvédhez dőlve megkapaszkodom, mert ekkor közelebből dörögnek föl az előbbieknél erősebb robbanások, miközben a Mester utca irányából, az ipartelep felől nagy, vörös fény lobban, s a mind erősebb lángolás rettentő félkörben von a sötét égaljára izzó glóriát.” A szövegfelépítés további érdekessége, hogy a párbeszédek nincsenek kiemelve, idézőjelekkel elkülönítve, hanem függő beszédként a folyamatos szöveg részei, s ezen a különös módon még egy levelezés (Emma és Dezső szerelmes levélváltásai) is illeszkedik a szövegbe.

Végezetül érdemes lehet megvizsgálni, a különös, ellentmondást rejtő címet. Az idegen testünk szó szerkezet már önmagában paradoxon, hiszen hogyan lehet idegen, ami a miénk? Az idegen melléknév és a birtokos személyjel együttes használata éppen erre az ellentmondásra játszik rá. Hogyan értelmezhető a cím a regény szövegének ismeretében? A már (a teljesség igénye nélkül) felsorolt, Janka lakásán vitatkozó figurák sok mindenben különböznek, de egy dologban azonosak: mindannyian „idegenek”, hiszen van közöttük zsidó, félzsidó, sváb nemzetiségű egyaránt. S noha valójában mindannyian magyarok,

mégis érzik különállóságukat, kirekesztettségüket. Értelmezhető tehát a nacionalizmus és a fajgyűlölet kérdésére fókuszálva úgy, hogy ők és a hozzájuk hasonlóak lennének az idegenek a nemzet testében vagy – kicsit másképp – az idegen test, melyet ki kell vessen az egészségesen működő szervezet. Részei is valaminek, ugyanakkor kirekesztettségük (még ha azt olykor csak ők maguk generálják) is nyilvánvaló – erre is utalhat az ellentmondás. Ehhez némiképp kapcsolódik a másik értelmezés, mely a már említett és a könyvben szintén hangsúlyos (ráadásul a politikummal összefüggő) testiség felé nyithat kaput. A különböző nézeteket valló férfiak ugyanis végül egy testben egyesülnek, vagy legalábbis egyesülének, és ő is lehet az idegen testük. Weiner Janka – aki nemcsak az általa előkészített vácsorával, hanem testével is egyfajta centrális pozícióban helyezkedik el –, a nő, aki voltaképpen mindenkitől idegen: azoktól is, akik megkaphatják, és azoktól is, aki nem.

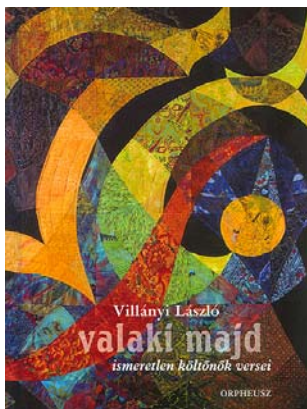
Az *Idegen testünk* sok szempontból és alaposan mutatja be választott témáját, a huszadik század közepének történetét, úgy, hogy ezalatt érdekes figurákkal és élettörténetekkel ismerteti meg olvasóját, a Závadától megszokott (de mindig másképpen megvalósuló) szokatlan időkezeléssel és narrációval, de rendkívül lendületesen és élvezetes stílusban.

Kolozsi Orsolya

Az ismeretlen nőtől az ismeretlen férfiig

VILLÁNYI LÁSZLÓ: VALAKI MAJD (ISMERETLEN KÖLTŐNŐK VERSEI)

**Orpheusz Kiadó
Budapest, 2008
78 oldal, 1500 Ft**

Villányi László utóbbi kötetei (*Vivaldi naplójából, időközben, volna a szerelem*) mind a közönség, mind a kritika részéről kedvező fogadtatásban részesültek. Nem meglepő ezért az, hogy a szerző a forma és a hangütés terén hű maradjon saját poétikájához a *valaki majd – ismeretlen költők versei* – című versfüzérben. A rövid (négy soros) forma, a finom, leginkább a sejtetésben nagyszerű versnyelv, a derűsen rezignált modalitás talán a legletisztultabb Villányi-verseket eredményezte e versfüzér darabjaiban.

Már a fent említett három kötetben is nagyon fontos szerepet kapott a nő és a nőiség-tematika. A *volna a szerelem* című kötet ún. boldogságverseket tartalmaz, s bizonyos szempontból már ott megjelenik az új Villányi-kötet alapötlete a *nők akiket szerethettem volna* c. versben:

*Ha máskor indulnak el, vagy máshová,
ha megszólítanak a már ismerős hangon
ha okosabb szemük, formásabb fenekük,
ha versem félretéve engem olvasgatnak,
ha füst helyett költészet szagú szájuk,
a nők, a nők, akiket szerethettem volna.*

A szöveg arra utal, hogy ebben a poétikában a történő valóságnak integráns részei a meg nem történtek, a lehetőségnek megmaradt képzeleti- és vágyvalóságok. A *valaki majd* kötet megerősíti ezt a feltételezést, azzal kiegészítve, ez a költészet a nő felől, a nőn keresztül válik írhatóvá. Azt mondhatjuk, hogy Villányi László költészetének egyre állandósuló komponense a Múza, aminek további poétikai megerősítéséhez az új kötet – beszédhelyzeténél fogva – jelentősen hozzájárul.

A kötet fikcióját követve ismeretlen költők vallomásait olvashatjuk.

A szövegek egy arabeszkyszerű variációsor rajzolatát adják, „női nyelvek” gazdag, izgalmas változatosságában szólal meg a szerző. Ezen transzformáció következtében a férfiúi és női hang közt egy folyamatos áramlás, egymásra utalás indulhat meg, ami egyfajta eldönthetetlen lebegésbe tartja az egyes szövegeket. Az ismeretlen költők mind mások, mégis ugyanaz a hang „tartja fogva” őket: a versek pillanatképek, impressziók, időfoszlányok, a maguk pillanatnyiségében mégis képesek az indirekt gondolatiság irányába elmélyülni. Nagyon fontos része e szövegeknek a körülöttük kibontakozó csend-dimenzió, ami mintegy termőtalaja a verssé váló hangnak.

*Milyen szépen kuszálódik össze feltűzött
hajad, szólt szemérmesen, s folytattam
magamban, ha eljön a szerelem ideje,
majd ez legyen a sorsa lélegzetemnek is.*

(ha eljön
Ismeretlen kínai költő verse)

Villányi szerepköltészete nem pusztán egy erős hagyományba való belépésként értelmezhető, hiszen a szerepek, szólamok el- és megrendezésével a szerző izgalmas kísérletezést is folytat.

Mi a kísérlet tárgya, avagy ki a kísérlet alanya a *valaki majd – ismeretlen költőnek versei* című kötetben? Miért írja egy ismert férfi költő az ismeretlen költőnek verseit – miért ezeket a verseket írja?

A szerzői én többszörös transzformációja (ismeretlen, költő) Villányi költészetében a *Vivaldi naplójából* című kötetben már rendkívül szerencsés választásnak bizonyult jelezve, hogy a szerző kiválóan imitálja a Másik lelki rezdüléseit, vágyait akkor, ha benne lelki rokonságot tud felfedezni önmagával. Az ismeretlen költőnek mind ilyen lelki rokonok: nők Villányi László lelkében, és e szimbiózissal együtt válik tapasztalattá a lehetséges nők lelkében élő költő. A versek valójában az én és a másik, férfi és nő, nő és nő közti örök áttűnés a lenyomatai, s mint ilyenek az emberi lélek rendkívüli tágasságát teszik meg maguk gondolati keretévé.

Valaki majd. Egy személy nélküli idő és idő nélküli személy vonatkozásrendszerében, mint egy cím nélküli küldemény, keresi a szó azt, akihez szólhat, s bolyong önmaga címettségére vágva. „*Ha az egyes költemények (küldemények vagy ajánlások alakjában) képesek is konkrét személyeket megcélozni – a költészetnek mint egésznek mindig a többé-kevésbé távoli ismeretlen a címzettje, akinek létezésében a költő nem kételkedhet anélkül, hogy önmagában ne kételkedne.*” Oszip Mandelstam nagyszerű szavai úgy láttatják a költött szó sajátos létmódját, természetrajzát, mint egy alakulástörténet erővonalai mentén képződő tér-időrendszert. Azonban a rendszer origója – a szerző, a szavakká lényegült lét hordozója, lényegileg kívül van az általa akart koordináta-rendszeren, amennyiben az mindig csak mint érkezésben levő válik lehetségessé, csak mint jövő nyerheti el a kontúrjait. A vers így egy „majd” jegyében útjára bocsájtott szó, s amivel szemben útnak indul, az lényegileg ismeretlen. Amiről Oszip Mandelstam beszél, az a poétika személyességének és személytelenségének problematikája és bonyolult viszonyrendszere. A vers nem lehet más, mint egy személyesség kihelyezése/kihelyeződése a „majd” reményében egy személytelen téridőbe. A „majd” itt mindig egy „valakit” jelent, aki mintegy kilépve az anonimitás kontinuumából, a szót „önmagára váltja”, amikor önmagát a szó címzettjeként ismeri fel. Ez a felismerés az újrarealizált személyesség formáját ölti. Ekkor a „valaki majd” ködéből egy név és egy perc válik le és különül el. Ez az új személyesség természetesen nem valami eredetinek az újra működésbe hozatala, hanem egy új működés lehetőségének felismerése, azaz egy új személyesség, új viszony születése, aminek során a vers lép ki személytelen anonimitásából. A versző így arra az ismeretlenre vágyik, akiben ismerősként hangozhat fel. A vers, mint célját kereső bolyongás, tehát olyan interperszonális mezőbe vettetett, amiben két ismeretlen között valamiféle ismerősségi viszony születik/születhet. Mindig mint ismeretlen íródik, és egy ismeretlen irányában szólal meg. En-

nek az elküldésben való létnek vagy küldemény jellegnek a valóságában „a költő nem kétkedhet anélkül, hogy önmagában ne kétkedne.” A távolságok, az utak és az idők azonban nem tervezhetők, bizonyosság itt csak létezésekre vonatkozhat. Ily módon a költészet tere létek és létezések köztes tere, sőt maga is csak azok által létező tér. Ez az Én és Te kölcsönösségében történő megképződés, mint erőter jelenti egy költészet erejét, de ez alakítja azt a dinamikát és bizonytalanságot is, ami által a költői szó mindig kivetítésben van önnön státuszából. A költői szó tehát újra és újra elhagyja eredetét, és csak önmaga másikként tud megjelenni. Amennyiben ily módon távol van önmagától, s valamiféle köztesség formáját ölti fel, annyiban elkerülhetetlenül ironikus is a léte.

Villányi László verseinek poétikája egyre nyilvánvalóbb formában tudatosítja ezt a köztes létből fakadó iróniát. Ám nem pusztán a szerepköltészetből fakadó személytelenség iróniájáról van szó. Oszip Mandelstam gondolata egyértelművé teszi, hogy a költészetképző összetevők (szerzői én-ismeretlen címzett) olyan szerepek, amelyek mindig egy énné és egy énben realizálódnak. Ebben a költészetben már *Az alma íze* című kötettől kezdve az irónia mint nagyon finom egyensúlyteremtő aspektus van jelen, elsősorban abból fakadóan, hogy a Villányi-versbeszéd a lírai közlés alaptermészetét alkotó (látens) én-te viszonyt egy mindig rendkívül erősen kontúrozott én-te dialógussá konkretizálja. Ennek a dialógusnak szolgált narratív keretül korábban a napló (*Vivaldi naplójából*) vagy az előző Villányi-kötetben a vallomásos versbeszéd (*volna a szerelem*). Az interperszonalitás mindkét esetben rendkívül hangsúlyossá teszi a versek címzettségét mind a szövegvalóságban megképződő ismeretlen te, mind az mandelstami értelemben vett ismeretlen címzett irányában. Az én-beszéd imitációja figurálissá válik abból a szempontból, hogy egy élet-és személyiségtörténet dimenziójában válik értelmezhetővé. Ennek a sajátos dimenzióknak a produktivitását azok a helyettesítési viszonyok jelentik, amelyek az élet és a történet, én és te, vers és valóság, itt és ott (stb.) kettőségei közt teremődnek meg, mint ahogy ez a versek köztes létéből, úton valóságából fakad.

Villányi László új könyve, a *valaki majd* részben megőrzi és folytatja korábbi köteteinek poétikáját, részben azonban – éppen a helyettesítések sajátossága révén – radikalizálja a vers mint küldemény által mozgásba hozott viszonyokat. A *valaki majd* című kötet ismeretlen költőnők verseit tartalmazza, s mint ilyen hatvankilenc versből álló gyűjtemény. A könyv formálisan valamiféle antológia-szerkezetet sugalmaz, a címek alapján egy földrajzi szempontot érvényesítő válogatással állunk szemben, valójában azonban a nőiség és az ettől elválaszthatatlan ismeretlenség-problematika jelenti a versközösséget. Az ismeretlen költőnők versei természetesen mind valakihez szólnak és valamiről/valakiről szólnak. Amiről az ismeretlen költőnők implikatív szólnak az a férfi számára mindig ismeretlen nőiség. A téma nem mint egy lényeg felé közeledés bomlik ki, és nem is nem is árul el semmit erről a lényegiségről, ami oly ismeretlen és olyannyira női. A szemlélet középpontjában a nő önmagával való közössége és közelsége áll. Ez az én-azonosság határozza meg azt a viszonyrendszert, amiben a férfi mint ismeretlenség (idegenség?) jelenhet csak meg, annak ellenére, hogy a viszonyrendszerben az érzékiség (testiség) rendkívül hangsúlyos szerepet kap. George Simmel nagyon pontosan határozza meg ezt a kettősséget: „A jellegzetesen beteljesedett nőnél sok, teljesen nembeli, voltaképpen teljesen személytelen vonás egészen személyessé lesz, annyira belülről létrehozott, mintha csak most lépne először a személyiség egyediségéből a napvilágra. Bizonyára semmi sem ál-

talánosabb az erotikus kapcsolatoknál, ám míg a férfi számtalanszor ilyennek érzi és kezeli őket, addig a nő számára mintha sajátosan személyes sorsot jelentenének, nem egy vele megtörténő nembeli eseményt, hanem bensőleg legsajátabb tevékenységét.” (George Simmel: *Az abszolút és a relatív a nemek közti viszonyban*)

Az ismeretlen költőnk szólása mindig a másik megképzésének/kiképzésének az eszébe, valójában azonban önmagukról szólnak, és csak önmagukról tudnak beszélni. E tekintetben az olvasóhoz mint végső címzetthez hatvankilenc helyről hatvankilenc olyan küldemény érkezik, mely szinte kiköveteli a versek én–te viszonyával való szembesülést és önreflexiót. Mindegyik üzenet egy-egy életvilág aktualitásának kristálya, egy vágy, gondolat vagy emlék rögzítésével üt rést egy ismeretlenség, anonimitás néma falán mégpedig úgy, hogy a szövegvalóság inkontingenciájában a kép, a szó (a szókép) valami sűrűsödés formája legyen. Ebben a koncentrátságban ugyanis meg kell jelenni az Egésznek. A költőnk számára adatott négy sor a fel- és megmutatás tere, ami alatt és körül az ismeretlenség fehér tartománya. A szerkezeti ismétlődés „levegőtlen présében” a lényeg-jelenség (Kosztolányival szólva felszín-mélység) nagy hagyományú problémaköre artikulálódik. Mi az a lényegi „maradék”, ami a radikális szelekció után arra a küldetésre hivatott, hogy egy autonóm egész jelölje és képviselője legyen? Mi az, ami a négy sornyi térben, az ismeretlenség felszínén és felületén, mint lényeg, kicsapódik. E tekintetben az ismeretlen költőnk szövegei a *nőiség* különböző létmódjainak koncentrátumai. A versek alkotta metonimikus sorozatnak ugyanis minden darabja a feminitás egy-egy ars poeticája abban a klasszikus formában, hogy az énmeghatározás mindig a férfival való viszony összefüggésrendszerében történik. Így, ami e nőiségekben közös, az a férfi felé fordítottság. A könyv igazi hőse, a négysorosok tárgya így voltaképpen a férfi, aki vagy már létező vagy még eljövendő, s tudatosan vagy tudatlanul egy várakozás vonzásában létezik. Az a szembetűnő szerzői megoldás, hogy a költőnk lemondanak a *couleur locale* – ok individualizáló és egzotikumteremtő lehetőségéről, arra utal, hogy a kulturális-területi sors- és életmeghatározottságok felszíne mögött mintegy tiszta formában megőrződik a női lét azonossága és közössége. A lokalitások sematizált jelzése csak néhány szövegben érzékelhető olyan tárgyimitációk formájában, amelyek a lírai beszédbe legtöbbször disszonáns elemként kerülnek, és egyben ironizálják is a lírai alapregisztert. A disszonancia és az ironia abból fakad, hogy a versek emocionalitásába, poétikusságába behelyezett tárgyiságok „visszkapcsolják” a versvalóságot a hétköznapi valóság realitásába. A nem lokalitást teremtő konkrétumok azonban szinte minden szövegben centrális szerepet vállalnak, mintha a szövegből „szétnyíló” élethelyzetek, történetdarabkák egy-egy tárgy köré rendeződnének, és ebben a tárgyban koncentrálnának és rögzülnének. Ez a homogenizáció a felszíni felületeken valami ősi, archetipusos viszony továbbélésére utal, hiszen a költőnk egy patriarchális vonatkozásrendszeren belül nyilatkoznak. A költőnk többszörös férfi általi fogva tartottsága azonban nem eredményez lényegi oppozíciókat, sőt több versben (*se tudtam, érzését is, rizsföld mellé, úgy meredt, mielőtt még...*) határozottan az érzelmi események nő általi irányítotttsága válik hangsúlyossá. Így tehát nagyon érdekes játék a jön létre az alapok és a jelenségek interferenciájában. A játék azt az újabb időben megteremtődő belátást szituálja újra és újra, amit Jacques Derrida úgy fogalmazott meg, hogy a nő lényege a lényegiségek eltűnése. „Nincs olyan, hogy a nő lényege, mert a nő eltérít és eltér önmagától. Végtelen, feneketlen mélységbe nyel el minden lényegiséget, minden azonosságot,

minden tulajdont.” A ciklus darabjainak egyik fontos összetevője annak az eltérésnek a ki-mutatása, leleplezése, ami a beszélő valósága és a beszélőt elképzelő (férfi) valóságképe közt képződik. A (női) valóság és a (férfi) fantázia közt megnyíló (néha konkrét, néha szimbolikus) távolságok a beszélő eltérülésének a mértékét adják.

*Állíthat bármit a fogas, hogy biztosan
nem volt véletlen feledékenységem,
hónapok óta mindhiába képzelődsz
és nem érted, sálamért mentem vissza.*

(óta mindhiába
ismeretlen norvég költő verse)

Ha az ismeretlen költőnők versei rések vagy ablakok, melyek révén az elmélyülő in-kontingens valóság nyílik vagy zárul, akkor a küldemény leginkább képeslap. Portréfelü-let, a vers olyan felületi portré, amely könnyedén felvitt vonalaival csak sejteni enged. Eb-ből fakadóan erősen impresszionisztikusak a versek. A könyv egészének egyik tétje éppen az, sikerül-e megalkotni a hatvankilenc szuverén portrét, azaz hatvankilenc hangot, han-gulatot, s így az autonóm regiszterek sokaságával teremteni meg a komplexitást. A versek domináns eleme a portrékat plasztikussá tevő hangulat. „*A hangulat a műalkotás egy pillanatának érintkezése az élvező lelkének egy pillanatával, de ha szakadatlan hangu-latoknak sora is valaminek hatása, az maga mégis több, mégis valami egészen más, mint ezeknek a hangulatoknak szünetlen, rendetlen és összefüggés nélküli egymás-utánja.*” (Lukács György: *Esztétikai kultúra*) Az impresszionisztikus, pillanatokhoz tapadt kultúra kiviszi a felületre a művészet hatáslehetőségeit. Villányi kötetének talán leghang-súlyosabb kérdése ezzel a felületiséggel való szembenézés, a felületek teherbíró képessé-gének vizsgálata.

Ha a kötetet az E/1-es megszólalások referencialitása felől vizsgáljuk, azt mondhatjuk, hogy egy nő-katalógust tart a kezében az olvasó. Ennek a katalógusnak az a sajátossága, hogy valójában egy férfi tudatában (lelki, szívbéli tapasztalatában) megképződő és meg-képezhető női alakok, típusok, hangok sokszínűsége kerül mérlegre. Az egyes szövegekben a beszéd többszörös áttételei folytán belső feszültséget teremt az az izgalmas polifonikus-ság, hogy egy férfi (szerző) elváráshorizontjában lehetséges nők férfire vonatkozó elvárás-horizontja a férfit rajzolja körül. A körülrajzolás vonalvezetése többnyire kritikus (gúnyos, ironikus), és az én-te viszonyban szinte mindig megképződő távolságra úgy tekint, mint ami, a férfinak a helyzetben való inkompatibilitásából, lelki vakságából ered. Ebben a szem-léletben megfordul a derridai nőértelmezése, hiszen az eltérés/eltérülés (egy helyzet lé-nyegének a fel nem ismerése) a férfi mozgásának (létének) válik állandó jellemzőjévé.

*Megtanított felismerni a hangok árnyalatát,
de amikor ágyamra sütött a hold, s kottával
takartam mezítlen mellemet, bizony nem arra
vágytam, hogy némán hegedűjét vegye kézbe.*

(bizony nem
ismeretlen madagaszkári költő verse)

A másikkal szembeni elváráshorizontok közti meg nem felelés, mint a fenti vers is jelzi, többnyire cselekvés-elvétésekben nyilatkozik meg. A lehetséges és szükséges cselek-

vés fel nem ismerése miatt a végrehajtott, realizálódó férficselekvés reménytelenségre kárhoztatott, s éppen vaksága következtében lesz a gúny tárgya.

*Fogadni mernék, már elképzelted fenekemet
a bicikli nyergében, hajnali rizsföld mellé
gondoltál (poétikus párába), de ábrándozásod
hiábavaló, mögöttem tekerni nem fogsz soha.*
(rizsföld mellé
ismeretlen laoszi költő verse)

A hatvankilenc vers mint nők seregszemléje úgy mutatja be a típusok, vágyak, szándékok gazdag sorát, hogy a bennük valójában a típus és az individuuum közti finom átmenetek jelennek meg. Bár a megnyilatkozások mögött minden esetben felismerhető egy típus vagy tipikusság (általános érvényűség), a szövegek mégis ügyesen lavíroznak a sztereotípiák fenyegető közelségében. Az alaphelyzetre vonatkozóan fontos az az értelmezői belátás, hogy a költőnők ismeretlensége költészetük ismeretlenségéből fakad, s ebben a minősítésben automatikusan jelen van egy a versek nivójára irányuló kritikai aspektus. Az, hogy milyen poétikai értékkel bírnak ezek a versek, az ismeretlen költőnők tehetségére, költői felkészültségére irányuló kérdés. Milyen költőnők ezek a költőnők? (Jók vagy rosszak, felszínesek vagy mélyek? Alapvetően nem az ezekre a kérdésekre adott válasz határozhatja meg őket, hanem az, hogy ismeretlenek.) Ám ha az ismeretlenségben sikerül megképződni egy hangnak mint individualitásnak, azaz a hang nem válik sztereotípiák, nyelvi konvenciók rabjává, akkor a megnyilatkozás poétizálódhat. Jól érezhető az a hangsúlyos szerzői figyelem, ami az egyes szövegek sajátosságának, különbözőségének, egésztől való függetlenségének megteremtését irányítja. A formaismétlődés azért nem eredményez monotonitást, mert a mondatszerkezetek gazdag variációsora, folyamatos belső átrendeződéseket mutat. A kötet minden négysorosa egy mondategész, s mint ilyen újra és újra próbára teszi a mondat teherbíró képességét. (Az üzenetek beszélői szándék a meghökkenően monolit, egy szövegtől eltekintve a kötet kizárólag kijelentő mondatokat tartalmaz.)

Érdekes szerkezeti eljárás működik a címadásban is, hiszen a címek a hozzájuk tartozó szólánc olyan elemei, amelyek tagmondatok határán helyezkednek el. A határhelyzetből fakadóan többnyire a grammatikalitás hordozói: kötőszók, névmások, tagadószók – (ez utóbbi hangsúlyossága nagyon szembeütő pl. *nem, ne, sem, se*), azaz a jelentésösszefüggés szempontjából szemantikai minimálemek. Az *időközben* című kötettől kezdve Villányi László költészetének izgalmas kísérlete szemantikai minimálértékek terhelése és ki-sajátítása. (Rendkívül érdekes a kéttagú nyelvi egységeknek a címben megjelenő sorozata, mintha általuk egy sokszor keleties, *couleure locale*-okat teremtő karakter ütne át nyelvünkön. (*ha majd, ott lent, nem hagy, még nem* stb.)

A felszíni sokszínűség az alapok azonosságát takarja. Ez még a nyilvánvalóan elkülönülő alapregisztereket illetően is igaz. A tartózkodó/várhozó nő típusa (*többé nem, zápor után*) mellett a kiábrándult (*alig jutott, lelkesen első*), a józan, realista (*még nem, biztatást ne*) és a kacér, buja (*ott lent, fogja föl*) szerepét megszólaltató szövegek voltaképpen az érzékiség különböző hőfokú regisztereinek felelnek meg. Ez a skála kereszteződik az életkorok szerinti „eloszlással”. A két szélső pólus a *lelkesen első* kamaszbeszéde és a *hajóval* is idősödő költőnője. A kereszteződő elkülönülések azonossága egy a feminitásra

vonatkozó lényegi férfitapasztalatot közöl. (A nőben megjelenő típus és egyediség viszonyáról azt mondja Simmel, hogy a nő személyes alkata szorosabban kötődik típusa általánosságához mint a férfié, de ez a típus valami egyedit képvisel az általános emberin belül. Könnyebb meghatározni a nőt, mint a férfit, s nehezebb egy bizonyos nőt meghatározni, mint egy bizonyos férfit.) A fenti szövegek közül talán legkoherensebb – a magyar irodalomban Janus Pannoniussal megjelenő – erotikus versbeszéd. Ezek a versek (*ott lent, fogja föl, mégis görcsölt, hegyén se*) az általában esztétizáló, visszafogott nyelvezetnél leplezetlenebbül szólnak, bár bennük is működik egy „felülíró” poétizáció, ami esztétizálja és kioltja az erotikus nyelvezet „vadságát”. A hang bujasága természetessé válik, motívumaival és gondolkodásmódjával a fenti érzékiségskálán szinte mint szükségszerűség jelenik meg. Ennek következtében az intimitás finom körein belül marad. Ez sajátos nyelvi finomság tovább hangolódik azáltal, hogy az erotizáló beszéd gyakran a nyelvi játék (polifóniák, homofóniák) formáját ölti.

*valósággal rávetette magát csiklómra,
olyan gyengédséggel és erővel, mint aki
évek óta (bár nevem nyelve hegyén se),
többé nem, pedig élveztem becsülettel.*

(hegyén se
ismeretlen belorusz költőné verse)

Az erotikus versekben maga a test válik üzenetté, küldeményné. A költőnők „képeslapjai” így a férfi–nő viszony olyan tablóját adják, amelyben a nő, mint a testről döntő szót kimondó ágens jelenik meg. A saját testét visszatartó, azt a másiktól megvonó, és helyette üzenetet író költészettől a testtel és a testét író női költészetig ívelnek az ars poeticák. Az a realizmus, amelynek következtében a versek többségében a test – az én és ennek következtében a másik teste – az egyes szituációk legfőbb tétje, a fantázia és a valóság határán tartja meg a szövegeket. Az ismeretlen nőiség csak annyiban válik ismerőssé, hogy előrajzoljon egy másikat (tipikus) ismeretlenséget, a férfiét. A kötet alapfikciója így hitelesen modellálja a Másikra vonatkozó mindenkor emberi tapasztalatot, melyben középponti problémaként az jelenik meg, hogy a Másikra irányuló én maga is mindig egy Másik. Úgy tűnik, hogy ebben a tapasztalatrendszerben Villányi László számára a költészet azzal a nagyon komoly küldetéssel bír, hogy a kölcsönös és többszörös ismeretlenségeket „átfordítsa” az ismerősség viszonyrendszerébe. Ennek köszönhető, hogy Villányi költészetében a Múza alakváltozataiban is megőrzött stabilitása a szerelmi viszony egyszerű jelölésénél lényegesen nagyobb terheket és téteket mozgat és tart fenn. *A valaki majd* kötet négy-sorosai ebben az értelemben a lét elviselhetetlen terhe és könnyedsége közti sikeres egyensúly mindenkorai lehetőségét reprezentálják.

Komálovics Zoltán

Szerkesztői asztal

Baka István életműsorozata. A *Műfordítások III.* megjelenésével teljessé vált a Tiszatáj 2003-ban indított sorozata, melynek hat kötete a következő: *Versek* (2003), *Próza, dráma* (2005), *Publicisztikák, beszélgetések* (2006), *Műfordítások I.* (2008), *Műfordítások II.* (2008), *Műfordítások III.* (2009). A most megjelent harmadik műfordításkötet két nagysikerű orosz dráma – Vvegyensz-kij: Ivanovék karácsonya, Jerofejev: Walpurgis-éj (avagy a kormányzó léptei) – fordítását tartalmazza, valamint Baka István nyersfordítás alapján készült svéd, lett, litván, grúz, cseh, szlovák, lengyel, bolgár és szlovén átköltéseit. A sorozatnak kezdettől szerkesztője és szöveggondozója volt *Bombitz Attila*, a három műfordításkötet munkálataiba *Szőke Katalin* kapcsolódott be. Folyamatos és nélkülözhetetlen segítséget kaptunk a Baka István Alapítványtól, személy szerint *Baka Tündétől*. A hat kötet borítói *Pataki Ferenc* festményeinek felhasználásával készültek. Köszönjük munkájukat!

Az életműsorozat hat kötetének a bemutatója 2009. június 3-án volt a Petőfi Irodalmi Múzeum dísztermében. Az estet Gáspár György vezette, a beszélgetésben Bombitz Attila, Füzi László, Olasz Sándor és Szőke Katalin vett részt. Közreműködött Huzella Péter előadóművész és Széles Tamás színművész. Ez a program ismétlődött meg június 5-én a szegedi Grand Caféban.

*

Az idei *Faludy-díj* átadására június 17-én került sor a Szegedi Tudományegyetem Rectori Hivatalában. A pályakezdő alkotóknak járó díjat 2009-ben *Lázár Bence András*nak adományozta a kuratórium.

Augusztusi számunk tartalmából

JUHÁSZ FERENC, TÖZSÉR ÁRPÁD, SZEPESI ATTILA, HARTAY CSABA versei

MÓRA FERENC – ZALÁN TIBOR: Rab ember fiai II. felvonás

FERDINANDY GYÖRGY, HORVÁTH PÉTER prózája

FÜZI LÁSZLÓ esszéje